

Obsah

	<i>Před sedmdesáti lety v Brně....</i>
5	BĚLA NINGEROVÁ: Z dubnových dní v roce 1945 v Zemské nemocnici u svatě Anny (zapsala J. Jedličková)
13	JAROSLAV VOJÁČEK: Před sedmdesáti lety na Právnické fakultě Masarykovy univerzity
	Aktuality v právu
18	TOMÁŠ SVOBODA, KRISTÝNA NOVOSADOVÁ: Povinné očkování ve světle nálezů Ústavního soudu
	Ze současné medicíny
30	ONDŘEJ ZAHRADNÍČEK: Nemocniční nákazy působené multirezistentními kmeny bakterií
	Náš rozhovor
37	Rozhovor pro časopis Universitas (VLADIMÍR SPOUSTA – PETR KNECHT)
	Kultura a umění
40	JAROSLAV SEDLÁŘ: Válečná 40. léta 20. století v českém sochařství
52	LEA NOVOTNÁ: Byli jsme tam také, aneb Svět knihy po dvacáté první
	Polemika
56	JAN ŠMARD: Románová postava „Knihy roku“ uvádí na pravou míru údaje, kterými ji její autor obdařil
	Dokument
63	JOSEF ŠMAJS: Filozofický koncept Ústavy Země
	Jak to vidím já
80	VLADIMÍR SPOUSTA: O myšlení bez respektu k logice – aneb matení pojmů
84	MIROSLAV ŠEBELA: Vracet se, či nevracet
99	MARTA DOČKALOVÁ: Příběhy z dávné historie. Konec cesty?
	Z jiného soudku
105	VLADIMÍR SPOUSTA: Nostalgické vzpomínání
	In memoriam
109	Prof. MUDr. et MUDr. h. c. Leopold Pospíšil, DrSc. (K. ZEMAN)
	Významné osobnosti naší univerzity
111	Půlstoletí od úmrtí PhDr. Antonína Kříže, překladatele Aristotela a lektora staré řečtiny na FF MU (ANT. BARTONĚK)

- 112 Vzpomínka na profesora Egdera Ningera ke stému výročí jeho narození
(J. JEDLIČKOVÁ-KARGEROVÁ)
114 Vzpomínka na profesora Antonína Lamprechta (1919–1985) (S. KONEČNÁ)
Vzpomínka na životní dílo prof. dr. Radislava Hoška (1922–2005)
115 (ANT. BARTONĚK)
Prof. dr. Milan Kopecký, DrSc. (1925–2006). Devadesát let od narození
117 významného bohemisty (H. KŘÍŽOVÁ)
118 Jubileum jako inspirace (D. KŠICOVÁ)
120 Malá vzpomínka. Lydie Štědroňová Linhartová (L. KYZLINKOVÁ)

Panorama knih

- 121 První české vydání světového bestselleru oceněného Pulitzerovou cenou
vychází v Nakladatelství Munipress
122 Vychází 3. svazek Sebraných spisů Jana Firbase (E. GOLKOVÁ)
Vladimír Spousta: Vizualizace edukologických jevů: pionýrský přístup
123 (A. SEKOT)
Martin Dosedla: Profesní orientace žáků s lehkou mentální retardací
124 (P. HLAĐO)
Ludmila Muchina – Jaroslav Vaculík a kol.: Dějiny Čechů na Ukrajině
125 (K. ŠTĚPÁNEK)
Petr Hrubý a kol: Centrální Českomoravská vrchovina na prahu vrcholného
126 středověku (J. UNGER)

Čtvero ročních období očima přírodovědce Radoslava Obrtela

- 129 Léto

Aktualita

- 141 MARTINA TLACHOVÁ: Nakladatelství Masarykovy univerzity vás zve
na návštěvu

Vincenc Makovský, Hlava dívky, 1942.

Vážení a milí čtenáři revue Universitas,

dovolujeme si Vám nabídnout nové číslo časopisu, který má tentokrát dvojnásobný rozsah. Po dlouhém zvažování jsme spojili letní a podzimní číslo do jednoho svazku o více než stočtyřiceti stranách. Tentokrát se nám sešlo hodně příspěvků a nechtěli jsme zklamat autory jejich pozdějším publikováním. Věříme, že nezklameme ani Vás a bohaté čtení Vám začátkem léta přijde vhod.

V dvojčísle se objevují noví autoři i nové rubriky, je pestré v obrazovém doprovodu, jsou tu zajímavá témata, z nichž by se některá mohla stát seriály...

Věříme, že Vás četba zaujme a zpříjemní Vám prázdniny i dovolené. Přejeme Vám jejich klidné prožití a hodně odpočinku.

Za redakci Universitas

Ivana Holzbachová

Josef Wagner, Země, 1938.

Před sedmdesáti lety v Brně...

Z dubnových dní v roce 1945 v Zemské nemocnici u sv. Anny

**Příspěvek k sedmdesátému výročí
konce druhé světové války.**

**26. 4. 1945 bylo Rudou armádou
osvobozeno Brno.**

Přími účastníci těch událostí již dávno nejsou mezi námi. Zachoval se však autentický pramen, a to deník z dubnových událostí, zaznamenaný tehdy mladou lékařkou MUDr. Bělou Jelínkovou, pozdější chotí prof. MUDr. Ningerera, DrSc.

Paní MUDr. Běla Ningerová-Jelínková (1913–2006) promovala na lékařské fakultě Masarykovy univerzity v r. 1938 a během války pracovala na různých odděleních nemocnice a posléze na interně. Jejím vedením byl po předčasně penzionovaném prof. MUDr. R. Vanýskovi pověřen primář MUDr. Marquart, přesvědčený nacist, udavač, účastník výslechů českých vlastenců i jejich poprav v Kounicových kolejích.

V denících z dubna 1945 je zachycena dramatická situace v nemocnici s množstvím raněných pacientů v důsledku bombardování i přímých bojů.

Roku 2000 jsem paní primářku Bělu Ningerovou (jako její věrná zákyně a obdivovatelka), seznámila s doc. PhDr. V. Linhartovou, tehdejší vedoucí Kabinetu dějin lékařství při MU, která její deníky doslovně přetiskla v tehdejších Univerzitních novinách.

V této vzpomínce otiskujeme jen jejich stručný obsah, vztahující se bezprostředně k dramatické situace v nemocnici v dubnu 1945. Jména lékařů, tehdy obětavě sloužících nemocným a raněným, jsou většinou jména budoucích profesorů a primářů klinik Masarykovy univerzity.

Zapsala MUDr. Jiřina Jedličková

Z deníku lékařky

Od lednové ofenzívy na východě denně sleduji frontu. Denně, pokud nemám službu, poslouchám rádio – Londýn a Moskvu – někdy i čtyřikrát za den. A jako bych se nemohla zpráv nabažit, poslouchám ještě Wehrmachtsbericht. Doma mám kupu map, od velké mapy Evropy přes Říši velkoněmeckou a naši republiku až po speciálky. Ráno na oddělení si sdělujeme včerejší zprávy a vedeme zuřivé debaty. Hlavní téma: Půjde fronta přes Brno?

Neděle 8. dubna 1945.

Dnes vlastně začala fronta. Byly asi tři hodiny odpoledne. Nad městem lítala skupina asi šesti letadel. Najednou se za letadly objevily obláčky. Letadla letěla k jihu. Najednou zahučely sirény-akutní nebezpečí! Hned jsme se s přítelkyní oblékly a běžely do města. Lidé, které jsme potkávaly, už říkali, že bylo bombardování. Nejvíc prý to odneslo Koliště, Cejl a Křenová. Električky nejezdily, a tak jsme běžely pěšky. Na Kolišti jsem potkala sanitáka z Červeného kříže, volal, abych si pospíšila, že je moc práce v nemocnici. Myslila jsem, že to jen tak povídá, a ptala jsem se, jsou-li vůbec nějaká ranění. A prý jen on že jich odvezl třicet.

Před nemocnicí plno lidí, kteří tam hledali své příbuzné, známé, děti. Mezi postiženými bylo tolik dětí! Na první chirurgii přišel otec s holčičkou, přinesl ji v náručí z Koliště. Děvčátko bylo mrtvé. (Zjistila se potom ruptura jater.) Nikdo neměl odvalu mu to říct, až mu to nakonec přece pověděli. Nevěřil tomu, jen se nedůvěřivě usmál a řekl:

„Vždyť není vůbec poraněná, přece si ještě před chvilkou hrála v písku.“

Sestry, které spaly po noční, byly probuzeny bombou, která jim spadla zrovna pod okna.

Podle náтуры se buď schovaly pod postel, nebo vybíhaly s velkým křikem ven. Jedna běžela v noční košili bosa přes hromady skla do přední budovy do krytu a nevnímala vůbec, že má nohy do krve rozřezané. Emka z ambulance, pověstná tím, že nosila do krytu při každém poplachu dva nacpané kufry a krabici s botama, zůstala si i tentokrát věrná. Třebaže běžela také jen v noční košili, nesla všechna zavazadla a k tomu ještě kabát a šaty přes ruku. Udělala to úplně podvědomě, jak už na to byla vytrénovaná.

Do večera byli všichni ranění ošetřeni, ale nikdo se nemohl uklidnit. Nemocní odcházeli houfně z nemocnice, ti kteří tam zůstali, v noci nespali a poslouchali, jestli neletí letadla.

9.–11. dubna.

Tři dny v klidu. Pacienti stále odcházejí z nemocnice, noví skoro nepřicházejí. Ambulance takřka prázdné. Stěhujeme nemocné pomalu z č. 46 a 48 do hlavní budovy do přízemí. Práce je málo. Celý den máme otevřené rádio, ale nehraje Bratislava a také kukačka už nekuká a z Vídně není žádné hlášení „Feindliche Tätigkeit über die Stadt“, jak jsme to slyšeli v posledních dnech celé hodiny.

Čtvrtek 12. dubna.

Je devět hodin ráno jsem na ambulanci. Najednou je slyšet letadla. Je jich hodně a letí nízko. „To jsou bombardáky,“ křičím, běžím do čekárny a posílám

lidi do krytu. A v tom už to padá. Ten stále se zesilující zvuk letadla, které se snáší dolů, nikdy nezapomenu. Pak zahvízdnutí, rána, a rachot jako když se sype kamení. A hned další rána a do toho zvuk sirén. Utíkám ke svým pacientkám na pokoj. Cestou vrážím do pacientů, kteří běží po schodech dolů v nepopsatelném zmatku. Nemocní o berlích, nemocní se sádrovými obvazy, nemocní bosí a jen napolo oblečení, mezi nimi sestry a všichni křičí. Psychóza. Jeden běží dolů a křičí. Všichni lidé v dohledu se přidají k němu. U nás na pokoji zase první pacientka vyběhla na chodbu a vlezla pod lavici. Za ní tam vlezly všechny ostatní sestry. A tak jsem je našla. Pokud se nevešly pod lavici, vlezly pod židle a jedna dokonce pod servírovací stoleček. Měla jsem takovou utkvělou představu, že je musím dostat dolů z druhého poschodí. Šlo to hladce, všichni ihned poslechli, jak jsem řekla, že musí do krytu. Je to zajímavé, všimla jsem si, že lidé ve velkém strachu chtějí poslouchat. Poslechnou každého, kdo dá jakýkoliv rozkaz, ať je rozumný nebo hloupý, a udělají všechno přesně, rychle a bez nejmenších námitek. Přímo baží po tom, aby jim někdo něco poručil, jakoby chtěli svrhnout na někoho jiného zodpovědnost za svůj vlastní život. Seběhli jsme ale s pacienty jenom do přízemí, tam nás zastihla druhá vlna. Rachot, jakoby se bořil barák nad námi. Stálo nás tam asi dvacet natlačených u výtahu v přízemí a na smrt vyděšených. Naše posluhovačka, patnáctiletá zába, začala hystericky rvát. To vůbec nebyl lidský hlas, co vydávala. A bylo vidět, jak ostatní pacienti se za chvíličku také zhroutlí. A teď jeden strejda, takový docela obyčejný strejda říká: „Ale vždyť to jsou jenom malé bombičky, to jsou jenom malé bombičky, to se nemůže nic stát, to je přece slyšet, že to jsou jen malé bombičky“. A jako zázrakem se všichni uklidnili. Začali to opakovat po něm, dva nebo tři se začali smát docela bez důvodu, z takového náhlého uvolnění. No a pak, když byla zase chvílička pauza, přeběhli jsme všichni těch několik metrů přes dvůr do krytu.

Měla jsem ten den službu. O půl dvanácté hodině telefonoval správce, aby se připravili pacienti k evakuaci, za hodinu že pojede vlak z hlavního nádraží směrem na Jihlavu. Evakuují se němečtí pacienti všichni a z českých jen ti, kteří chtějí dobrovolně, ale pokud neodejdou, musí druhý den opustit nemocnici. V nemocnici mohou od 13. 4. zůstat jen nejtěžší pacienti, transportu neschopní.

Pátek 13. dubna.

Všichni pacienti jsou odneseni do hlavní budovy do suterénních pokojů. Hodně sester se rozjelo domů. Venku klid, žádné bombardování.

Úterý 17. dubna.

Ráno na cestě do nemocnice jsem zažila čtyři nálety. Také mi cesta trvala tři hodiny. Asi půl hodiny jsem stála na Tivoli v jednom domě. Na Akademické ulici bylo plno fosforových bombiček, odporný zápach po fosforu a všechno po

ulici žluté. Místy byly bombičky zasypané pískem, někde ležely jen tak. Divila jsem se, že nebyly žádné požáry. Bratr Petrla na mě volal z jejich krytu, abych se k nim šla podívat, tak jsem se tam zastavila a mezitím přišel další nálet. Tedy zase půlhodinka v krytu. Bratr Petrla mi ukazoval malé, asi 20 cm bomby, kterých tam byla spousta. Ale nenadělaly velké škody, mnohé z nich ani nevybuchly.

Většinou byly zápalné, ale jak bylo vidět, nic skoro nezapálily.

Bombardování trvalo až do půl jedné, potom náhlý, úplný klid. Asi ve čtyři hodiny se roznesla zpráva, že Brno bylo prohlášeno za otevřené město a že se už nebude bojovat. Nechceme tomu věřit, ale celé odpoledne je klid, ani jednou poplach, ani jediné letadlo. Všechno ukazuje na to, že by to přece jen mohla být pravda.

Ředitel Matejka, který doposud zůstal v nemocnici, je stále neklidnější. Odchází a zase se vrací zpět do našeho Alkazaru. Je to místnost, kde je telefonní centrála a rádio, tam se shromažďují všichni doktoři, pokud zůstali v nemocnici. Dnes odpoledne se Matejka rozhodl, že z Brna odejde. Všichni ostatní němečtí doktoři i sestry se už evakovali jednou časně ráno. Přijely pro ně autobusy, museli být vypraveni za deset minut. Vzali si s sebou jen šaty, co měli na sobě, a brodsaky. Všechno šlo v takovém kalupu, že nechali ležet na stole i hodinky a prstýnky.

Matejka odjel dnes odpoledne, ale před odchodem předal ouředně vedení nemocnice nejstaršímu lékaři – prof. MUDr. O. Teyschlovi. Z Němců, nepacientů, je teď v nemocnici už jen jedna sestra, Greta z kožního, která je úplně nemocná strachem, celé dny sedí na chodbě a modlí se. A pak ing. Schaffer, který je v nemocnici velitelem protiletectvé ochrany, ten je Rakušan. Nadával na Němce, ale byl to takový divný člověk, moc jsme mu nevěřili. Teď si dodává odvahy alkoholem. Celé dopoledne je klid, stejně tak i večer. Začínáme z hluboka dýchat, začínáme věřit, že už bude konec. Asi se stal zázrak. I v noci je ticho.

Čtvrtek 19. dubna.

Sedíme skoro celý den v Alkazaru a nálada se stále zhoršuje. Přišel nějaký člověk od Moravan a tvrdil, že se tam bojuje a že je to hrozné, protože se o každý kousek dědiny tahají a chvíli že jsou pány Rusi a chvíli zase Němci. Lidé, kteří prožili už jednu válku, jako třeba Hybášek, vykládají své zkušenosti a vzpomínají si na nejhorší historie, které zažili. Sedí tam v tom hlavním stanu podivná společnost, škoda, že se to nedá nějak zfilmovat. Sedí se na stolech a na kavalcích na zemi, ojedinele na židli. Stále jsou zapnuta dvě rádia a každou chvíli zvoní telefon. Brom se rozhodl, že se nebude holit, dokud nebude po válce a má už docela slušný plnovous. Teyschl si kroutí jednou rukou cigaretu, Vanýsek hlučně vykládá zážitky z nějakých doktorských mejdanů, ale nikdo ho moc neposlouchá. Aktuálnější je teď válka. Všichni, co tam sedí, stále kouří a stále vykládají, co všechno by se mohlo v nejhorším případě stát. Úplně

zmizel pojem času. Indra chtěl něco donést z oddělení a vypravil se na tu cestu na povrch zemský s hořící svíčkou v ruce. Když vyšel na chodbu, překvapila jej záplava světla. Venku bylo překrásné jarní odpoledne.

Po obědě příběhla Kravková z infekčního, že se vrátil Marquart. Opravdu prošel kryty, v každé ruce držel revolver a hledal Matějku. Mlčeli jsme všichni jako pěny, ale všichni jsme mysleli na to, co řekl Marquart před měsícem Srotovi... „Vy si myslíte, že my odtud odejdem, ale netěšte se na to, vy půjdete s námi, já odtud odejdu poslední, ich bin der letzte Panzer.“ Lída Kravková, která Marquarta znala z blízka, se úplně nervově zhroutila. Říkala pak, že jakkoli se strašně bála bombardování, že to vůbec nebylo nic proti tomu, proti té strašné hrůze, když najednou uviděla v krytu svého bývalého šéfa s revolvery.

Pro stálé bombardování nemůže se vůbec vystrčit hlava na ulici a nikdo nám nepřišel odvézt mrtvoly. Pan Fic telefonuje, že prosekтура je už plná a my zase voláme různé úřady ve městě, ale nikde se nemůžeme dovolat.

Pátek 20. dubna.

Na hlavních ulicích se začaly stavět barikády z elektrik. Vůz se položil na bok napříč přes cestu a do něho se začalo nosit kamení, nejvíc vyrvané dlažební kostky. Všichni lidé, jdoucí po ulici, byli zastavováni a museli se práce zúčastnit.

Odpoledne je překrásné počasí. Jdu zase do nemocnice. V hlavním stanu je obvyklá deprese.

V noci prý dostala nemocnice nějaké zásahy. Nemáme spojení s úřady, nikde nic nefunguje. Zemský úřad se nehlásí, policejní ředitelství se nehlásí. Myslím, že jsme jediný podnik v Brně, který funguje.

A pak ještě trochu Luftschutz. Tam se také občas někdo ozve. Luftschutz nám velmi pomohl tím, že odvezl mrtvoly. Přijeli nějací dva odvážlivci s párem koní a takovým platákem, na ten naskládali mrtvoly zabalené do papírové vaty, protože rakve vůbec nejsou, tak napříč jednu vedle druhé a odvezli je na centrální. Štěstí veliké, že po ulicích nikdo nechodil, protože pohled na ten vůz hrůzy by snesli opravdu jen lidé silných nervů. Nevíme, co máme dělat s německými pacienty, mají-li se evakuovat a kam. Jsou tu nemocní nějací němečtí oficíři, a ti se stále starají, co s nimi bude. Na německých úřadech nikdo není.

Sobota 21. dubna.

Spala jsem v nemocnici. V noci bylo slyšet stále dunění, docela jiné, než na jaké jsme si zvykli z bombardování, a nějak pravidelné. Ráno nám řekli, že je to kanonáda a že to znamená, že je fronta blízko. Začali jsme se radovat, že už přece jednou všechno skončí, ale zase přišli druzí a tvrdili, že to asi Němci zahájili ofenzívu. Nemáme žádné spojení se světem, nikdo z těch, kteří mají rodiny venku, o nich nic neví. Zůstává nám jen rádio a telefon. Občas přijde někdo z venku a přinese nějakou zprávičku, ale ty výpovědi různých lidí se od sebe nesmírně liší.

Chodí nám do nemocnice také různí postižení, kteří se nějakým záhadným způsobem dozvěděli, že v nemocnici jsou lidé a že se tam úřaduje. Tak přišel nějaký muž, odkudsi z Čech, který se na cestě dostal až k nám a dál se nemohl dostat. Neměl co jíst, neměl kde spát, a tak přišel, abychom se ho ujali. Chodí se k nám ptát lidé, jaká je situace, chodí sem pro léky, protože lékárny nejsou otevřeny, chtěli k nám přivést mrtvou babičku, abychom ji pohřbili, protože nikde jinde nic nefunguje.

Neděle 22. dubna.

Ráno přišel nějaký zřízenec z nemocnice, který bydlil v Rosicích a tvrdil, že už tam jsou Rusové. Odpoledne bylo celkem klidno. Šla jsem domů. Na cestě na ulici ležel zabítý německý voják, prý zastřelený zběh.

Večer bylo veliké bombardování, padaly stromy, ve městě někde hořelo, spali jsme doma v krytě. V noci zhasla elektrika.

Pondělí 23. dubna.

Celý den je střelba. Jsem zase v nemocnici, na budovu dopadají celý den granáty. Není možné ani na chvilku vyjít. Pacienti, kteří zemřeli, zůstávají ležet mezi ostatními, není možné je odnést na prosekturu. Svítí se petrolejovými lampami nebo svíčkami, na operační sály jsou určeny větší baterky, ale ty prý dlouho nevydrží. Na chodbách hoří malinká blikátka, elektrické osvětlení vlastní výroby pana Fialka. Nejhorší na všem je, že nehraje rádio. Zůstal jenom telefon. Voláme všem známým a pídíme se po zprávách. Nikdo ze známých nemá rádio na baterie a jsme tedy odkázáni jenom na ústní zprávy a na vlastní smysly, hlavně na sluch.

Nálada v Alkazaru je stále chmurnější. Je špatné osvětlení, nemůžeme ani číst, jen ten, kdo se dostane až k lampě, trochu vidí. Odhlasováno, aby Vanýsek četl nahlas Švejka.

Novotný donesl v aktovce úlomek bomby, která rozmetala čtyřposchodový barák. Alkazar je dost odhlučněn, ale ořesy jsou dost citelné. Samozřejmě, když uhoří přímo do budovy, je rána taky dost slyšet. Už ani nevíme, kolik bylo zásahů. Víme, že je rozbitá ředitelna, kuchyně, jednapadesátka. Jeden zásah na chodbě rozbil ústřední topení. Voda tekla proudem do krytů, zaplavila kavalce a zkrátka bylo to velmi nemilé. Při některých zásazích jsou ořesy tak velké, že se třeba otevrou dveře a zafíčí průvan až do místnosti. Ale jsme už tak otrlí, že se jen trochu nahnrbíme a zase se vykládá dál, ani se nechodíme dívat, kam to zase spadlo.

Odpoledne jsem se vydala s Horáčkem na dobrodružnou cestu domů, je-li všechno v pořádku, a hned jsme zase oba klusali zpět.

Se stravováním je to také špatné. Zásob u nás ve špitále nikdy moc nebylo a teď vůbec docházejí.

Cukr z lékárny, který se měl rozdělit mezi zaměstnance, se nějak záhadně vypařil. Z rozhodnutí správce se nyní vaří jen dvakrát denně. V devět hodin snídaně (černá melta a někdy kus chleba, podaří-li se ho dovézt a peče-li pekař) a ve tři hodiny oběd (polévka obvykle bramborová, brambory a sušená zeleň). Ze zaměstnanců každý má s sebou nějaké zásoby, ale pacienti jsou chudáci. Já se chodím stravovat na vodní lůžko za sestrou Kristkovou a Martou. Nejhorší na tom je cesta přes dvůr.

A vodní lůžko konečně také není nejbezpečnější. Kanonáda trvala celou noc.

Úterý 24. dubna.

Mám dnes službu, je to jakýsi žurnál. Celý den se střídá. Pacienti jsou většinou jenom chirurgické případy. Protože se žádní nepropouští a stále jen přijímají, je už suterén přeplněný a řeší se teď otázka, kam nové pacienty dávat. Dáváme je zatím v přízemí na centrální rentgen. Jsou to ti největší chudáci, sestry se bojí u nich zůstat a máme tam asi jen dvě odvážné sestry, které zůstávají u nich celou noc, a ty dvě se stále střídají ve službě.

Sama musím také někdy sebrat všechnu odvalu, když jdu za nimi nahoru po nechráněné chodbě, kde omítka a někdy i kusy skla padají na hlavu. Pomáhala jsem dnes také chirurgům, asistovala jsem při operacích. Nálada se ještě dál horší. Kanonáda trvala bez přestání celý den a celou noc.

Středa 25. dubna.

Dnes nemohu jít při nejlepší vůli domů. Nepřetržitá kanonáda celý den, každou chvíli zásah do nemocnice. V Alkazaru čte teď Vanýsek Příhody šesti trampů, ale nikdo nemá náladu to poslouchat. Ovzduší je tu úplně patologické. Docent Polčák si vzpomněl, že nechal ženu a dítě v Jehnicích a že jsou tam bez ochrany. Celý den prochází po místnosti, drží se za hlavu a nařiká, proč že u nich nezůstal. Ostatní ho chvílemi těší, chvílemi jsou mrzutí. Když už nikdo není schopen to nařikání poslouchat, rozhodl se Hybášek pro alkoholoterapii. Podařilo se tak Polčáka uspat a aspoň do rána nemohl mluvit.

Zato nás stihla další pohroma. Přestala téct voda. Zásoby vody, pokud nejsou nutné pro vaření, jsou dány chirurgům.

Kanonáda trvá celou noc.

Čtvrtek 26. dubna.

Ráno je slyšet nové zvuky, ostřejší, pleskavější. Vycházíme opatrně přede dveře poslouchat. Hybášek tvrdí, že jsou to kulomety a pušky. To by tedy musil být boj už na ulicích. Jsme všichni nesmírně rozčileni, stále odcházíme poslouchat, zkušenější válečníci odhadují, že se bojuje snad někde na Vídeňce a že zítra by už mohli být Rusové tady. Zdá se nám to neuvěřitelné – přece bude jednou konec? Rumplík si nasadil luftsúzáckou helmu, zdobenou hákovým křížem, a vyšel se podívat

před přijímací kancelář, jestli se něco neděje na ulici. Za minutu se vrátil dolů, bledý, jak jen u něho je možné, bez helmy a celý pošpiněný. Vyrázil ze sebe jen: „Jsou tu!“ Myslili jsme, že Němci, ale za minutku se Rumplík vzpamatoval a začal více méně souvisle vykládat celou tu historii. Jak se plížil chodbou k centrálnímu rentgenu, narazil z ničeho nic na čtyři Rusy. Ti, jak ho uviděli, zajásali: „Germánec“ a vrhli se na něj. Jeden mu strhl z hlavy helmu a rozdupali ji na zemi, a ti další tři se chystali učinit totéž s Rumplíkem. Rumplík si v tu chvíli nevzpomněl ani na jedno ruské slovo, třebaže se předtím velmi pilně učil, a tak jen v hrozně hrůze zvedl ruce do výšky a křičel: „Já Slavjan, bratři.“

A tak mu nakonec nic neudělali, jenom s ním tak mírně tloukli o zeď.

Bylo právě 11.02 hodin.

Rumplíkovi ovšem nikdo nevěřil. Všichni mu spílali, ba dokonce ho i někteří týrali. Rumplík div ne plačky stále dokazoval, že má pravdu.

O půl dvanácté vydala se další výprava na výzkumnou cestu nahoru. A hned bylo slyšet zmatené volání a křik. Řítila jsem se s ostatními nahoru a tam u přijímací kanceláře jsem uviděla první tři Rusy...

Vincenc Makovský, Milosrdný Samaritán, bronz, 1941.

Před sedmdesáti lety na právnické fakultě

LADISLAV VOJÁČEK

Prolog

Je začátek dubna 2015, velikonoce a za okny se každou chvíli střídá sluníčko s chumelenicí. V tento čas před sedmdesáti lety se budovou brněnské právnické fakulty s tehdejší adresou Eichhornstrasse 70 proměnávali – již s menší jistotou než dříve – příslušníci gestapa.

O měsíc později už bylo všechno jinak. Po téměř šesti letech od osudného 17. listopadu 1939 se právnická fakulta, podobně jako ostatní součásti Masarykovy univerzity, nadechovala ke svému druhému životu.

Dědictví válečných let

Oživení načas umrtveného organismu fakulty vůbec nebylo jednoduché. Doba nesvobody fakultu těžce poznamenala a ztráty byly jen těžko nahraditelné. Svědčí o tom i skutečnost, že se k reálnému působení ve výuce z různých důvodů nevrátilo – vedle Vratislava Buška, Cyrila Čechráka a Rudolfa Rauschera v roce 1938 nuceně přerazených do Brna z bratislavské fakulty – dvanáct prvorepublikových profesorů (Bohumil Baxa, Rudolf Dominik, Karel Engliš, Jaroslav Kallab, Jaroslav Krejčí, Adolf Procházka, František Rouček, Jaromír Sedláček, Jaroslav Stránský, František Vážný, Jan Vážný a Rudolf Wierer). Jak už to bouřlivé doby přináší, osudy zmíněných profesorů byly velmi rozmanité.

Kariéry zhatěné...

Právního historika a konstitucionalistu B. Baxu v roce 1941 popravili nacisté (několik dní po něm popravili i fakultního pedela Aloise Zimu). Romanista J. Vážný zahynul v následujícím roce v koncentračním táboře Mauthausen (vězněm tam byl i bratislavský „vyhnanec“ V. Bušek).

Opojných chvil osvobození se nedožili ani někteří další. V roce 1941 zemřel procesualista F. Vážný st. a rok na to vážně nemocný J. Kallab. Jeho oborem bylo trestní právo, proslavila jej též dlouholetá právně filozofická polemika s Františkem Weyrem a měl velké zásluhy v sociální péči o mládež, včetně té studující. Příchuť tragické ironie měla smrt civilisty J. Sedláčka, který zahynul „kráčeje po Husově třídě pod Špilberkem“ (Hynek Bulín v roce 1946 v Časopise pro právní a státní vědu) při spojeneckém bombardování krátce před skončením války (při bombardování zahynul i doc. Karel Gerlich).

Třem profesorům se stala osudnou aktivní spolupráce s okupanty. Před Národním soudem skončil konstitucionalista J. Krejčí, působící nejdříve jako proktorátní ministr spravedlnosti a pak ministerský předseda, a aktivistický profesor správní vědy a správního práva R. Dominik, zkompromitovaný především angažovaností ve Veřejné osvětové službě, ale také svou minulostí předválečného fašistického poslance. Kanonista R. Wierer, také aktivně působící ve Veřejné osvětové službě a v nepřítomnosti odsouzený pro kolaboraci, uprchl do zahraničí. Vývoj mezinárodní situace způsobil, že žádosti o jeho vydání zůstaly oslyšeny a on sám se brzy vrátil na dráhu vysokoškolského učitele, nejdříve v SRN a pak v USA. Takže ten vlastně pod rubriku zhatěných kariér tak zcela nepatří.

... pokračující ...

Osudy dalších už byly příznivější, alespoň pro několik nejbližších let. Národohospodář K. Engliš měl už v roce 1939 namířeno na pražskou právnickou fakultu a po válce tam také skutečně přešel. Ocitl se však v právně nejisté situaci. Emil Hácha jej totiž jmenoval profesorem pražské fakulty právě osudného 15. března 1939 a dekret prezidenta republiky č. 59/1945 Sb. nedával jasnou odpověď, zda toto jmenování bylo či nebylo platné. Vše se nakonec vyřešilo, když byl na začátku roku 1946 se zpětnou účinností od podzimu 1945 do Prahy jmenován znovu (a v roce 1947 se stal rektorem Univerzity Karlovy). F. Rouček se také stal rektorem, ale nové Vysoké školy politické, u jejíhož zrodu po osvobození stál. V práci na fakultě reálně nepokračovali ani na trestní právo specializovaný J. Stránský a procesualista A. Procházka. Ti ovšem nezamířili na jiné vysoké školy, zůstávali profesory brněnské fakulty, jen zakotvili v politice. Navázali na svou činnost ve strukturách londýnského prozatímního zřízení (v Londýně zastával J. Stránský post ministra spravedlnosti a A. Procházka byl předsedou Právní rady) a stali se ministry prvních poválečných vlád.

Z předválečných profesorů tak na fakultě reálně působili jen František Weyr, František Čáda, Zdeněk Neubauer a krátce před válkou jmenovaný mimořádný profesor Vladimír Vybral, brzy ustanovený řádným profesorem. Doyena brněnského profesorského sboru F. Weyra, který v době války pobýval v Praze a do Brna přicestoval až téměř v polovině října, ovšem už výrazně limitoval zhoršený zdravotní stav. Jak sám konstatoval ve třetím dílu svých Pamětí, bylo mu jasno, že mu jeho „*srdeční choroba asi znemožní dostáti celému služebnímu úvazku*“ (s. 78). Problémům se zpočátku nevyhnul státní vědec Z. Neubauer, který musel vysvětlovat své působení ve funkci ředitele úřadovny Všeobecného penzijního ústavu pro veřejné zaměstnance.

Hned po osvobození Brna Národní výbor pověřil vedením fakulty služebně nejstaršího profesora přítomného v Brně F. Čádu. Tento vynikající právní historik, Weyrův bývalý podnájemník s „*milou, klidnou povahou*“ (Pamětí, II., s. 69) a už dříve osvědčený organizátor (Všehrd, fakultní knihovna, vybavování

nové budovy) se pak stal i řádně zvoleným děkanem pro studijní rok 1945/1946 a významně se zasloužil o obnovení chodu fakulty.

... a startující

Klíčovou složkou obnovy fakulty byla obnova profesorského sboru. Z pražské fakulty do Brna přišli a na místa mimořádných profesorů byli v roce 1946 ustanoveni romanista Jiří Cvetler a kanonista František Kop. Tituly mimořádných profesorů získali soukromí docenti Vladimír Kubeš, Václav Chytil, Jaroslav Pošvář, Bohumil Kučera, ten byl jmenován mimořádným profesorem už krátce před uzavřením vysokých škol v roce 1939, ale funkci reálně nezačal vykonávat, a Hynek Bulín. Habilitovali se noví soukromí docenti. Spolupráci s fakultou v pozici soukromého docenta obnovil také bratislavský profesor Karel Kizlink.

Výuka

Po osvobození na profesory dolehly mimořádné úkoly. Přes posílení profesorského sboru proto museli podstatnou část výuky zajišťovat suplenti. Dohnat ztracené roky se snažili předváleční studenti i váleční maturanti, kteří nemohli po uzavření českých vysokých škol pokračovat ve studiu. Dostalo se jim studijních úlev a masově se hlásili ke státním zkouškám i rigorózům.

Pro studijní potřeby vznikaly nové publikace. K nejzajímavějším jistě patřil Weyrův stručný *Úvod do studia právnického (normativní teorie)*. H. Bulín připravil pro výuku civilního soudního řízení práce *Nesporné řízení, Řízení konkurzní a vyrovnávací a Exekuční řízení* (vše 1947) a také dvoudílné *Římské právo rodinné*, neboť mu po tragické smrti J. Vážného vznikla povinnost vyučovat také římskému právu. F. Čáda pro studenty vydal *Přehled dějin veřejného práva ve střední Evropě* (1945) a první díl přehledu československých právních dějin (*Povšechné právní dějiny československé. I. Od dob nejstarších do doby husitské*; 1947). Připomenutí zaslouží i práce J. Pošváře *Obecné pojmy správního práva* (1946) a *Organisace veřejné správy* (1947).

Věda

Začala se rozvíjet také vědecká činnost, i když do jisté míry potlačovaná potřebou vydávat nové učební pomůcky. Redigování Časopisu pro právní a státní vědu, který v době války až do své tragické smrti řídil bývalý Weyrův redakční tajemník doc. K. Gerlich, se opět ujal František Weyr, vydatně podporovaný novým redakčním tajemníkem a odpovědným redaktorem H. Bulínem. Na knižním trhu se znovu objevily svazky Sbírký spisů právnických a národohospodářských.

Nejvýznamnější počín na vědeckém poli zřejmě představovalo vydání Neubauerovy *Státovědy a teorie politiky*. Jednalo se o první českou práci systematicky věnovanou státovědě a setkala se s velkým ohlasem. O kvalitě svědčí i nedávné nové vydání. Z dalších prací brněnských učitelů si zaslouží pozornost Kubešův

rozbor hlavních směrů nejnovější právní filosofie (*Právní filosofie XX. století*), v němž nemalou pozornost věnoval koncepcím rozvíjeným brněnskými učiteli.

Záměry

Bouřlivé doby nemění jen osudy lidí, ale jsou též živnou půdou pro realizaci nových koncepcí.

Od roku 1946 se začala připravovat nová československá ústava, která měla reflektovat poválečné změny. Fakulta její přípravě věnovala poslední číslo Vědecké ročenky Právnické fakulty MU (*Problémy nové československé ústavy*). Krátkým úvodem je opatřil F. Weyr a přispěli do něj všichni ostatní tehdejší brněnští profesori a čtyři soukromí docenti. Hlavním činitelem se při přípravě ústavy stalo Ústavodárné národní shromáždění, které – v rozporu s dřívější tradicí – chtělo ústavu nejen schválit, ale také připravit. Proto si vytvořilo sbor expertů, v němž působili za lidovou stranu F. Weyr a za stranu národně socialistickou V. Kubeš. Aktivitou při přípravě ústavy hýřil zejména V. Kubeš. Do konce se prezentoval návrhem ústavy, vzniklým na základě rezoluce II. sjezdu osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků národně socialistické strany ze srpna 1946 a jednání ústavní komise této strany.

Hned po válce se stalo aktuálním téma reformy právnického studia, rozvíjené již v dobách první republiky. Potřebu reformy totiž pociťovaly odpovědné orgány i vysokoškolské učitelé už dávno a mimořádná situace vyvolaná válkou ji ještě umocnila (na Slovensku začala po osamostatnění platit odlišná právní úprava). Vládní usnesení k realizaci „budovatelského“ programu vlády (1946) proto uložilo ministru školství a osvěty, „aby předložil návrh na novelizaci a sjednocení právních předpisů o vysokých školách“. V polovině roku 1947 se ustavil expertní sbor pro reformu právnického studia v čele s již zmiňovaným V. Buškem. Brněnskou fakultu v něm reprezentovali B. Kučera, F. Čáda a V. Kubeš. Přestože se do února 1948 stihl sejít k několika jednáním, reálného výsledku se nedobral. Jistě k tomu přispěla i rozmanitost představ o dalším směřování právnického studia. Odrážely ji návrhy z předválečné diskuse, starší práce Otakara Sommera či poválečné náměty Josefa Turečka a pětičlenného kolektivu právníků (mj. Zdeňka Pešky a Františka Štajgra). Konkrétní návrhy už odvál čas, i pro dnešní reformní snahy však platí slova z konceptu vystoupení V. Buška při zahájení činnosti komise: „*Žádná reforma nebude dobrá, nebudeme-li mít dobré profesory, kteří se věnují ještě více, než dosud činí, obětavě a s láskou své povinnosti vědecké a učitelské, a nebudeme-li mít dobré studenty, kteří horlivě se budou zúčastňovat přednášek i cvičení, kteří nebudou se skvěť svou nepřítomností v učebnách a kteří nebudou smysl svého studia vidět ve zkouškách*“.

Epilog

Obnovení chodu brněnské právnické fakulty v roce 1945 charakterizovaly nemalé problémy, ale i velké nadšení a spousta – různých, často přímo proti-

chůdných – očekávání. Nikdo ještě netušil, že „druhý život“ fakulty potrvá jen pět let a že ten třetí se zrodí až po dalších téměř dvaceti letech.

Literatura u autora

Vincenc Makovský, Vědec, reliéf, bronz, 1941.

Aktuality v právu

Povinné očkování ve světle nálezu Ústavního soudu

TOMÁŠ SVOBODA, KRISTÝNA NOVOSADOVÁ

Úvodem

Ačkoli o plošném očkování lze jistě tvrdit, že jde dlouhodobě o významný a úspěšný prostředek preventivní medicíny, současně se ale, jak se zdá, stává navzdory obecné akceptaci také významným společenským tématem. Pokud pomineme názory odmítající očkování jako celek, jde zejména o to, zda má být očkování nařizováno jako povinnost, či zda má být konstruováno na bázi dobrovolnosti a požadované míry proočkovanosti má být dosaženo spíše prostřednictvím přesvědčení společnosti o jeho potřebnosti. V ČR v současnosti jako v řadě jiných postsocialistických zemí funguje model první, tedy očkování povinné. To má jak své zastánce, tak také neméně aktivní kritiky, kteří přirozeně volají po modelu druhém. Určité intenzitě společenské diskuze svědčí patrně to, že v ČR je povinné očkování zejména očkováním dětí. Jde tak v širším smyslu také o názorový střet rodičů o to, jak pečovat o zdraví svých dětí.

Tato kontroverze se projevuje přímo také v rovině právní, kdy je povinné očkování zpochybňováno před soudy jak na úrovni národní, tak také před Evropským soudem pro lidská práva.¹ Problematikou povinného očkování se v ČR zabýval již také Ústavní soud.² Samotnou ústavnost právní úpravy povinného očkování ale dosud neposuzoval. K tomu došlo až na počátku tohoto roku v nálezu pléna Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 19/14³, kterým Ústavní soud zamítl návrh rodičů nezletilého dítěte směřující (taktéž) na její zrušení. Optikou tohoto závěru Ústavního soudu se současná právní úprava povinného očkování může zdát jako korektní a úvahy o potřebnosti její revize zejména z důvodu její praktické osvědčenosti jako zbytečné. Na druhou stranu ale dle našeho názoru ani samotná ústavní konformita povinného očkování nemusí říkat

¹ Podrobněji viz MALÍŘ, Jan. Evropské soudy a povinné očkování: na okraj judicializace jednoho společenského problému. *Právní rozhledy*. 2014, č. 19, s. 663-665.

² Zejména nálezy Ústavního soudu ze dne 3. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

³ Stejný den Ústavní soud rozhodoval taktéž o související otázce, zda může mateřská škola odmítnout neočkované dítě, viz nálezy ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 16/14.

mnoho o tom, zda předmětná právní úprava nemá jiné významné nedostatky, jako je přílišná rigidita či státní paternalismus upozadující roli rodičů.

Celá problematika má totiž zřejmě podstatně hlubší společenský kontext, kdy se na půdorysu právní úpravy povinného očkování projevují některé širší společenské jevy. J. Hasmanová Marhánková dává postoje směřující k odmítání očkování do souvislosti s destabilizací autority expertních systémů v současné společnosti. Tato autorka přitom odkazuje na napětí vyvěrající „z charakteru rizik a měnícího se postavení vědy v tzv. postmoderní společnosti“⁴, přičemž „[s]amotná věda již nadále nemůže být jednoduše pokládána za zdroj rostoucí racionality a pokroku, neboť masivní expanze rizik je mimo jiné i jejím produktem.“⁵ V této postmoderní situaci nejistoty, které ostatně čelí také právo, nám pak zřejmě nezbyvá nic jiného než důvěra. Jak pak také výše citovaná autorka konstatuje, „[v] systému neustálé nejistoty ohledně definice rizik a pravdivosti vědeckého poznání se důvěra v abstraktní systémy stává klíčovou pro možnost orientace ve společnosti.“⁶ V případě současné právní úpravy povinného očkování v ČR pak zřejmě o určitém „deficitu důvěry“ hovořit lze.

Co hůř, o tomto deficitu lze dle našeho názoru hovořit i v případě výše uvedeného nálezu Ústavního soudu, který v některých aspektech nepovažujeme za zcela přesvědčivý. Argumenty pak mohou plynout zejména z k nálezu připojeného odlišného stanoviska soudkyně Ústavního soudu K. Šimáčkové, které alespoň na nás působí jako přesvědčivější a citlivější pohled na problematiku očkování, než který je obsažen v názoru většiny pléna Ústavního soudu.

Cílem tohoto příspěvku pak je ve stručnosti poukázat na hlavní přetrvávající problematické (právní) aspekty povinného očkování v ČR ve světle výše uvedeného nálezu Ústavního soudu.⁷ Hned na úvod také uvádíme, že nestojíme ani na jedné z názorových pozic „pro“, nebo „proti“. Dle našeho názoru jde v případě povinného očkování spíše o to, jakým způsobem bude tento model realizován.

Právní úprava povinného očkování v ČR

Povinnost očkování je v současné právní úpravě, pomineme-li určité širší souvislosti, konstruována dvojicí právních předpisů. Jednak (v obecné rovině) zákonem o ochraně veřejného zdraví⁸ a dále (již v konkrétní rovině) vyhláškou

⁴ HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Postoje rodičů odmítajících povinná očkování svých dětí: případová studie krize důvěry v biomedicínské vědění. Sociologický časopis. 2014, č. 2, s. 166.

⁵ Tamtéž, s. 167.

⁶ Tamtéž, s. 168.

⁷ Aniž bychom přitom z důvodu rozsahu příspěvku chtěli podrobně rekapitulovat podstatu návrhu, kterým se Ústavní soud zabýval.

⁸ Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Ministerstva zdravotnictví o očkování proti infekčním nemocem⁹, která je k uvedenému zákonu prováděcím předpisem. Tato úprava členění očkování proti infekčním nemocem na několik kategorií, přičemž povinnost podrobit se očkování je zákonem stanovena pro případ očkování pravidelného a zvláštního. Vzhledem k tomu, že očkování zvláštní souvisí s činností v prostředí s vyšším rizikem vzniku infekčních onemocnění, lze za povinné očkování v pravém slova smyslu (jemuž se nelze vyhnout) považovat v systematice právní úpravy očkování pravidelné.

Pravidelné očkování přitom zákon o ochraně veřejného zdraví vymezuje zcela minimalisticky. Co do konstrukce povinnosti se tomuto očkování podrobit identifikuje pouze osoby, které jsou adresáty této povinnosti (fyzické osoby, které mají na území ČR trvalý pobyt, a současně za určitých podmínek také cizinci). Úpravu *případů, termínů a druhů pravidelného očkování* zákon svěřuje prováděcímu právnímu předpisu. Této povinnosti odpovídá také povinnost poskytovatelů zdravotních služeb očkování zajistit a provést. Konkrétní úpravu pravidelného očkování obsahuje až uvedená ministerská vyhláška, která v současnosti nařizuje očkování proti devíti infekčním nemocem¹⁰ a upravuje taktéž způsob a termíny očkování (tzv. očkovací kalendář).

Jak již bylo uvedeno, až na výjimky jde o očkování dětí. Za splnění povinnosti očkování se podrobit pak na základě zákona o ochraně veřejného zdraví odpovídají jejich zákonní zástupci, tedy zpravidla rodiče. Tuto povinnost současně doplňuje také zákon o přestupcích¹¹, který upravuje skutkovou podstatu porušení povinnosti stanovené nebo uložené k předcházení vzniku a šíření infekčních onemocnění, za kterou lze uložit pokutu do výše 10 000 Kč.¹²

Úprava povinného očkování prostřednictvím vyhlášky

Za první z problematických momentů právní úpravy povinného očkování v ČR lze označit to, že je v rozhodující míře upraveno nikoli zákonem, nýbrž „až“ uvedenou ministerskou vyhláškou. Tato skutečnost přitom není bez významu. Předně jde o to, že podzákonná právotvorba se nachází v dispozici moci výkonné mimo přímý dosah moci zákonodárné a veřejného diskursu. Je sice pravdou, že v případě otázek souvisejících s očkováním byla Ministerstvem zdravotnictví v roce 2010 ustavena Národní imunizační komise, která zveřej-

⁹ Vyhláška č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ Záškrtu, tetanu, dávivému kašli, invazivnímu onemocnění vyvolanému původcem *Haemophilus influenzae b*, přenosné dětské obrně, virové hepatitidě B, spalničkám, zarděnkám a příušnicím. Proti některým dalším nemocem je očkování předepsáno při splnění dalších podmínek.

¹¹ Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Podrobněji viz CHEMIŠINEC, Michal a Soňa POSPÍŠILOVÁ. Povinné očkování nejen z pohledu judikatury Nejvyššího správního soudu. Správní právo. 2011, č. 4, s. 215–236.

ňuje informace o své činnosti, nicméně její výstupy mají pro ministerstvo pouze doporučující povahu a na výše uvedeném v důsledku mnoho nemění. Ve vztahu k obsahu vyhlášky o očkování proti infekčním nemocem tak pak záleží především na samotném ministerstvu, jakým způsobem bude postupovat.

Jakožto projev dělby moci Ústava ČR podzákonnou právo tvorbou významně omezuje. Podzákonné právní předpisy tak mohou být vydávány pouze *na základě a v mezích zákona*, je-li současně přítomno *zákonné zmocnění*¹³ pro jejich vydání. Obsah podzákonných předpisů by měl být determinován jejich účelem, kterým je provádění zákonů jako právních předpisů vyšší právní síly. Slouží tedy zjednodušeně řečeno k úpravě podrobností (např. technické povahy), které by již nebylo praktické upravovat zákonem a které lze taktéž v rámci prováděcího předpisu jednodušeji aktualizovat. Podzákonné předpisy pak vždy musí vzhledem ke své povaze respektovat limity dané zákonem, od kterého jsou odvozeny (musí se pohybovat *secundum et intra legem*).

Ani prostor pro zmocňování k podzákonné právo tvorbě není neomezený, jelikož v případě nejvýznamnějších záležitostí je regulace svěřena výslovně pouze zákonu prostřednictvím tzv. zásady *výhrady zákona*. Ve vztahu k problematice povinného očkování je výhrada zákona obsažena v čl. 4 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), podle kterého mohou být meze základních práv a svobod upraveny pouze zákonem. Dále je výhrada zákona obsažena v čl. 7 odst. 1 Listiny, na základě kterého lze omezení nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí stanovit pouze zákonem. O nedotknutelnost osoby neboli právo na tělesnou a duševní integritu přitom v případě povinného (nuceného) očkování jde zejména (z povahy věci zejména o právo na integritu tělesnou). Dále podle čl. 4 odst. 1 Listiny mohou být povinnosti ukládány pouze na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Uvedené však, aby byl zachován smysl a účel podzákonné právo tvorby, nelze chápat zcela absolutně. Podle starší judikatury Ústavního soudu je podstatné to, zda zákonné zmocnění *konkretizuje* problematiku upravenou v základních rysech již samotným zákonem.¹⁴ Spornou otázkou pak v souvislosti povinného očkování je, zda vyhláška o očkování proti infekčním nemocem skutečně pouze konkretizuje úpravu provedenou v základních rysech zákonem o ochraně veřejného zdraví, či zda již naopak tuto úpravu sama (nepřípustně) dotváří.

Ústavní soud při hodnocení této otázky dospěl k závěru, že k porušení výhrady zákona nedošlo. Tento závěr opřel zejména o konstatování, že zákon dostatečně jasně vymezuje osoby povinné očkování se podrobit, přičemž *„[v]ymezení druhů a termínů pravidelného očkování se ponechává prováděcí vyhlášce; obdobně se na prováděcí předpis přenáší stanovení okruhu fyzických osob a pracovišť, spadajících pod povinnost podrobit se zvláštnímu očkování.*

¹³ S výjimkou nařízení vlády, které výslovné zákonné zmocnění nevyžaduje.

¹⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 5/2001.

*Taková úprava je korektní a dostatečně rozlišuje, jaké její aspekty již překračují nezbytný stupeň obecnosti.*¹⁵

Takový přístup Ústavního soudu lze považovat za značně liberální ve srovnání s přístupem, který Ústavní soud poměrně nedávno uplatnil při posuzování výhrady zákona v jiných věcech, na což upozorňuje také K. Šimáčková.¹⁶ Zejména jde o trojici nálezů pléna Ústavního soudu, ve kterých porušení výhrady zákona konstatováno bylo. V prvním případě šlo o otázku konformity rozlišení zdravotní péče na základní a ekonomicky náročnější (tzv. zdravotnické standardy a nad-standardy) prostřednictvím přílohy ministerské vyhlášky.¹⁷ V druhém případě o konformitu konkretizace konstrukce skutkové podstaty trestného činu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami prostřednictvím nařízení vlády („množství větší než malé“).¹⁸ Ve třetím případě o otázku konformity úpravy délky poskytování bezplatné lázeňské péče na základě veřejného zdravotního pojištění prostřednictvím ministerské vyhlášky.¹⁹

Ústavní soud sice právní názor prostřednictvím svého pléna změnit může, překvapivé však je to, že se s touto svojí dřívější judikaturou nijak nevypořádává a nevysvětluje, v čem je problematika povinného očkování odlišná. Je pak obtížné nedat za pravdu K. Šimáčkové, když konstatuje, že „*pokud musí být vyvažování účinnosti lázeňské péče a ekonomické únosnosti vyhrazeno politickému rozhodování v parlamentu, není vysvětlitelné, jak by vyvažování mezi ochranou veřejného zdraví a nuceným zásahem do fyzické integrity mohlo být ponecháno exekutivě. Tím spíše, že ve hře je i vyšší potřeba legitimizace a veřejné (i politické) debaty, neboť jde o zásah do těch nejzákladnějších práv, již ochrana fyzické integrity člověka rozhodně je.*“²⁰

Stejně tak není snadné paušálně odmítnout závěr K. Šimáčkové, že „*zákonný rámec je [v případě povinného očkování] naprosto neurčitý a bez prováděcí vyhlášky je zcela neaplikovatelný*“ či že pro rozhodování ministerstva fakticky nestanoví vůbec žádné meze.²¹ Tyto meze alespoň nám taktéž zřejmé nejsou. Jako ilustraci pak lze uvést hypotetickou situaci, kdy by se ministerstvo rozhodlo nařídít povinné očkování nikoli ze závažných důvodů ochrany veřejného zdraví, nýbrž např. proto, že očkování je v případě běžné chřipky dle očekávání ministerstva nepatrně levnější než její následná léčba. Do tělesné integrity očkovaných by tak bylo zasahováno především z důvodů ekonomických, bude-li se to moci výkonně zdát výhodné. K tomuto pochopitelně nemusí nikdy dojít. Je ale otáz-

¹⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 19/14.

¹⁶ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, odlišné stanovisko k výroku i odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 19/14.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 36/11.

¹⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 7. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 13/12.

¹⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 3. 2014, sp. zn. Pl. ÚS 43/13.

²⁰ ŠIMÁČKOVÁ, op. cit.

²¹ Tamtéž.

kou, zda smyslem a účelem výhrady zákona není právě moci výkonné tento prostor vůbec neposkytnout. Podle E. Wagnerové je požadavek zákonného základu omezení základního práva vyvozován z demokratického principu a principu materiálního právního státu, přičemž „[j]eho důvodem je znemožnit exekutivě realizaci vlastních představ o tom, jak a jak mnoho lze omezit základní práva. Tím, že toto oprávnění bylo uděleno demokraticky legitimovanému parlamentu, má být zajištěno, že k omezení základních práv dojde až po demokratickém parlamentním diskursu [...]“. ²² Také dřívější judikatura Ústavního soudu hovoří v obdobném smyslu o výhradě zákona jako o ochraně před excesy moci výkonné. ²³ V případě současné právní úpravy povinného očkování pak tomuto excessu brání místo zákonného zmocnění spíše společenský zájem o problematiku, což může být sice funkční, avšak je otázkou, zda také obecně právně uspokojivé.

Přiměřenost omezení práva na tělesnou integritu

Pokud dospějeme k závěru, že právní úpravu povinného očkování lze konstruovat tak, jak tomu v současnosti je, neříká to pochopitelně mnoho o tom, co je obsahem této úpravy, resp. jaký je rozsah a schéma povinně nařizovaného očkování. A právě otázka obsahu této úpravy je záležitostí ještě více delikátní než samotná otázka využití ministerské vyhlášky. Důvodem pro to je složitost hodnocení přiměřenosti omezení dotčených základních práv, zejména pak již uvedeného práva na tělesnou integritu.

Začneme ale poněkud obecněji. Samotné omezení tohoto práva problém nepředstavuje, jelikož základní práva až na určité výjimky omezitelná jsou, což ostatně v případě práva na tělesnou integritu výslovně předpokládá také čl. 7 odst. 1 Listiny. Důvodem pro toto omezení může být zejména ochrana hodnot důležitých pro společnost. ²⁴ V případě povinného očkování pak touto hodnotou je zpravidla ochrana veřejného zdraví před infekčními onemocněními. Má-li přitom základní právo být zachováno, je zjevné, že i jeho příslušné omezení musí být nějak ohraničeno.

Vzhledem k tomu, že není snadné definovat, co vše je ještě obsahem základního práva (včetně práva na tělesnou integritu), dospěla soudní praxe k aplikaci principu proporcionality (přiměřenosti). Ten je, řečeno s určitou měrou zjednodušení, veden v individuálních případech posuzování ústavnosti snahou o maximalizaci zachování jak omezovaného základního práva, tak také kolidujících právních statků. ²⁵ Vztáhneme-li uvedené na problematiku povinného

²² WAGNEROVÁ, Eliška. In: WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 128.

²³ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 2. 2004, sp. zn. Pl. ÚS 31/03.

²⁴ Srov. WAGNEROVÁ, op. cit., s. 23.

²⁵ Tamtéž, s. 26.

očkovaní, právní úprava povinného očkování by při zajištění ochrany veřejného zdraví měla z práva na tělesnou integritu ve výsledku zachovat co možná nejvíce. Zda tak také činí, na tom již shoda nepaduje.

Kritici současné právní úpravy povinného očkování namítají zejména ve srovnání s okolními (především západními) státy nepřiměřeně vysoký počet očkování proti celkem devíti onemocněním nebo přílišnou rigiditu očkovacího schématu. To dle některých neposkytuje dostatečný prostor při volbě časového rozvrhu očkování (v této souvislosti se hovoří o tzv. individuálním očkovacím plánu) či při volbě očkovací látky. K. Šimáčková ve svém odlišném stanovisku v této souvislosti odkazuje např. na očkovací schéma v ČR běžně aplikované hexavakcíny, kterou lze podle výrobce aplikovat (s jedním přeočkováním) buď ve třech dávkách, nebo s prakticky stejnou účinností pouze ve dvou dávkách. Schéma upravené vyhláškou však umožňuje pouze první z variant bez možnosti volby.²⁶ Všechny tyto „přesahy“ očkovací povinnosti nad míru nezbytnou k zachování jejího účelu přitom jsou potenciálními nepřiměřenými omezeními ústavně zaručených základních práv, která mohou ústit v protiústavnost posuzované právní úpravy.

Ani s těmito aspekty možné protiústavnosti se ovšem Ústavní soud neztotožnil, když taktéž obsah právní úpravy povinného očkování shledal jako celek za ústavně konformní. Nicméně i v tomto případě může postup Ústavního soudu vyvolávat určité otázky. Ústavní soud při přezkumu právní úpravy povinného očkování realizoval pětistupňový test přípustnosti omezení práva mající původ v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.²⁷ V rámci posledního a nejvýznamnějšího kroku tohoto testu, kterým je hodnocení nezbytnosti omezení základního práva v demokratické společnosti, opřel svoji argumentaci zejména o obecné závěry potřebnosti povinného očkování v zájmu ochrany veřejného zdraví, přičemž uzavřel, že „*oproti argumentům stěžovatelů je v českých i mezinárodních pramenech a doporučeních k této problematice kladen důraz na požadavek uskutečnění programů veřejného očkování včetně dětské imunizace, a to za účelem minimalizace šíření infekčních nemocí v zájmu ochrany veřejného zdraví. Úprava institutu povinného očkování, jež je plně v kompetenci vnitrostátního zákonodárství, slouží realizaci tohoto požadavku. Test tedy vyznívá ve prospěch stávající právní úpravy.*“

Ačkoli nelze popřít, že z těchto závěrů lze dovozovat obecnou legitimitu povinného očkování, nelze zároveň nedodat, že již neříkají v podstatě nic o přiměřenosti české právní úpravy povinného očkování v její konkrétní rovině, jak obdobně poukazuje také K. Šimáčková.²⁸ Jinak řečeno, ze skutečnosti, že in-

²⁶ ŠIMÁČKOVÁ, op. cit.

²⁷ Blíže viz KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 98–116.

²⁸ ŠIMÁČKOVÁ, op. cit.

stitut povinného očkování slouží realizaci požadavku uskutečnění programů veřejného očkování v zájmu ochrany veřejného zdraví, s jistotou neplyne, že bude ochraně veřejného zdraví vždy účinně sloužit také každé jednotlivé nařízené očkování.

Na jednu stranu lze postupu Ústavního soudu rozumět. Otázku hodnocení přiměřenosti právní úpravy povinného očkování lze jen obtížně oddělit od otázek specifické medicínské odbornosti a Ústavní soud (stejně jako jakýkoli soud obecně) může být jen těžko soudcem zcela odborných aspektů problematiky. Ústavní soud tak např. jistě správně konstatuje, že „[n]ení rolí Ústavního soudu, aby řešil otázku, zda epidemiologická situace v té či oné zemi evropského kontinentu opravňuje k úpravě povinného očkování či nikoli.“²⁹ Na druhou stranu se ale lze ptát, zda byl prostor Ústavního soudu opravdu natolik omezený, že se musel spokojit s takto paušálním či až dle Šimáčkové povrchním³⁰ hodnocením přiměřenosti české úpravy povinného očkování. Dle našeho názoru Ústavní soud, aniž by musel zabíhat již do medicínských otázek, určité možnosti měl. Přinejmenším mohl po ministerstvu požadovat předložení argumentů pro nařízení každého jednotlivého očkování. Toto zdůvodnění mohl následně hodnotit jednak co do jeho obecné přesvědčivosti a dále co do jeho souladu s ochranou veřejného zdraví jako hodnotou povinným očkováním chráněnou. Pro přezkum jednotlivých nařízených očkování se ve svém odlišném stanovisku vyslovuje taktéž K. Šimáčková.³¹

Pokud by tak Ústavní soud učinil, zřejmě by musel dospět přinejmenším k závěru, že u dvojice z povinných očkování (očkování proti tetanu a zejména hepatitidě typu B) je jejich odůvodněnost ochranou veřejného zdraví problematická. Z důvodu omezené přenositelnosti těchto onemocnění jde v jejich případech totiž spíše než o očkování za účelem ochrany veřejného zdraví (zdraví ostatních) o očkování za účelem ochrany zdraví individuálního (zdraví očkovaného).³² Tímto samozřejmě nechceme tvrdit, že takové povinné očkování je *a priori* protiústavní, nicméně vzhledem k tomu, jak poznamenává K. Šimáčková, že jeho důvodem v tomto případě je spíše ochrana dětí před rozhodnutím rodičů,³³ by takové očkování zřejmě mělo být hodnoceno ještě přísněji. Tím spíše, je-li takové očkování nařizováno, ačkoli politický základ této otázky je již dobře patrný, pouze ministerskou vyhláškou. Tyto a obdobné souvislosti však zůstaly Ústavním soudem nezohledněny a o ústavnosti samotného obsahu právní úpravy povinného očkování tak fakticky mnoho řečeno nebylo.

²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 19/14.

³⁰ ŠIMÁČKOVÁ, op. cit.

³¹ Dle Šimáčkové by pak měly být zohledněny především následující otázky: „*jak je daná nemoc nebezpečná, jaké je riziko jejího výskytu bez existence povinného očkování, jak rychle a snadně se nemoc přenáší (toto je faktor s velkou vahou, pokud je sledovaný cíl ochrana veřejného zdraví a práv jiných), jaká je účinnost vakcín a jaké je riziko vakcín,*“ viz tamtéž.

³² Srov. tamtéž.

³³ Tamtéž.

Odpovědnost státu za újmu na zdraví způsobenou povinným očkováním

Zřejmě nebude sporu o tom, že vzhledem k současné úrovni vědeckého poznání se u léčebných postupů nelze vyhnout určité míře rizika a ani očkovací látky navzdory jejich rostoucí bezpečnosti pochopitelně nejsou výjimkou. Očkování by tak, což jistě platí obecně, mělo představovat určitý výhodný kompromis mezi jeho očekávanými přínosy na straně jedné a riziky nežádoucích účinků na straně druhé. Nicméně vzhledem k tomu, že (alespoň prozatím) nemůžeme hovořit o absolutní bezpečnosti očkování, vyvstává také otázka, jak přistupovat k případům, kdy nežádoucí účinky očkování způsobí závažnou újmu na zdraví očkovaného. V případě povinného, státem nařizovaného očkování pak jde především o to, zda tyto nežádoucí účinky s očkováním spojené ponechat pouze ve sféře očkovaného, či zda určitým způsobem konstruovat odpovědnost státu za újmu (zejména) na zdraví, která v souvislosti s plněním jím uložené (a také sankcionované) povinnosti vznikla.

Odpověď na tuto otázku se zdá být složitá v tom, že jde v nejširším smyslu spíše o otázku etickou (v angl. literatuře v tomto kontextu též jako *public health ethics*)³⁴ nežli přímo právní. Újmu způsobenou očkováním lze ospravedlnit např. tak, že v situaci, kdy jsme přesvědčeni o dostatečně příznivém poměru přínosů a rizik očkování a zároveň předem nevíme, kdo z očkovanych bude jeho beneficentem, a kdo naopak jeho „obětí“, zpravidla se rozhodneme ve prospěch povinného očkování.³⁵ Než jako na oběť jednotlivců nesoucích rizika ve prospěch ostatních (společnosti) tak lze na újmu způsobenou očkováním pohlízet také jako na výsledek racionální volby, kdy lidé mezi riziky očkování a riziky onemocnění preferují pro sebe i pro své děti podstoupení rizika dle jejich přesvědčení nižšího.³⁶ Lze tak v tomto smyslu tvrdit, že za účelem předejití rizika vyššího akceptujeme riziko nižší. Již na první pohled je ale zřejmé, že takový závěr je diskusní. V první řadě je jisté, že předpoklad jakékoli úplné (společenské) akceptace onoho nižšího rizika je praktickou fikcí. V druhé řadě by pak zřejmě bylo za pomoci tohoto argumentu akceptace možné eliminovat odpovědnost státu také za některé jiné činnosti státu založené na předcházení vyššího rizika, za které stát za současného stavu odpovídá. Uvedené je ale samozřejmě pouze naznačením možných úvah.

³⁴ Viz např. COGGON, John. *What Makes Health Public? A Critical Evaluation of Moral, Legal, and Political Claims in Public Health*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, 289 s.

³⁵ DORF, Michael C. Morality of Prophylactic Legislation (with Special Reference to Speed Limits, Assisted Suicide, Torture, and Detention Without Trial). *Current Legal Problems*. 2008, č. 1, s. 35.

³⁶ Tamtéž.

Z pohledu práva může být otázka potřebnosti legislativní úpravy odpovědnosti státu za újmu způsobenou povinným očkováním poněkud jednodušší. Požadavek na existenci takové úpravy může totiž, jak se zdá, plynout již ze samotného platného práva. Přesněji z některých hierarchicky nadřazených pramenů práva. V první řadě lze na odpovědnost státu v daném případě nahlížet v kontextu ústavně zaručených základních práv, tak jak to činí K. Šimáčková. Ta v souvislosti s povinným očkováním hovoří o „expropriaci“ zdraví jednotlivce ve prospěch veřejného zájmu, přičemž existenci odpovědnosti za újmu způsobenou očkováním považuje přímo za samotnou součást poměřování přiměřenosti povinného očkování.³⁷ Odpovědnost za újmu tak v tomto podání není pouhým „kosmetickým doplňkem“ úpravy povinného očkování, ale spíše její integrální součástí, jejíž deficit je současně deficitem ústavním. Za další lze potřebnost právní úpravy dovozovat z čl. 24 Úmluvy o lidských právech a biomedicině, ze kterého pro osobu, která utrpěla újmu způsobenou zákrokem v oblasti péče o zdraví, plyne nárok na spravedlivou kompenzaci.

Pro úplnost je třeba dodat, že náš právní řád (alespoň nikoli výslovně) žádnou odpovědnost státu za újmu způsobenou povinným očkováním nezná. Zná sice právní úpravu odpovědnosti státu za vydání nezákonného rozhodnutí nebo jeho nesprávný úřední postup jakožto určité kategorie protiprávnosti při výkonu veřejné moci, nicméně ty jsou v současnosti soudy pojmány tak, že k poskytnutí náhrady v tomto případě nevedou. Určité náhradní řešení při absenci výslovné úpravy odpovědnosti státu pak za účinnosti „starého“ občanského zákoníku³⁸ představovala odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo *jiné věci*. Na tomto základě pak odpovídal na objektivním principu (tj. bez zavinění) lékař za újmu způsobenou očkovací látkou. O tom, zda šlo z pohledu lékaře, který při svém postupu nic nezanedbal, o řešení spravedlivé, lze sice pochybovat, lékaři jsou ale pro případ jimi způsobené újmy pojištěni a poškozeným se tak otevírala alespoň nějaká cesta. S „novým“ občanským zákoníkem³⁹ však i tato možnost vzala za své.⁴⁰

Ústavní soud při hodnocení ústavnosti právní úpravy povinného očkování rozhodující význam absenci tohoto druhu odpovědnosti státu nepřiznal. Na druhou stranu se ovšem v neautoritativní části citovaného nálezu (tzv. *obiter dictum*) vyslovil, že by její doplnění měl zákonodárce odpovědně zvážit. Důvodem svědčícím pro zavedení této odpovědnosti je dle Ústavního soudu taktéž to, že taková právní úprava není v jiných státech nikterak ojedinělá.⁴¹ Tento postup

³⁷ ŠIMÁČKOVÁ, op. cit.

³⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

³⁹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁴⁰ Nově se uvedená odpovědnost vztahuje na škodu způsobenou vadou použité věci; v případě očkování tedy zřejmě např. na očkování provedené vadnou šarží očkovací látky.

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2015, sp. zn. Pl. ÚS 19/14.

Ústavního soudu sice lze ocenit, kdy či zda vůbec k uvedenému dojde, je věcí další. Ministerstvo zdravotnictví se prostřednictvím médií nechalo slyšet, že doplnění odpovědnosti státu připravuje. Jasnější obrysy tohoto záměru ale v době vzniku tohoto textu patrné nebyly.

Zda pak absence výslovné úpravy odpovědnosti vylučuje možnost poškozených domáhat se v mezidobí náhrady prostřednictvím obecných ustanovení právního řádu (zejména odpovědnosti za újmu na přirozených právech člověka ve smyslu „nového“ občanského zákoníku) je v současnosti otázkou otevřenou. Dle našeho názoru by vyloučení této možnosti bylo nesprávné. V každém případě ale platí, že tato cesta bude muset být poškozenými pomyslně vyšlapána napříč celou soustavou obecných soudů až zřejmě opětovně, byť skrze řešení jiné otázky, k Ústavnímu soudu. O cestu jednoduchou pak z pohledu poškozených bez pochyb nepůjde. O to spíše by měl zákonodárce jednat rychle a přijmout alespoň provizorní řešení v podobě pouhého konstatování existence tohoto druhu odpovědnosti např. v zákoně o ochraně veřejného zdraví s tím, že podrobnosti zlepšující faktické postavení poškozených budou komplexně upraveny později.

Závěrem

Jak shrnout výše uvedené? Dle našeho názoru Ústavní soud nezrušením současné právní úpravy povinného očkování nevyužil příležitost dát impuls k přípravě právní úpravy nové, lépe vyhovující nejen ústavněprávním východiskům, ale současně také měnícímu se společenskému kontextu. Jak poukazuje J. Hasmanová Marhánková, nynější strategie povinného očkování založené na rutinizované praxi a jednostranné argumentaci s vyloučením kritické diskuze totiž v konfrontaci s novými „kvalifikovanými“ rodiči k upevnění důvěry v očkování nevedou, ba naopak produkují opačné efekty.⁴² V obecnějším smyslu pak otázka povinného očkování souvisí také se způsobem, jak jsou v českém zdravotnictví definovány role pacientů, lékařů a státu.⁴³ Ústavní soud však této příležitosti nevyužil, ačkoli k tomu dle našeho názoru prostor měl. Pro úplnost lze dodat, že mohl o zrušení předmětné právní úpravy rozhodnout s dostatečným časovým odkladem, tak aby bylo možné připravit úpravu novou. K určitému posunu v souvislosti s povinným očkováním pak došlo alespoň v tom směru, že Ministerstvem zdravotnictví bylo přislíbeno zahájení veřejné diskuze na toto téma.

⁴² HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, op. cit., s. 184.

⁴³ Tamtéž.

Henry Moor, Ležící, 60. léta.

Ze současné medicíny

Nemocniční nákazy způsobené multirezistentními kmeny bakterií

ONDŘEJ ZAHRADNÍČEK

V posledních desetiletích se příliš často nehovoří o infekčních nemocech jako o medicínském problému, alespoň ne v souvislosti s Evropou. Je to přirozené: zlepšená hygiena v kombinaci s očkováním a užíváním antibiotik zatlačila během druhé poloviny 20. století zájem o infekční choroby do pozadí, zatímco zájem lékařské i laické veřejnosti se upřel k jiným problémům, jako jsou nádory, kardiovaskulární choroby. V poslední době přibýly i různé autoimunitní choroby, jako je Crohnova nemoc – zejména v souvislosti s novou nadějí na úspěšné léčení těchto chorob pomocí tzv. biologické léčby, kdy do zánětlivého mechanismu těchto chorob cíleně zasahují specifické protilátky. Občas se v médiích také objeví zájem o psychická onemocnění, obvykle to bývá v souvislosti s činy spáchanými psychicky nemocnými jedinci. Co ale s infekčními nemocemi? Ty často vnímáme nanejvýš jako hrozbu pro cestovatele (v posledních letech vzbudila zájem epidemie horečky Ebola v některých západoafrických zemích), zatímco v případě Evropy předpokládáme, že jsme skoro všechno vyřešili. Máme přece k dispozici desinfekci, antibiotika a řadu dalších možností. Pokud jsme přesto svědky infekční komplikace třeba při operačním výkonu, máme sklon považovat to za ojedinělé selhání a hledat konkrétního viníka, který musel něco zanedbat. Je to ale vždycky na místě? Není spíše na čase zamyslet se nad tím, jak to doopravdy je s infekcemi v dnešním civilizovaném světě, a především pak nad tím, jak tyto infekce ohrožují ty nejzranitelnější mezi námi – totiž pacienty, kteří leží v nemocnici, původně kvůli nějaké úplně jiné, často neinfekční, příčině?

Co jsou to polyrezistentní kmeny bakterií

Už několik let po Flemingově objevu penicilinu se začaly objevovat kmeny bakterií na tento penicilin rezistentní. Časem se ukázalo, že zatímco některé bakterie jsou na určitá antibiotika rezistentní z podstaty své buněčné stavby či jiných pevně daných vlastností (primární rezistence), jsou jiné schopny rezis-

tence druhotně získat buď mutací, nebo získáním genů kódujících tuto rezistenci od jiných bakterií (sekundární rezistence); nebezpečné je to především u těch genů, které nejsou přítomny na bakteriálním chromozomu, ale na plasmidech – malých úsecích DNA, které si mezi sebou mohou bakterie vyměňovat poměrně snadno. Ještě později se přišlo také na to, že v některých případech se rezistence k jedné skupině antibiotik kombinuje s multi drug resistant (MDR) kmeny bakterií, a v některých případech i vysoce rezistentní (extensively drug resistant, XDR) kmeny bakterií, například u tuberkulózy. V této souvislosti je potřeba připomenout také nepříliš známou věc, že v několika posledních desetiletích lidstvo téměř nezaznamenalo objev nějaké zcela nové skupiny antibiotik, všechny „nové“ skupiny byly odvozené ze skupin již známých, což s sebou vždy nese výrazné riziko rozšíření stávajících rezistencí právě i na tyto nové preparáty. Až začátkem roku 2015 ohlásili američtí vědci objev látky zvané teixobaktin, což je po třiceti letech první zcela nová látka z nové skupiny – čeká ji ale ještě dlouhá cesta do praxe a není vůbec jisté, že se v praxi skutečně prosadí (2).

V některých případech jsou navíc tyto multirezistentní kmeny dávány do souvislosti se šířením nemocničních (nozokomiálních) infekcí, či – jak se v současnosti prosazuje – infekcí vzniklých v souvislosti se zdravotní péčí (health-care associated infections, HCAI). Je tomu tak proto, že nemocniční prostředí představuje ideální terén pro to, aby se právě tyto kmeny uplatnily: nachází se zde větší množství osob, které jsou vesměs oslabené chorobou, která byla důvodem jejich hospitalizace, navíc často kmeny mohou přežívat přímo v prostředí, a časté užívání antibiotik přitom zvyšuje selekční tlak.

Kdo za to může I.: Hygiena a ošetrovatelská praxe

Jednou ze smutných (a zčásti odstranitelných) příčin je nedostatečná hygiena a nevhodná ošetrovatelská praxe. Jde zejména o umývání nepohyblivých pacientů, péči o močové katetry, ale také o ventilátory a cévní katetry. V posledních letech se o tom stále více mluví (bohužel příliš často jenom mluví): jaké by mělo být správné umývání a správná desinfekce rukou sester či dalšího zdravotnického personálu při péči o pacienty. Přišlo se totiž na to, že mnozí zdravotníci, lékaři nevyjímaje, mají v tomto směru značné rezervy: zapomíná se na meziprstní prostory, špičky prstů, rýhy v dlani, záhyby na kloubech prstů, ale pro někoho překvapivě často také na palec, který při umývání či desinfekci často zůstává „mimo hlavní proces“. Začaly tedy vznikat metodické publikace a články na toto téma (3), a také pokyny a směrnice, jak si správně mýt a desinfikovat ruce. Studie i zkušenosti z praxe ale svědčí o tom, že to ne vždy dostačuje: pokud na poradě koluje směrnice s podpisovou listinou (...a tady se podepište, že jste se s tím seznámili), je to zpravidla málo. Co naopak funguje jsou praktická školení, kde si každý má možnost ověřit, jak na tom je – speciální

desinfekční prostředek, který svítí pod zdrojem ultrafialového světla ukáže, na které místo jsme případně zapomněli, a nepomůže-li to, je ještě možnost otisknout dlaň či prsty do agarů s kultivační půdou. Důležitá je tu ale diskrétnost, protože cílem nesmí být někoho skandalizovat, ale dosáhnout zlepšení tak, že si lidé sami „dají říct“. Prozatím podobné systémy fungují v rámci Česka jen v některých „pokrokových“ nemocnicích (již řadu let se této problematice věnuje například pražská Nemocnice na Homolce), jinde je stále formálnost velkou překážkou skutečných změn a skutečného pokroku.

Nejde samozřejmě jen o ruce, ale v případě sester a sanitářek, pečujících o špatně pohyblivé pacienty, jde také o různé předměty, kterými se kmeny bakterií mohou přenášet: houbičky a žinky, nádobky na tekuté mýdlo, a samozřejmě i různé vybavení sloužící k ošetřování pacientů, péči o zavedené cévky a podobně. Rizikové jsou v tomto směru zejména gramnegativní bakterie, a to především střevní bakterie z čeledi *Enterobacteriaceae*, jako je *Escherichia coli* či *Klebsiella pneumoniae*, a to proto, že jejich rezervoárem je trávicí trakt a druhotně se často vyskytují v močových, ale někdy i dýchacích cestách, a stávají se zdrojem nákazy jak pro pacienta, jehož kolonizovaly, tak i pro ostatní pacienty, kteří jsou s ním v kontaktu. V rámci Evropy se u nálezů polyrezistentními gramnegativními bakteriemi často popisuje „západovýchodní gradient“ – v západoevropských zemích je zpravidla situace o poznání lepší než v zemích „postsovětského bloku“. Souvisí to s řadou faktorů, mezi nimiž nelze pominout motivaci a odměňování sester a ošetřovatelů, míra jejich vyhoření a s tím související (ne)ochota přijímat nové poznatky a brát péči o pacienty a předcházení nemocničním nákazám skutečně vážně. Za současné situace je třeba vnímat jako malý zázrak, že ještě existují sestry (a není jich málo), které vnímají svoji práci jako poslání, přistupují k ní zodpovědně a snaží se dodržovat správné postupy. Při tom, jak jsou často přetěžovány při nedostatku kvalifikovaných pracovních sil, zatěžovány zbytečnou administrativou, ubíjeny nedobrymi vztahy na pracovišti se opravdu nelze divit, že dochází k chybám. Podcenit nelze ani současnou koncepci vzdělávání sester, která klade důraz na teorii, účast sester na výzkumných úkolech a podobně; zato ale – jak potvrzují i sestry samotné z praxe – bohužel v nových učebnicích často chybějí jasné a přehledné návody, jak se o pacienta v praxi postarat.

Roli samozřejmě hrají i ekonomické faktory; jejich vnímání je ale často nebezpečně krátkozraké. V dlouhodobém horizontu totiž nelze přehlédnout, že domnělá „úspora“ při snížené spotřebě desinfekčních prostředků ve skutečnosti znamená řádově vyšší náklady na prodlouženou hospitalizaci a antibiotickou léčbu těch, kteří v jejím důsledku získali infekci, kterou získat pravděpodobně nemuseli (byť to v konkrétních případech zpravidla nelze příliš snadno dokázat). Podotýkám, že stále hovoříme o „vyčíslitelných“ nákladech (nemocniční ekonomové s oblibou vyčíslují cenu tzv. „lůžkodnů“ při různých typech péče), nikoli o případných požadavcích na odškodnění za utrpenou újmu na zdraví.

Kdo za to může II.: Antibiotická politika

Druhým významným faktorem, který se podepisuje na šíření polyrezistentních kmenů v nemocnicích, jsou nedostatky v takzvané „antibiotické politice“. Problém se přitom netýká jen nemocničních lékařů, ale i lékařů v ambulantní sféře a v neposlední řadě i laiků, léčících se antibiotiky „z domácích zásob“. Čím dál více je přitom jasné, že nevhodná volba antibiotika sice hraje svou roli (jsou opravdu protikorupční opatření, omezující vliv farmaceutických dealerů na předepisování těch či oněch antibiotik dostatečná?) – není to ale role zásadní. Tou nejvýznamnější otázkou není ani správné dávkování a načasování antibiotik, i když i v této oblasti se může chybovat a také občas chybí. Nejvýznamnější ze všeho je ale otázka „zda vůbec“. Mezi laiky, ale pohříchu i mezi lékaři, často panuje představa, že antibiotika lze poměrně beztestně užívat a předepisovat v různých nejasně definovaných situacích: zvýšená teplota nejasného původu, respirační viroza s kašlem, dokonce i průjemová onemocnění – ačkoli u těch je prokázáno, že v řadě situací (například při salmonelóze) antibiotika naopak paradoxně prodlužují dobu, po kterou pacient vylučuje škodlivou bakterii. Stále více se však ukazuje, že „komunita“ (prostor obývaný občany, kteří mají to štěstí, že právě nemusí ležet v nemocnici) a „nemocnice“ jsou spjaté nádoby, což je logické: pacienti jsou z nemocnic propouštěni a zase do nich přijímáni; přijímají také návštěvy; a asi by nebylo spravedlivé nepřipustit i možnost, že na cirkulaci bakterií mezi oběma prostory se mohou občas podílet i zdravotníci.

Na rozdíl od předchozího problému s hygienou ve zdravotnictví, kde šlo hlavně o riziko gramnegativních bakterií, se v případě problematické antibiotické politiky setkáváme spíše s grampozitivními kmeny. Typickým příkladem jsou zlaté stafylokoky, které přestaly být citlivé k methicilinu, oxacilinu, ale i jiným penicilinovým a cefalosporinovým antibiotikům, a kterým proto říkáme „methicilin rezistentní *Staphylococcus aureus*“ či zkráceně MRSA. V rámci Evropy zde tentokrát platí spíše severojižní gradient, související s mírou, jak si které země „hlídají“ užívání antibiotik. Tradičně nejlepší systém mají skandinávské země a Nizozemsko; Česko je někde uprostřed. Rezervy naopak má většina středomořských zemí, i když je třeba říci, že třeba Španělsko zaznamenalo v posledních letech významný pokrok. Bohužel není proč jásat – situace stagnuje a již se dále nezlepšuje, zřejmě i proto, že v poslední době chybí – i ze strany oficiálních institucí, jako je Ministerstvo zdravotnictví – dostatečně účinná podpora programů pro další snižování zbytečně podávaných antibiotik.

Kdo za to může III.: Občas asi nikdo

Z předchozích dvou kapitol by se mohlo zdát, že za každou nemocniční nákazu, způsobenou rezistentním kmenem, někdo může: sestra, která nedodržela

hygienu, lékař, který podal nevhodná antibiotika v nevhodnou chvíli, pacient, který nedodržel léčebný režim. Ve skutečnosti tomu tak ale není. Například profesor Kolář, přednosta Mikrobiologického ústavu LF UP v Olomouci a v současnosti též děkan LF Univerzity Palackého zpracoval se svým týmem studii, která mapovala kmeny polyrezistentních bakterií v olomoucké fakultní nemocnici s překvapivým závěrem: i když kmeny byly podobné, jen výjimečně byly stejné (1). Co to znamená? Jen výjimečně šlo o kmen, který si pacienti přenesli mezi sebou. V ostatních případech šlo spíše o kmeny, kterými byl pacient nejprve kolonizován (to znamená, že se mu usadily na kůži nebo na sliznici, aniž by způsobily nemoc), a které až druhotně (například při průniku do otevřené rány) zapříčinily infekci či zánětlivou komplikaci. A to je něco, čemu dnešní medicína těžko dokáže zabránit – samozřejmě, před operačními zákroky lze zpravidla nasadit tzv. antibiotickou profylaxi, ale ta neřeší všechny případy. Můžeme se zajisté snažit předejít už samotné kolonizaci pacientů nemocničními kmeny, ale to je často téměř neřešitelný úkol – bakterie jsou kolem nás, vzájemně si předávají geny pro rezistenci a prakticky není v lidských silách účinně zabránit všem možnostem přenosu jak bakterií, tak i genů.

Co dál

Navzdory předchozímu textu situace není beznadějná. Nových antibiotik je málo, ale objevují se. Vyvíjejí se nové očkovací látky, znovu se začala zkoumat možnost zapojit do boje proti bakteriím jejich přirozené nepřátele – bakteriofágy, tedy bakteriální viry. Na druhou stranu je také potřeba – a opět se pokusím volně citovat pana profesora Koláře – „nevnímat bakterie nutně jako nepřátele“. Život bez bakterií není možný: jsou normálně přítomny na povrchu našeho těla, ale ještě více v tělních dutinách; a vlastně jsou přítomny v každé naší buňce, protože mitochondrie podle současných poznatků nejsou nic jiného, než bakterie, které se naučily žít v těsné symbióze s našimi buňkami. V každém případě je ve většině případů nesmyslem snažit se „léčit“ pouhou přítomností bakterií, ostatně známé pravidlo stále říká „léčit pacienta, neléčit nálezy“. V případě nosičství (například již zmíněných kmenů MRSA) nemá význam pokoušet se

o léčbu, význam může mít nanejvýš pokus o dočasné snížení počtu rizikových bakterií před plánovanou zátěžovou situací, například operací.

Na druhou stranu je třeba nic si nenalhávat a připustit, že situace je vážná. Je navýsost vhodné přestat strkat hlavu do písku a začít aktivně řešit jak problematiku hygieny v nemocnicích, tak také antibiotickou politiku. Jde ale také o způsob, jaký bude k řešení těchto problémů zvolen. Je známo, že represivní přístup k nozokomiálním infekcím (kdy jsou kliniky a oddělení trestána za to, že se na nich tyto infekce vyskytují) je kontraproduktivní. Jeho jediným výsledkem je „zametání pod koberec“ – pokud jsou za „ta dobrá“ považována oddělení bez evidovaných nozokomiálních nákaz, je logicky nejjednodušší žádné

nehlásit, tedy žádné papírově nemít. Pokud ale šířící se nákaza „neexistuje“, nelze ani hledat zdroj a řešení. Daleko účinnější je tedy opačný přístup – chválit a motivovat pracoviště, která nozokomiální nákazy poctivě hlásí. Ti, kteří dlouhodobě žádné nehlásí, nejsou „ti dobří“, ale daleko spíše „ti, kteří tutlají“. Nozokomiální infekce nelze zcela vymýtit, lze je jen omezit.

V každém případě zůstávají nozokomiální infekce vyvolané polyrezistentními kmeny významnou výzvou pro 21. století.

Literatura k dalšímu studiu

Poznámka autora: Záměrně zde nejsou uvedeny primární zdroje, které by byly širokému okruhu čtenářů Revue Universitas někdy obtížně srozumitelné. Proto je na tomto místě jen velmi krátký výběr některých populárněji psaných textů a interaktivních zdrojů, dále ilustrujících tento text. Ve všech případech jde o zdroje dostupné online; protože však přepisovat z tištěného časopisu do adresního řádku webového prohlížeče celou webovou adresu je nepraktické, doporučuji spíše opsat název článku do některého z webových vyhledávačů, článek se vesměs objeví jako jeden z prvních odkazů.

- 1 M. Kolář: Možnosti řešení problému rezistence bakterií k antibiotikům (souhrn), dostupné online na: <http://www.farmakoterapie.cz/c3467/moznosti-reseni-problemu-rezistence-bakterii-k-antibiotikum>
- 2 M. Čiernik: Opäť nádejné nové antibiotikum, dostupné online na: http://www.osel.cz/index.php?obsah=6&akce=showall&clanek=8037&id_c=130419
- 3 R. Podstatová: Hygiena rukou k akreditaci zdravotnického zařízení, dostupné online na: <http://zdravi.el5.cz/clanek/sestra/hygiena-rukou-k-akreditaci-zdravotnickeho-za-rizeni-447347>
- 4 Antimicrobial resistance interactive database (EARS-Net), dostupné online na: http://ecdc.europa.eu/en/healthtopics/antimicrobial_resistance/database/Pages/database.aspx (anglicky)

Další literatura u autora.

Vladimír Spousta, Solitér,
kresba rákosem, 9 × 17 cm.

Rozhovor pro časopis Universitas (Vladimír Spousta – Petr Knecht)

Vážený pane docente, v letošním roce slavíte významné životní jubileum. Jelikož každé (půl)kulaté jubileum je svým způsobem bilanční, rád bych s Vámi v tomto rozhovoru na pozadí Vašich bohatých zkušeností neformálně diskutoval o minulosti, současnosti i budoucnosti Masarykovy univerzity.

Vnímám Vás jako našeho předního pedagoga a oborového didaktika estetickovýchovných předmětů s dlouholetou učitelskou zkušeností na všech stupních škol. Jak se to vlastně stalo, že jste začal působit v Brně na Masarykově univerzitě?

Masarykova univerzita byla a stále je mou srdeční záležitostí. V letech 1949 až 1953 jsem na její Filozofické fakultě vystudoval bohemistiku a na Pedagogické fakultě hudební výchovu. Když jsem začal publikovat v pražském odborném časopise *Estetická výchova*, upoutal jsem pozornost jejího šéfredaktora prof. JUDr. et PhDr. Františka Holešovského, DrSc., který mě v roce 1968 vyzval, abych se přihlásil k rigorózní zkoušce. Z filozofie (existencialismus v díle Jeana-Paula Sarrtra) mě zkoušel prof. JUDr. et PhDr. Josef Macháček (1917–1984), děkan Filozofické fakulty MU, z pedagogiky a estetiky prof. Holešovský († 1985), který mě sám přihlásil do konkurzu na katedře pedagogiky. V roce 1969 jsem byl na Pedagogické fakultě MU prohlášen doktorem filozofie. Vysokoškolskou pedagogiku jsem absolvoval v roce 1973. Rektorát se mnou od počátku uzavíral pracovní smlouvy vždy jen na dobu ur-

čitou a v letech normalizace mi byla v důsledku politické diskriminace blokována cesta k získání vědeckých a pedagogických gradů. V lednu 1978 jsem byl protiprávně donucen fakultu opustit.

Dokázal byste si vzpomenout na některé z problémů, které jste řešil jako začínající vysokoškolský učitel?

Začínající učitel na kterékoli úrovni školského systému se v podstatě potýká s týmiž problémy: musí se seznámit s prostředím, proniknout do struktury svého pracoviště a poznat své spolupracovníky, přičemž nic z toho by neměl podcenit. Počátky mé kariéry vysokoškolského učitele jsou poznamenány stísněnou, podezřívavou a tristní atmosférou na katedře, která byla prosycena komunistickou ideologií a manipulativními praktikami režimu. Jeho zastánci vykonávali cenzurní dohled autoritativním způsobem, skrupulózně, bez empatie a humánního ohledu. S tím jsem se smířoval nejobtížněji. V tomto duchu jednal se svými podřízenými tehdejší vedoucí katedry, bývalý učitel základní školy, který byl za bezmeznou oddanost komunistické straně jmenován „rodnou stranou“ univerzitním profesorem.

Jak byste srovnal studenty, které jste vzdělával na počátku své profesní kariéry, se studenty dnešními?

Studenti i jejich učitelé si byli v té době bližší, nežli je tomu v době současné; měli totiž společného nepřítele – totalitní komunistický režim, a ten je paradoxně tmelil. Vnitřně je pojil odpor a nechuť podřizovat se komunistické ideologii a manipulativním praktikám komunistické strany, která se snažila ovládnout člověka nejen fyzicky a sociálně, ale i mentálně a názorově. Jediným možným, režimem „posvěceným“ světovým názorem byl tehdy materialistický světový názor, který byl ukotvený v marxistické filozofii – každý, kdo projevil jiný názor nebo sympatie k jiné, nemarxistické filozofii, byl stranickým ideologům podezřelý a stal se nepřítelem režimu. Kumulovanou esencí jeho postoje k takovým lidem byl tehdy oblíbený stranický slogan *Kdo nejde s námi, jde proti nám*. Současní studenti většinou uvažují pragmaticky a užitkářsky, jsou a priori orientováni na získání akademického titulu, o znalosti a vědění jim obvykle jde až v druhé řadě.

V čem spatřujete opravdu ten nejpalčivější problém současného vysokoškolského vzdělávání?

Podle mého názoru je to masovost, zkrácená představa o účelu vysokoškolského vzdělávání a malá sebekritičnost uchazečů. Je jistě žádoucí, aby každému, kdo projeví zájem o zvýšení své kvalifikace vysokoškolským studiem, to bylo umožněno. Určité pochybnosti o účelnosti a smyslu vysokoškolského studia mám u některých ryze praktických oborů, jako jsou např. prodavač(ka) nebo kadeřník(kadeřnice). Udělování bakalářského titulu v těchto a podobných oborech má jistě vý-

znam pro jejich absolventy, oborům samotným to však prospívá jen okrajově.

Někteří odborníci spatřují příčinu krize vysokoškolského vzdělávání v osobách vysokoškolských učitelů. Chybí opravdové osobnosti a vzory.

Obecně je uznávána teze, že úroveň každé instituce se odvíjí od kvality jejího personálního osazení. Pro současný soubor vysokoškolských učitelů je příznačné, že se v něm mnohdy uplatňují i čerství absolventi vysokoškolského studia, kteří se ještě nestačili zbavit studentského „krunýře“. Opravdové osobnosti jsou vzácností a rodí se pomalu; a to nejen proto, že jsou utvářeny životními zkušenostmi a časem, ale především proto, že jejich zrod je limitován genetickými danostmi. Mladí, začínající vysokoškolská učitelé se většinou spokojují s translací svých teprve nedávno získaných vědomostí, které nabyli při studiu a které – nemajíce je dosud zažitě – předávají svým studentům nekriticky, bez komentáře a prezentace vlastního názoru. Jen zřídka jsou proto schopni zaujmout své studenty tak intenzivně, aby probudili v nich touhu zasvětit svůj život bádání ve zvoleném oboru.

Neměla by moderní univerzita více podporovat své bývalé docenty a profesory? Jedná se o osobnosti, které univerzitu profileovaly a utvářely. Ve srovnání s podporou mladých vědců se mi zdá, že se na zasloužilé univerzitní důchodce poněkud zapomíná.

S tím s Vámi plně souhlasím. Sám to pociťuji jako velký nevědek ze strany univerzity. Zapomněla (nebo nechce vědět), že postavení, které dnes Masarykova univerzita zaujímá mezi ostatními vysokými

školy (nejen v Česku), jí vydobyli její bývalí univerzitní učitelé. Podpora mladých učitelů je jistě potřebná a má své opodstatnění a smysl, ale stačí udělat malou sondu v řadách současných posluchačů a ptát se, které přednášky kterých učitelů jsou pro ně přínosné (a čím). Když jsem v roce 2010 – v posledním roce svého působení na Masarykově univerzitě – přednášel v kombinovaném studiu *Pedagogickou antropologii* a *Sociální a kulturní antropologii*, dávali mi studenti (ve své většině již v „nestudentském“ věku a životem zkoušení) najevo, že si nejvíce cení toho, že jsem jim umožnil vést se mnou a mezi sebou dialog a že měli možnost otevřeně diskutovat jak o přednášených tématech, tak i o mém způsobu výuky a mém hodnocení jejich studijního výkonu.

Děkuji Vám za rozhovor.

Masarykova univerzita je o pouhých 11 let starší než Vy. Dokázal byste s ohledem na Vaše historické životní peripetie a zkušenosti pojmenovat nebezpečí, kterým bude univerzita muset v blízké budoucnosti čelit?

Jen intuitivně, bez racionálního zdůvodnění více tuším, než vím, že bude díky své dobré pověsti mezi vysokými školami muset čelit velkému přílivu zájemců o studium, ale i nedostatku dobrých, tj. erudovaných, kvalifikovaných a kompetentních učitelů. Pojmenovat beze zbytku všechna možná nebezpečí, která by ji mohla ohrozit, ale neumím. Nicméně úvahy o budoucnosti ponecháme raději Prognostickému ústavu; až přilíš mi „zavánějí“ věštěním z křišťálové koule.

Kultura a umění

Válečná 40. léta 20. století v českém sochařství

JAROSLAV SEDLÁŘ

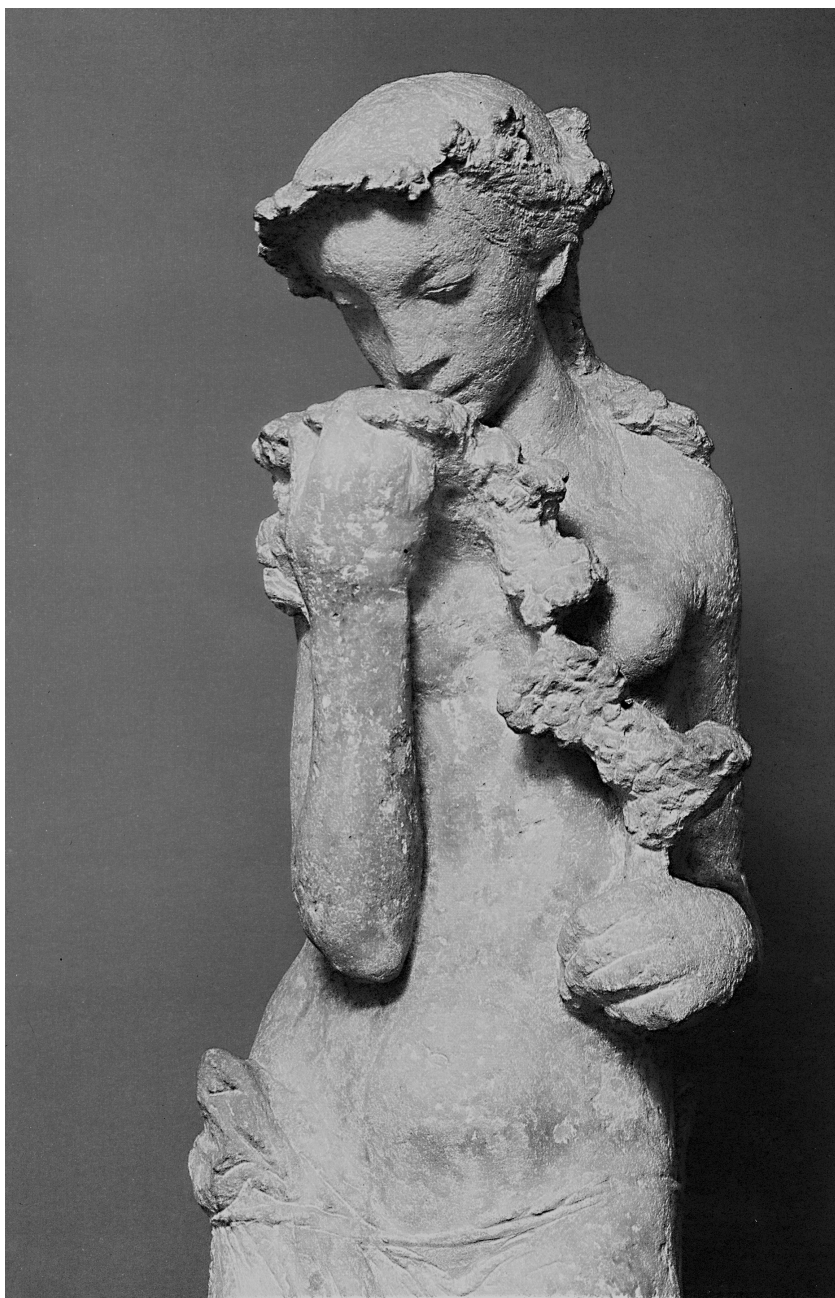
České sochařství čtyřicátých let nemění svou formální podobu z let třicátých, ba naopak ji ještě rozvíjí k dokonalosti tvarové i kompoziční, a to v duchu nového klasicismu a tradičního realismu. Avšak v rovině významové se obohacuje o metaforické i alegorické, v podstatě tedy obsahově nové komponenty. Vyhledává náměty z české historie jako například Vincenc Makovský v četných sochách *T. G. Masaryka* pro česká a moravská města nebo v cyklu reliéfů *Z české historie* pro výzdobu síně Národního památníku na Vítkově (1935), ve kterém zcela v duchu historismu zobrazoval témata jakými jsou *Po bitvě u Lipan*, *Jiří z Poděbrad*, *Čeští bratři*, *Rok 1848*, *Kde domov můj* (1938), *Karel starší ze Žerotína* (1937). Alegorie ohrožení před narůstajícím nebezpečím války, například od Ladislava Zívra *Mrtvý pták* nebo od Jana Laudy a Jana Baucha *Přepadení Československa* (1939) korespondovaly s celkovou společenskou atmosférou po Mnichovské dohodě, jak na ni i na situaci po ní reagovali například básníci svými varovnými verši, František Halas až tragickou sbírkou *Torzo naděje*, ve které vyslovuje strach, odvahu i zoufalství a v níž báseň *Mobilizace* lká nad zmařenými nadějemi: *Noc z dvojic torza dělajících/ Noc s vlasem výbuchů a střel/ Noc nesmrtnost lidu snící/ Noc s klouby letadel a děl/ Tamta noc/ Noc vědma těžkých vidění/ Noc meč v lůžka položený/ Noc z prachu vrhu míření/ Ó noci marných vytržení/*, Vladimír Holan básněmi *Září* (1938), *Sen* (1939) a Jaroslav Seifert verši *Zhasněte světla* (1939), ten Jaroslav Seifert, který označil Wagnerovu sochu *Země* (1938) za nejkrásnější z mnohých jeho děl z konce třicátých let, za sochu zosobňující zemi, domov. Je to štíhlá postava, oživující vzpomínky na tu dobu, identifikující se zároveň i s metaforickými básněmi Halasovými, Holanovými, Horovými. Poezii adekvátní jsou i jemně vyřezávané formy, samotný divčí akt a ušlechtilá tvář, gesto ruky v zamyšlení zdvižené k čelu a vlnící se vlasy, z nichž jeden pramen obtáčí prsty druhé ruky. I v této soše uchovává si Wagner jemnost svých starších, tehdy už proslavených torz z roku 1934. Postavu *Země* spíše než záhyby drapérie obepínají rostlinné úponky. Dílu dodávají prostotu, zároveň však jemnost a tak ji zbavují tradičního typu alegorie, stejně jako i pozdější *Tání* (1944), štíhlou a v podstatě jako dřív sloupku modelovanou postavu. U Wagnera však překvapuje záměna dřeva za kámen, který byl dosud jeho jediným materiálem. Patrně možnost daleko jemnějšího opracování dřeva

umožnila umělci vdechnout svému dílu onu udivující poetickou jemnost s ohlasy básnických děl.

Nebyla to ovšem jenom básnická inspirace, nýbrž u Wagnera vždy a znovu obdiv řecké skulptury, jak ukazuje později z černého dubu vysekaná *Rusalka* (1942). Je ovšem zřejmé, že Wagner v letech 1938–1944 v plastikách *Země* (1938), *Umění* (1941), *Smutné jaro* (1942), *Útisk*, původně *Uzkost* (1944) a *Vavřín* (1944) střídavě používal kámen a dřevo. S nimi jsou spojeny obsahové i formotvorné způsoby výrazu. Závažnější ideje svěřoval i nadále kameni, pískovci nebo mramoru, patří sem zejména *Umění* (1941) a snad nejvýznamnější z jeho děl *Smutné jaro* (1942). Nejvýznamnější dílo snad také proto, že bylo naplněno metaforickým a symbolickým sdělením. Esovitě prohnutá postava dívky z betlémského pískovce, která v melancholickém náklonu čichá ke květům. Tuto narážku na „polibek zasvěcení“, jak ho známe z Myslbekovy plastiky *Hudba*, pokládal Jan Tomeš, autor monografie o Wagnerovi, „za jednu z nejryzejších soch, za dílo metafyzické naděje“. Tutéž linii už dříve sledovala Wagnerova skica k plastice *Melancholie* z roku 1938, „labilní ženská figura v plášti a s kápí, která nemá tvář – místo ní vidíme pouze černou tušovou skvrnu“. Naopak pro *Zemi* zvolil symboliku dřeva, a to lípu jako strom domova a pro *Útisk* tvrdost dubu.

A přece jedna z nich, *Smutné jaro*, je z vrcholů v jeho díle. Můžeme ji obdivovat, i když její jinotaj je nám utajen, a to spíše než ji výmluvně popisovat. Její smysl, obsah, význam je možné postihnout jen v širších dobových souvislostech. V souvislostech onoho slova *Smutné jaro*. Tomeš o ní napsal: „Řekněme jenom, že je z nejryzejších metafor vražedných let. Je prostě téměř nepostihlým zázrakem uměleckého předpokladu, vzácným jinotajem, přestože ničeho nesmlčuje, nezraňujícím, slibujícím spíš. Ano, je to socha metafyzické naděje a zdá se, že vždycky byla takto chápána. Je nejenom z nejkrásnějších postav, ale z nejčistších vysněných bytostí českého sochařství. Bylo by jisté možné postupovat od sochy k soše, od rozboru k rozboru, od srovnání ke srovnání, od reminiscence k reminiscenci, připomenout například nad *Útiskem*, nad syntézou jednoho z věčných lidských gest, gesta obav a strachu. Až postava nesoucí *Vavřín* dočkala se chvíle, radostné a teskné zároveň, kdy jej konečně podává těm, kteří se obětovali nebo byli obětováni. Tvář, jejíž smutek je proto, že větev lauru, od dob antických určenou vítězům, v duchu klade k tolika vzdáleným hrobům“. A jako *Smutné jaro*, také *Tání* (1944) nám už jasně oslavuje tušení nového života, svěžího jara nového zrození.

K alegorii, metafoře a symbolice se snad nikdy tak výrazně české umění neobracelo, jako za druhé světové války. Už v roce 1940 vytesal do pískovce Karel Lidický sochu plačící ženy, s hlavou zahalenou v kapuci, takže působí záhadně až tajuplně a nazval ji *Dolorosa*. Je metaforou smutku, alegorií melancholie, na rozdíl od Wagnera však stylisticky tvrdší, s expresivně rozvinutou draperií. Lidický jejím sochařským provedením opět objektivizoval emocionální téma

Josef Wagner, Smutné jaro, 1942.

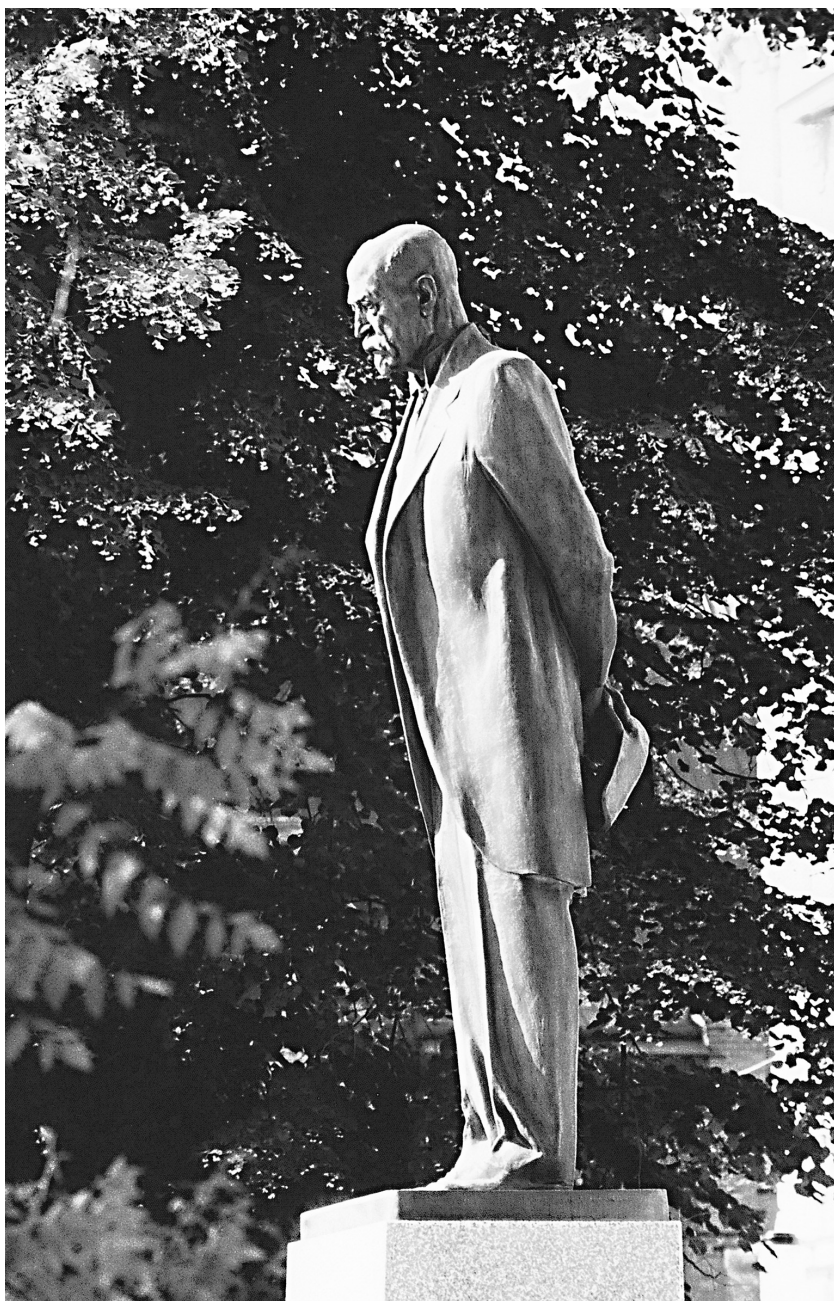
doby, čas truchlení a smutku. Socha ovšem na rozdíl od Wagnera působí spíše jako *Plačka*, takže již roku následujícího ji koupilo město Praha a umístilo do krematoria ve Strašnicích.

Ve čtyřicátých letech vytvořil Lidický další variace na téma truchlící či bolestné ženy. Často potlačoval jejich expresivnost a namísto toho zdůrazňoval smyslnost ženského tvaru pod drapérií. Odhaloval také jejich tváře, jen naznačené takřka malířskou modelací. Takto provedl realisticky modelovanou sochu *Smutek* (1941), stejně jako sochu *Žal* (1943), figuru s rukama jakoby spoutanýma za zády, což nepochybně vzdáleně připomene Maillolovu novo-klasicistní skulpturu *Spoutaná akce*. Lidický i zde navázal na svou předválečnou novoklasicistní tvorbu reprezentovanou ženskými torzy (například torzem z roku 1932, uloženým dnes v pražské Národní galerii a v Moravské galerii v Brně). Motiv zahalené plačky zopakoval rovněž ve svém návrhu na pomník popravených studentů, který vytvořil v roce 1947, a to opět v klasicizujícím stylu, který tentokrát ovšem přizpůsobil domácí tradici navazující na dílo slavného autora sochy Sv. Václava na Václavském náměstí v Praze, na Josefa Václava Myslbeka.

Myslbekovskou sochařskou formu už koncem třicátých let, po vyloučení ze Skupiny surrealistů ČR v roce 1938, přebíral i Vincenc Makovský, který tehdy vytvořil bronzovou sochu *Hudby*, námět přímo od Myslbeka přejatý. Makovský sochu pojal ovšem daleko citověji, což se projevilo v její expresivně provedené povrchové modelaci a místo myslbekovského tvaru vysloveně klasického zjednodušil jeho formu. Do její blízkosti zařazujeme i podobiznu *Boženy Němcové*, kterou můžeme chápat jako snahu o oživení národních a vlasteneckých hodnot. Bezpečným a jasným nositelem dobové výpovědi se u mnoha sochařů za protektorátu stala figura ženy, pojatá vesměs jako alegorie či symbol. Sochař Břetislav Benda o tom napsal: „Za války jsem dělal *Stesk*, šlo o stesk lidí bez domova, potom *Andromédu* a další, boj národa za svobodu, to byla řada podnětů pro sochaře... Vystavoval jsem tehdy za války studii *Spoutaná* (opět klasicismus podle Maillola) ve výstavní síni Mánes a naši lidé nepotřebovali žádnou náповěď, věděli hned svoje. Podobně tomu bylo se sochou *Odboj*. Tu jsem pro výstavu v Táboře přezval na *Amazonku* a nacistický cenzor se zajímal, co ta Amazonka znamená. Vyprávěl jsem cosi o dívčí válce v našem dávnověku. Jinak ovšem myslili táborští návštěvníci, těm bylo hned jasno, co žena, napřahující se s kamenem, představuje a kam s tím kamenem chce mrštit.“ „Těžko dnes uvěříme, že nacističtí cenzoři projeví takový nedostatek důvtipu a že například nepochopili symbolický význam Bendovy Andromédy, kterou mytický antický hrdina Perseus osvobodí z okovů. Spíše si musíme klást otázku, zda se v ústupcích cenzorů vůči takovému symbolickému sochařství neprojevovala jejich skutečná ignorance, anebo zda spíše nešlo o záměrnou podezíravost, snahu nerozdmýchávat v občanech okupovaných zemí nebezpečné vášně.“

Sám Benda navázal dílem čtyřicátých let na novo klasicistní orientaci předchozího období. Vytvořil tehdy opět řadu dívčích aktů, zdánlivě bezobsahových, jak poznamenal Jiří Kotalík, ale se silným citovým napětím. Věnoval se též portrétům rodičů a podobiznám, což bychom mohli chápat jako projev zájmu o intimnost rodinného života. „Na Bendovy ženské akty, které snad ani nemusely držet v rukou kameny jako *Amazonka*, pak interpreti díla hleděli jako na horoucí vyznání a apoteózu života uprostřed času smrti. Pokud však *Amazonka* vcelku jasně vypovídala o svém jinotajném smyslu, alegorické poselství *Andromédy* (1911) – rodninovsky vyklenutého aktu vyrůstajícího z organicky tesaného soklu – se spíše omezilo jen na samotný název plastiky. A rovněž další akt, *Stesk*, který opět vystavuje na odiv absolutně hladké tvary dívčího těla na pozadí hrubě osekaneho podkladu, neříká o svém alegorickém vyznění téměř nic – ovšem kromě názvu. Už slovo stesk v nás vyvolává touhu po něčem obtížně dosažitelném, po svobodě, volnosti, životě, který v tomto případě ztělesňuje poněkud melancholicky se tvářící mladá žena. Během okupace vystavoval Benda plastiky tohoto druhu v Mánesu. Některé z nich opravdu mohly zaznít motivem odboje a rezistence, například prostý akt v helénské říze se svázanými rukama za zády nazvaný *Spoutaná*, z roku 1939. Skutečný smysl Bendových zdánlivě bezobsažných aktů – za války občas publikovaných v časopise *Volné směry* – se však otevřeně odhalil až po osvobození.“ (V. Lahoda).

Už před válkou vznikla na mezinárodní scéně rozsáhlá diskuse o monumentální tvorbě. K nám se dostávaly tyto ideje prostřednictvím překladů, především myšlenek Siegfrieda Giediona a José Luise Serta pod názvem *O nové monumentalitě*, ale také prostřednictvím architekta Le Corbusiera. První výstavu pod názvem *Monumentální tvorba* uspořádal umělecký spolek Mánes v roce 1940 v Praze ukázkami z české tvorby 19. a 20. století, která kladla mimo jiné důraz na národní umělecké hodnoty, k nimž počítala kromě malířství také sochařské realizace Jana Bendy, Jana Laudy, Bedřicha Stefana a jiných. Už roku 1937 uspěl v soutěži o výzdobu interiéru *Památníku na Vítkově* svými čtyřmi reliéfy s legionářskou tematikou, *Útok*, *Obrana*, *Umírání* a *Smrt-oběť* sochař Karel Pokorný. Ve stejném roce 1937 vypsal Magistrát města Prahy soutěž na pomník prezidenta Masaryka a v roce 1938 na prostředí, kam pomník umístit. Zvítězil návrh sochaře Vincence Makovského a architekta Jaroslava Fagnera na umístění alegorií na prostranství v severní části Pražského hradu a pro realizaci projekty architekta Kamila Roškota a sochařů Karla Dvořáka a Josefa Wagnera, eventuálně náhradní návrh od Zdeňka Pešánka, který také vybral místo zeleně v této části hradu. Pozoruhodné je, že kromě Masarykovy sochy zde měly být umístěny avantgardně pojaté, abstraktní tři monolity v podobě iniciál T G M. V letech 1939–1940 byl osazen na budovu Správy severních drah v Moravské Ostravě reliéf *Stvoření uhlí* od Jana Laudy. Přesto víme, že příležitosti k monumentálnímu sochařství ještě i ve třicátých letech u nás bylo málo.

Vincenc Makovský, T. G. Masaryk, Brno, 1937, 2000.

Vincenc Makovský, J. A. Komenský, mramor, 1942.

Problém nedostatku monumentálních zadání z doby předválečné zatěžoval sochaře stejně také v době okupace. Výjimku představoval hned na počátku okupace civilistní vlys z roku 1941 na téma hospodářského vývoje *Země české* v předsíni České banky v Praze Na příkopě od Jana Laudy. V roce 1940 pak Makovský obeslal soutěž na pomník spisovatele Aloise Jiráska pro Litomyšl. Na sochařově vítězném návrhu sedí postava spisovatele předkloněna v mohutném křesle jako by chtěla vstát, a upírá svůj pohled k zemi. Jakousi těžkopádnost, až zádumčivost spisovatele pocítujeme už při zběžném pohledu. Jakoby sochař opět navozoval jeho trudnomyslnost. Projevuje se v ní sochařova snaha nejen zvýraznit meditativní ráz pomníku, ale také v něm umocnit prvek bolestné tíhy. Válka provedení pomníku znemožnila. Makovský ho dokončil a osadil až v roce 1959. Motiv přetížené skloněné hlavy pak Makovského tvorbu provázal až do konce války, jak to mimo jiné dokládají i bronzové dívčí akty *Svlékající se* (mimochodem silně připomínající Rodinu), *Dívčí akt s kvetoucími větvemi* a hlavně *Zamyšlená dívka* z let 1943–1944.

V rámci historismu, který v protektorátním sochařství dominoval zejména v první polovině čtyřicátých let, došlo rovněž k rehabilitaci Myslbekova odkazu. Sochařství čerpalo podněty z italské renesance, z baroka, ale i z akade-

mismu 19. století, jak dokládá například *Věčný pramen* od Karla Dvořáka z roku 1943. Silně přitažlivě působila ovšem domácí slavná osobnost Josefa Václava Myslbeka, především z hlediska monumentální tvorby a realistického pojetí figury ideálně vystavěné.

Jedním z představitelů těchto historizujících reminiscencí, vedle Vincence Makovského, byl Karel Dvořák. Klasicismus a myslbekovský renesancismus varíroval expresionistickou citovostí, ovšem s přímými ozvěnami děl renesančních umělců, jakými byli Botticelli, Donatello a samozřejmě Michelangelo. Kromě historismu Dvořák, podobně jako jiní sochaři, zobrazoval i ženské akty. Jeho *Řeky*, původně *České řeky* (1939), jsou dvě do sebe zapletené dívky, v podstatě pouze dvě torza s ranami v trupu a s amputovanými rukama. Údajně symbolizují odtržení části české krajiny po mnichovské dohodě.

Vedle *Českých řek* můžeme připomenout ještě jeho návrh na pomník *Jana Nerudy* (1939–1940), michelangelovské sochy *Život a osud*, *Poezie* (1942) nebo *Trpítel* (1942). Snahu o posílení národního sebevědomí a touhu po osvobození vyjádřil snad nejvýrazněji v roce 1940 bronzovou sochou *Jana Žižky* pro České Budějovice, na níž s přestávkami pracoval od soutěží vypsanych vládou ještě svobodné republiky v letech 1923 a 1927. I zde se Dvořák inspiroval Myslbekovou sochou *Svatého Václava* na Václavském náměstí v Praze, nicméně i tentokrát si vzpomněl na italské jezdecké pomníky renesančních kondotierů (například na Verocchiova kondotiera Colleoniho), i když tyto renesanční jezdecké sochy připomene daleko přesvědčivěji socha *Jan Žižka na koni* od Bohumila Kafky na Vítkově v Praze, která byla osazena daleko později, v roce 1951, která ale svou výškou dvanácti metrů a monumentalitou i pevností postoje koně i jezdce vyjadřuje vskutku renesanční odhodlání a vzdor. Dvořák na díle stále pracoval a ještě v roce 1943 vystavil tři *Žižkovy hlavy* a pět studií jezdecké sochy v Mánesu, včetně jedné sádrové repliky v životní velikosti, kterou umístil do středu výstavního sálu, aniž by ji cenzura odstranila.

Když byly vyhláškou říšského protektora Neuratha ze dne 17. listopadu roku 1939 uzavřeny české vysoké školy, zasáhlo to také výtvarná učiliště. Ale už předtím, 18. září 1939, byla otevřena ve Zlíně Baťova Škola umění, a to jako završení jeho celého systému školství, vedle škol specializovaných, školy cizojazyčné, hudební, střední školy odborné a všeobecné a vyšší školy lidové, ale také Studijního ústavu. Škola umění podle představ architekta Kadlece měla být školou na pomezí školy střední a vysoké a inspirovala se především německým Bauhausem, takže hlavním jejím programem byla výuka řemesla a poté i volné tvorby. Jako Walter Gropius viděl i Kadlec těžiště výuky v dílnách. Vincenc Makovský odešel roku 1939 do Zlína, kde se stal vedoucím dílen pro plastickou práci a spoluzakladatelem Školy umění. S ním se na škole objevili také architekti Vladimír Bouček, Bohuslav Fuchs, František Lydie Gahura, Jan Vaněk, malíři Rudolf Gajdoš, Karel Hofman, Vladimír Hroch, Josef Kousal, Eduard Milén a Jan Sládek, sochaři Luděk Havelka, Jirí Jaška, dějiny umění

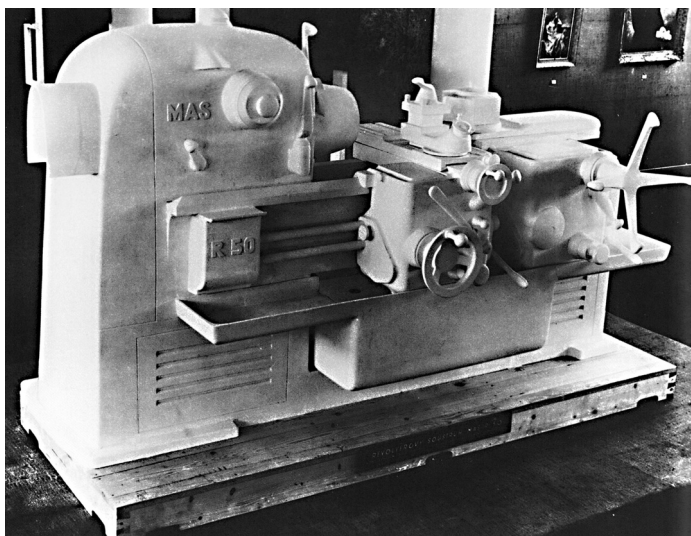
přednášeli Albert Kutal a dočasně Václav Vilém Štech, restaurátorskou práci vyučoval František Petr a anatomii Jan Černošek.

První jeho prací ve Zlíně bylo plastické řešení stroje. Makovský byl požádán a také realizoval návrh modelu revolverového soustruhu R 50. S elánem, s kterým řešil tento první úkol, přistoupil i k plastickému řešení radiální vrtačky VR 8, jakož i různých nástrojů a rukojetí. Těmito modely Makovský ve Zlíně provozoval užité umění a stal se tak v podstatě zakladatelem průmyslového designu. To ovšem Makovského nikterak neodvádělo od jeho sochařství. Zúčastnil se roku 1940 soutěže na pomník Aloise Jiráska pro Litomyšl, jak již připomenuto, jeho realizace však byla odložena a v roce 1941 soutěže na výzdobu zlínské nemocnice, pro kterou vytvořil vynikající reliéfy *Milosrdný Samaritán a Vědec*, které nebyly nikdy osazeny. Obdobně jako v dřívějších návrzích na témata inspirovaná českou historií, uchýlil se i v tomto případě k téměř malířskému pojetí, k bravurnímu modelérskému přednesu. Humanistické poselství obou reliéfů bylo ještě podtrženo jejich otištěním ve Volných směrech. O humanistickém poselství hovoří i jeho bysta Jana Amose Komenského (1942), do níž Makovský vložil veškeré své umění. Socha je neobyčejně tvarově bohatá a podporuje tak vnitřní oduševnělý výraz zviditelněný i nakloněním hlavy. Socha J. A. Komenského stojí na počátku série portrétů, které Makovský vytvořil v polovině čtyřicátých let. Jeví se v nich silný zájem o zachycení vnitřního života, o psychologické sondy, jak to vyjadřují již mladistvá *Podobizna paní Procházkové* (1941) a dvě *Dívčí hlavy* (1942), stejně jako i *Podobizna paní Vondráčkové* (1941–1942) a *Podobizna MUDr. Jana Černoška* (1942). Větší míru portrétní věrnosti a výrazu vykazují robustní *Podobizna Arnošta Jirouska* (1944) v protikladu k realisticky věrně vymodelované *Podobizně docenta Františka Petra* (1943–1944) nebo ke *Studii k portrétu umělkyně ženy* (1943) a zejména k *Podobizně paní Vrbové* (1942) připomínající až realismus Věry Muchinové. Ve zlínském ateliéru se rozvíjela jeho velká obrazy, která se snažila čelit napjaté válečné hysterii stále novými uměleckými díly, a tak zde vznikla i jeho osově vymodelovaná plastika *Hutníka* (1941), která si svým velkorysým pojetím přímo volala po monumentální realizaci v kovu nebo v jiném pevném materiálu, v kameni či v mramoru, to však nebylo uskutečněno. Klid, jistota a nepřímá snad i autorova důvěra v opětné nastolení životních jistot vyzařuje také z komorní plastiky odlité do bronzu a zobrazující *Matku s dítětem* (1943).

Jen letmo zde můžeme připomenout trvale se vracějící do díla sochařova fontánu nebo bazén, tentokrát připravovanou studiemi dívčích aktů, které jakoby mu připravovaly cestu k sochařskému realismu konce čtyřicátých let, onu pomníkovou tvorbu po odeznění válečného běsnění. I v nich se ohlašuje nikoliv vliv učitele Jana Štursy, ale spíše Václava Myslbeka, jeho plastik z devadesátých let 19. století avšak v pohybu *Svlékající se* náhle zahlédneme něco z díla Rodinova, jak již připomenuto. A *Volající dívka* (1944), socha jen naskicovaná,

Ladislav Zivř, U kadeřníka, 1947.

Vincenc Makovský, Revolverový soustruh RS 50, 1939–1940.

avšak dynamická v pohybu se pak objeví v maketě pomníkového sousoší *Vítězství*, oslavující příchod svobody.

Přes velké úspěchy humanismem naplněného sochařství 40. let se ujal názor, že tehdy šel vývoj v tomto oboru mimo vývoj moderního světového umění a převládlo přesvědčení, že české umění není zahrnováno do světových encyklopedií právě pro stylovou a formální konzervativnost. Už Jindřich Chalupecký charakterizoval válečná léta jako dobu ne-li zániku, pak alespoň stagnace modernismu. K úplnému zániku modernismu ovšem zcela nedošlo, protože například Zdeněk Pešánek už od třicátých let patřil k výrazným modernistům světově orientovaným. Ve druhého takového modernistu vyrostl Ladislav Zívř během válečných let a zejména pak ve druhé polovině let čtyřicátých. Eva Petrová uvádí ve studii Skupina 42 v akademických dějinách, že „Ladislav Zívř jako jediný sochař ve skupině a jediný, kdo žil trvale mimo Prahu, se k zaměření svých přátel s pochopením připojil. Za první plastiku nové *civilizační skutečnosti* označil *Rentgenologa* z polychromované pálené hlíny. Vystavil ji na obou výstavách, v Nové Pace i v Praze. Pozván ke studijnímu pobytu do nemocnice v Hradci Králové, kreslil *civilizační skutečnost i akce dramatické působivosti* a pracoval na plastice *Operace*. Studii k ní vystavil v Praze spolu s portrétními hlavami. Karel Teige, který se vyjádřil, že výstava proběhla na pomezí dovoleného a zakázaného, byl novými Zívřovými pracemi překvapen, pokládal ho stále za surrealistu. V sochaři něco ze surrealistické a také kubistické minulosti pořád zůstávalo, ku prospěchu té ‚civilizační skutečnosti‘. Tvarová vynalézavost spolu s haptickým citěním materiálu zakládaly jeho originalnost.“

„S koncem války povolilo napětí a vystřídal je očekávání otevřených eventualit. Výstavní aktivity prvních poválečných let využili především malíři. Lev Nerad připravil v Topičově salonu dvě přehledové výstavy. První z nich, *Konfrontace 2* (1945), byla kompletnějším pokračováním stejnojmenné výstavy v roce 1941. Setkaly se na ní hlavní osobnosti válečné generace, vedle několika solitérů členové bývalé skupiny Sedm v řijnu, Skupiny 42 a neosurrealisté ze Skupiny Ra. Profil generace byl konečně v hlavním obrysu narýsován. Druhá výstava, *Mladé české sochařství* (1946), se zúčastnil i Zívr. Byl potěšen recenzí Otakara Mrkvičky, v níž byl přiřazen *k výbojům, jež v české plastice znamenal čin Gutfreundův*. V Zívrově tvorbě od roku 1945 vskutku ožila gutfreundovská tradice, avšak ve zralosti osobitě zívrovské. Pokračoval, podle vlastního mínění, *v programové linii Skupiny 42*. Soustavně se zabýval sochařským vyjádřením vztahu člověka a přístroje, člověka a stroje. Zajímal ho dotyk živé bytosti s technickým předmětem, žena u kadeřníka pod vysoušecí helmou, reportérka s mikrofonom, žena s mikroskopem, fotoreportér, elektrikáři šplhající po sloupu elektrického vedení, muž s mikroskopem, i téma důvěrně známé – hrnčič pracující na hrnčičském kruhu. Celistvý hutný tvar ve vypnutých objemech se střídá s otevřenou formou v členitém vnějším i vnitřním obrysu (*Muž s přístrojem*, 1945). Sochař zůstal věrný technice pálené polychromované hlíny, u soch ze sádry, kterou patinoval, si mohl dovolit větší rozměr. Ačkoliv kreslil od svých uměleckých počátků a jeho kresby byly neobyčejně výrazové, nebyl zastoupen na první poválečné výstavě, která pod označením Skupina 1942 předvedla v září 1945 v pražské Pošově galerii akvarely, kresby a grafiky šesti malířů: Grosse, Hudečka, Kotíka, Lhotáka, Smetany a Součka.

Zívr a Hák chyběli i na dvou posledních výstavách Skupiny v roce 1946, v Bratislavě a brněnském Domě umění. Skupina 42 se tedy v poválečném období uváděla ve známost jako seskupení malířů, v Brně se zdůraznila účast básníků. Tehdy s ní poprvé vystavoval nejmladší člen, malíř Bohumír Matal.“

V období konce třicátých let a během let čtyřicátých výše zmiňované představy teoretiků o nové syntetické monumentální formě mnoho uměleckých děl nenaplnňovalo. Velká část českých autorů vycházela ve svých realizacích spíše ze široké pozice lyrizujícího kubismu nebo využívala jiné různorodé výdobytky avantgardního umění posledního dvacetiletí. Řada umělců se také v případě větší zakázky uchýlovala k akademismu nebo novému klasicismu, k myslbečkovské tradici a k lyrickému kubismu nebo realismu. Jak se ukázalo později, výraznější modernismus pěstoval právě Zívr, který v návaznosti na světové sochaře, Lipchitze, Laurence, Arpa, Moora, dokázal vytvořit vlastní velmi osobité dílo, i když toto důsledně rozvíjel teprve ve druhé polovině čtyřicátých a na počátku padesátých let.

Obrázky archiv autora.

Byli jsme tam také, aneb Svět knihy po dvacáté první

LEA NOVOTNÁ

Průmyslový palác v pražských Holešovicích se už po jednadvacáté otevřel ve čtvrtek 14. května 2015 všem milovníkům knih. Mezinárodní knižní veletrh a literární festival Svět knihy Praha je svátkem pro nakladatele, knihkupce a především čtenáře, protože je největším knižním veletrhem pořádaným v České republice.

Po středních přípravách, probíhajících v přátelské a kolegiální atmosféře, kdy se vybaluje, aranžuje, chystá, upravuje, a, samozřejmě, pokukuje po ostatních stáncích, se na ploše 3 009 m² představilo ve 194 stáncích 393 vystavovatelů z 25 zemí. Kromě nabízené beletrie i odborných publikací si návštěvníci, kterých během čtyř dnů přišlo 38 000, mohli vybrat téměř z pětiset doprovodných programů organizovaných v Průmyslovém paláci i na jiných místech v Praze.

Stánek Masarykovy univerzity v předvečer zahájení veletrhu. Foto Mgr. R. Gomola.

Čestným hostem letošního ročníku byl Egypt. Českým čtenářům představil svoji kulturní historii i současnost s mottem „Poznejte Egypt po dvou revolucích“. V egyptské delegaci byli zastoupeni spisovatelé a osobnosti egyptské kultury.

Masarykova univerzita ve svém stánku v Pravém křídle Průmyslového paláce věnovaném odborné literatuře představila nejnovější produkci svých fakult. Na pultě byly také osvědčené tituly, o něž mají čtenáři zájem. Nabízeli jsme a prodávali knihy, informovali o plánované knižní produkci i o možnostech, kde se dozvědět víc o studijních oborech. Zajímavá jsou vždy setkání s pamětníky, staršími absolventy MU, kteří mají živý zájem o knižní produkci univer-

Expozice čestného hosta
knižního veletrhu, Egypta,
ve Střední hale
Průmyslového paláce.
Foto Mgr. R. Gomola.

zity. Do programu Světa knihy jsme přispěli dvěma akcemi. Starověký Egypt – autogramiáda a beseda s RNDr. Ivanem Mrázkem, autorem úspěšné knihy *Drahé kameny starověkých civilizací* (vydala MU v roce 2013), nominované na cenu Magnesia litera, oceněné Cenou J. Hlávky a cenou Nejkrásnější kniha podzimního knižního veletrhu. Druhou akcí, nazvanou *Zkoušky z dospělosti. Partnerství – rodičovství – rozvod – důchod*, byla beseda s autory z Ústavu populačních studií FSS Masarykovy univerzity, kteří se ve svých nových knihách zamýšlejí nad otázkami – jak se v Česku párujeme, jak rodíme, rozvádíme se a jak se nám ve stáří žije? Program moderovala Adriana Krobová, redaktorka Českého rozhlasu. Nahraný materiál bude dále využit pro rozhlasové vysílání, protože tato témata se setkala s velkým zájmem návštěvníků a vymezený čas besedy, jedna hodina, nestačil na zodpovězení všech otázek, jež z debaty vyplynuly.

Svět knihy můžeme považovat za úspěšnou akci. O naše knihy i akce byl zájem, Masarykovu univerzitu jsme reprezentovali důstojně. Pro občasného návštěvníka veletrhu představoval skutečně svátek, pro nás pravidelně

RNDr. Ivan Mrázek během
autogramiády na stánku.
Foto Mgr. R. Gomola.

Beseda s autory knih
se sociologickou tematikou –
Mgr. Lucie Galčanová, Ph.D.,
redaktorka a moderátorka
besedy Adriana
Krobová, prof. PhDr.
Ladislav Rabušic, CSc.
Foto Mgr. P. Dvořák.

vystavovatele byl akcí, která by již potřebovala změnu. Pořadatel akce Svět knihy, s.r.o., dělá maximum pro přilákání vystavovatelů, účastníků i návštěvníků. Doprovodných akcí je někdy až příliš a knih milovný návštěvník často neví, kam se „vrtnout“ dříve. Pořadatel akce však bohužel nemá možnost ovlivnit řadu jiných negativních veletržních skutečností. Průmyslový palác volá po investicích, které by zpříjemnily prostředí návštěvníkům i vystavovatelům, mobiliář stánků by si rovněž zasloužil obměnu a provizorní Levé křídlo přetrvává také déle než by si „provizorium“ zasloužilo... Čerstvý vzduch by prospěl nafukovacímu pavilonu i celému veletrhu.

Dočkají se milovníci literatury?

Část Pravého křídla
Průmyslového paláce
s odbornou literaturou.
Foto Mgr. P. Dvořák.

Redakci Universitas došlo

Jiří Němec a kol., **CVIDOS. Centrum výzkumných institutů a doktorských studií.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6991-6.

Dvojazyčný (česko-anglický) materiál vydaný u příležitosti otevření nové moderní knihovny Pedagogické fakulty MU.

Kol. autorů, **Sbírka malby studentů a absolventů katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7030-1.

Katalog nazvaný *Sbírka* je součástí výstavních aktivit katedry výtvarné výchovy, jež v roce 2014 MU podpořila jako samostatný projekt. Současně je to také katalog děl v univerzitním majetku, která vytvořili mladí umělci – studenti a absolventi katedry výtvarné výchovy.

Michal Przybylski – Josef Šauer a kol., **Mladá slavistika. Současné trendy ve výzkumu slovanských literatur, jazyků a kultur.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7490-3.

Představuje se nejmladší generace brněnských slavistů, kteří prezentují výsledky svého bádání. Statě dokládají, jakým odborným otázkám a problémům se věnují a naznačují trendy, které nastupující generace badatelů přináší do slavistického výzkumu.

Jiřina Klenková a kol., **Inkluze žáků s narušenou komunikační schopností a žáků se sluchovým postižením. Psychologické, medicínské a speciálněpedagogické souvislosti.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7487-3.

Odborná publikace svým obsahem volně navazuje na dvě odborné knihy – *Vzdělávání se zaměřením na inkluzivní didaktiku a vyučování žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve škole hlavního vzdělávacího proudu* a na *Východiska, podmínky a strategie ve vzdělávání žáků s těžkým postižením na základní škole speciální*. Cílem všech publikací bylo komplexně poznat proces inkluze ve škole s ohledem na její východiska, podmínky a strategie.

Ivan Foletti – Zuzana Frantová – Monika Kučerová (eds.), **Zápisky z cest 1. Jižní Balkán.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6853-7.

Drobná publikace autorů ze Semináře dějin umění FF přináší postřehy z cest za uměním, které jsou pro autorský kolektiv zcela nezbytné k práci a studiu. Přibližuje setkání s výjimečnými objekty středověkého umění, které působí na lidi po staletí stejně silně. Osobní kontakt s památkami, v prostředí pro které původně vznikly, může pomoci lépe pochopit, jak byly umělecké objekty vnímány v minulosti.

Hana Stehlíková Babyrádová a kol., **Meziprostory.** Masarykova univerzita. Brno 2013. ISBN 978-80-210-6654-0.

Cílem odborné publikace je naplnění výzvy ke zkoncipování a realizaci příspěvků pojednávajících o povaze „tvůrčích prostorů mezi“ v oblastech: výtvarné umění, výchova uměním, umělecká tvorba, filozofie a sociologie umění, výtvarná pedagogika.

Zdeněk Hubálek – Ivo Rudolf, **Mikrobiální zoonózy a sapronózy.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-2107516-0.

Třetí, doplněné vydání učebního textu je určené posluchačům magisterského studia mikrobiologie PŘF MU a je přehledem aktuální problematiky mikrobiálních zoonóz a sapronóz. Text může sloužit také zoologům, molekulárním biologům nebo studentům humanitní a veterinární medicíny.

pokračování na str. 61

Polemika

Románová postava „Knihy roku“ uvádí na pravou míru údaje, kterými ji její autor obdařil

JAN ŠMARD A

V létě 2013 mně nakladatelství Galén v Praze vydalo knihu „Ivan Blatný v mých vzpomínkách“. Její součástí je řada dokumentárních fotografií a CD se záznamem hlasu Ivana Blatného z roku 1978, jenž v něm recituje své básně, hlavně z rukopisu tehdy ještě nevydané sbírky „Stará bydliště“ (kterou pak vydalo nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu o rok později). V prologu k těmto svým vzpomínkám na svého bratrance říkám, že jejich smyslem je uložit do literární historie svá pravdivá svědectví o něm.

Shodou okolností vydalo o rok později (r. 2014) nakladatelství Torst v Praze mnohem rozsáhlejší knihu Martina Reinera „Básník / román o Ivanu Blatném“. A ještě před prologem tohoto textu jeho autor zdůrazňuje: „Všechny postavy v této knize a případná podobnost s tím, jaké doopravdy byly, je šťastným naplněním záměru. Ne všechno, co říkají a dělají, se prokazatelně stalo, ale stát se to přinejmenším mohlo.“ Závěrečný Výběrový rejstřík jmen pak uvádí mé jméno na 27 stránkách textu (+ 4 stránky uvádějí jméno mé manželky Heleny, která již nežije).

A tak mne napadlo, že alespoň v tomto rozsahu mohu k těm stránkám, které hovoří o mně, dát čtenářské veřejnosti k dispozici svůj komentář, přinášející čistou pravdu k tomu, co o Ivanovi a o mně uvádí romanopisec ve svém románu. Čtenář si tak může udělat přesnou představu o rozdílech až rozporech mezi historickou faktologií a tvůrčí fikcí, ať už nevědomou, vědomou či dokonce záměrnou.

Nekomentuji všechny pasáže Reinerova textu, které bych komentovat mohl, protože se rozcházejí s pravdou; vybírám jen ty, které se s ní rozcházejí značnou měrou. Stranou ponechávám i urážlivý posměšný tón, kterého ve svém díle pro mne většinou užívá, jakkoliv nevím, proč – a jakkoliv se mne dotýká. Až na str. 491 jsem pochopil, proč jsem v závěrečném jmenném rejstříku knihy uveden jako „Šmarda, Jan alias Šajan“. Samozřejmě bych mohl komentovat i spoustu jiných věcí, které se se skutečností rozcházejí; držím se však zásadně jen stránek, na nichž jsem jmenován.

Ad str. 450, k tvrzení: „Jan Šmarda je Ivanův bratranec, mírně odlehlý od přímé linie“. Jsem jeho bratrance v přímé linii: moje matka Hedvika Šmardová, rozená Blatná, byla mladší sestrou Ivanova otce JUDr. Lva Blatného.

Ad text na str. 451–452: celé tyto dvě strany jsou doslova opsány z mé knihy, kde zaujímají str. 52–54. Tento zdroj M. Reiner uvádí; ale není mně známo, že je v naší literární tvorbě obvyklé celé strany opisovat bez vědomí jejich autora; a přitom se s M. Reinerem (Pluháčkem) po léta dobře známe. Kromě toho je – alespoň ve vědecké literatuře – všeobecně respektovaným požadavkem získat k citovanému publikačnímu převzení třeba jen jednoho grafu z textu již publikovaného i souhlas vydavatele (nakladatele) příslušné práce v originální verzi. V dalším kontextu se opisování celých mých stran M. Reinerem mnohokrát opakuje.

Ad str. 455, k tezi: „Roli jedné z hlavních postav našeho příběhu si bratranec Ivana Blatného přisoudil hned na začátku sám, když opakovaně upozorňoval, že to byl on, kdo přiměl Ivana Blatného – „po dvacetileté odmlce“ – znovu psát poezii“. Na své pravdě trvám a mohu ji dokázat. Píši o tom podrobně ve své knize.

Ad str. 455–456: rovněž opsáno z mé knihy (ze stran 54–55), viz výše.

Ad str. 456: není vůbec žádný rozpor mezi mým tvrzením, že Ivan začal znovu psát poezii po mé návštěvě u něho roku 1969, a mezi faktem, že začal formou sonetů z popudu Vladimíra Bařiny, který ho navštívil několik měsíců po mně, jsa mnou „vyzbrojen“ Ivanovou adresou.

Ad str. 457–459: opět opsáno (s uvedením zdroje) z mé knížky. V ní tento text tvoří str. 57–59.

Ad str. 458: je zcela nepatřičné domnívat se (jak M. Reiner píše), že Ivan žádal mou manželku Helenu o adresu brněnského nakladatelství Blok proto, že mu chtěl nabídnout k vydání svou již připravenou sbírku nových básní. V rámci své „přesvědčovací akce“ při návštěvě roku 1969 – sledující můj zájem, aby opět začal psát poezii – jsem ho ujistil, že brněnský Blok ji rád vydá, jakmile to politická situace zase dovolí, ale současně velmi dobře věděl, že tato doba ještě nepřišla. Ivan chtěl adresu nakladatelství Blok pravděpodobně prostě proto, že mu chtěl poděkovat za pečlivé 2. vydání svých Melancholických procházek.

Ad str. 459: „listiny uložené v DILII nemají žádnou právní hodnotu“. Ve skutečnosti – jak je podrobně uvedeno v mé knize – žádanou právní hodnotu plnily v letech 1970–2000. Podle zákonné normy platnost Ivanovy plné moci skončila jeho smrtí. Mám ve svém archivu uloženu poměrně dosti objemnou obálku naplněnou vyúčtováními Ivanových autorských honorářů, zaslanými z DILIE.

Ad str. 491: opsána (opět s uvedením zdroje) z mých stran 68–70.

Ad str. 492–495: pokládám za nutné vyjádřit se ke vztahu StB ke mně. To bylo takhle. Roku 1969 jsem dostal písemné pozvání prof. Roystona Clowese ze Southwestern University v Dallasu (Texas) k nejméně ročnímu stipendiu v jeho laboratoři. Prof. Clowes byl anglický genetik, který tam vedl výzkum col-plasmidů – molekulárních komplexů bakteriální DNA, nesoucích geny pro

syntézu kolicinů. (Ve své knize jsem se dotkl této výzkumné tematiky několikrát, protože jsem si podstatu antibakteriálního účinku kolicinů – tehdy novou výzkumnou tematiku – vybral pro svou experimentální práci, mimochodem jako první na východ od evropské Železné opony.) Profesorem Clowesem nabídnutá možnost tak byla přímo ideální pro další cestu mého výzkumného zájmu. Samozřejmě jsem se musel pokusit získat státní povolení k této zahraniční práci. A tak začala celé roky trvající Kalvarie, probíhající paralelně dvěma liniemi: státního aparátu a rozhodující KSČ. Začala od přednosta mého pracoviště, Biologického ústavu Lékařské fakulty a jeho přednosta prof. Herčíka, od stranické skupiny KSČ tohoto ústavu a od uličního výboru KSČ – přes úroveň fakultní, univerzitní, krajskou, ministerstva vnitra a zahraničí až po vládní komisi pro koordinaci kontaktů ČSR se zahraničím; a k mému nepopsatelnému překvapení byla moje cesta nakonec na všech úrovních schválena. V roce 1971 jsem měl na zahraničním výboru ministerstva školství uložen nový cestovní pas s americkým vizem a hlavně: s jednoroční výjezdní doložkou pro všechny země světa (s možností dalšího prodloužení); kdybych jej nedržel ve vlastních rukou, dnes bych tomu už ani neuvěřil. Ale až do odletu musel pas zůstat uložen na ministerstvu školství. Mohl jsem si tak s prof. Clowesem dohodnout všechny technické detaily svého přeletu do Dallasu – včetně zvoucí americkou stranou vyřízené a uhrazené letenky Praha – New York – Dallas, uložené pro mne v kanceláři společnosti PANAM v Praze na Pařížské třídě. Soukromě jsem měl zařízení už i přenocování v New Yorku, nezbytné pro přestup do Dallasu, zakoupen nový cestovní kufr a pečlivě zváženo 20 povolených kilogramů jeho obsahu – a na letišti v Dallasu jsem byl očekáván... Když jsem však den před odletem zavolal na zmíněné oddělení ministerstva školství, že si přijedu vyzvednout svůj pas, referentka mně jaksi cizím, rozpačitým hlasem odpověděla, že mně jej vydat nemůže – a vysvětlení mně zůstala dlužna. Děkan Lékařské fakulty prof. Karel Halačka mně uložil, abych prof. Clowesovi do Dallasu poslal telegram, že zatím nemohu přiletět pro náhlý nával pracovních povinností... To jsem ovšem odmítl a napsal jsem (lze si stěží představit, s jakými pocity), jaká je pravda. (Zlou příčinu zákazu mého odletu v poslední chvíli se mně pak po několika letech podařilo vypátrat – ale to už by byla zcela jiná historie, zase jinak špinavá. Zde se jí nemusím zabývat, protože s Ivanem vůbec nesouvisela.)

Musím se však v této souvislosti zmínit o jiné věci, která s tímto textem souvisí: vyhlédla si mne StB a podle svého zvyku mne oslovila svým agentem. Ten mne vyhledal při práci v laboratoři a navrhl schůzku v kavárně hotelu International. Velmi se zajímal o mou cestu do USA a žádal mne o přehled mých kontaktů se zahraničními biology. Přímých osobních kontaktů jsem ani já v socialistickém Československu mnoho neměl, ale přece jen jsem si s některými kolegy poštou vyměňoval separáty uveřejněných výzkumných prací a alespoň s několika jsem se setkal i osobně na mezinárodních vědeckých se-

tkáních, pokud se vzácně pořádala i u nás či v jiných socialistických státech. A o tyto vědecké pracovníky se dotýčný agent, jehož jméno jsem už dávno zapomněl, zajímal. Překvapil mne svými opakovanými otázkami na jejich charakterové rysy, které by umožnily, aby s nimi navázala StB spolupráci. Vždy jsem si s ním ochotně popovídal, abych situace využil k tomu, abych zdůraznil, že všichni jsou osobně milí, vstřícní, ale že si neumím představit cestu, kterou by bylo možno je ke spolupráci, zajímaví StB, získat. Tak jsme se sešli asi třikrát – vždy jsem si dal záležet na tom, abych si kávu nedal od agenta zaplatit – a svůj kontakt jsme ukončili; v závěru mně řekl, že je rád, že už půjde do důchodu. To bylo všechno; o Ivanovi nepadlo ani slovo. Jestliže M. Reiner uvádí, že jsem v rozhovoru s ním projevil zájem o návštěvu Ivana Blatného v Anglii, není to pravda. Vždyť jsem svůj kontakt s Ivanem úzkostlivě tajil od samého začátku; a kromě toho jsem věděl, že do USA mám letět přímým spojem Praha – New York. Má setkání s agentem StB se Ivana nikdy nedotkla. V recenzi Ondřeje Nezbedy na Reinerův „román“ v Respektu jsem se dokonce dočetl, že jsem StB donášel o Ivanovi informace. Autor této recenze se mně za toto své tvrzení rychle písemně omluvil a v následujícím čísle uveřejnil opravu. Jaký záměr M. Reiner sledoval, když do svého textu výňatek z archivního materiálu StB, mne se týkající, zařadil? Vysvětluje to na str. 493, kde říká: „Teď to vypadá, že když se jeden z členů rodiny po letech přihlásí, jde mu nejprve o inkasování honorářů a později hodlá básníka rovnou zpravodajsky „vytěžít“... Můžeme si být jisti, že tahle „psychologická drobnokresba“ platí i v případě Šmardova zájmu o Ivana Blatného... Je dobré říci: pouze ze vzpomínek Jana Šmardy to často páchne účelovou lží.“

Co si má Reinerův čtenář pomyslet o této „objektivní informaci“ autora, který se svým „románem“ uchází o kdekterou cenu, kterou ještě nemá?

Ad str. 495, 496 a 552: další opisy z mé knihy.

Ad str. 453, kde M. Reiner píše: „Krátce po listopadu 89 upozornil Šmardu jeho právník, že listiny, díky nimž až dosud čerpal honoráře za uvádění děl Lva a Ivana Blatného, nemají příliš vysokou právní hodnotu.“ To je nesmysl. Pravda je taková, že Ivanova Plná moc v můj prospěch z roku 1970 podle platných právních předpisů skončila svou platností Ivanovým úmrtím 5. 8. 1990. Po 30 let však fungovala v plném rozsahu.

A dále na téže straně M. Reiner píše: „Šmarda je nervózní... Tlačí na pilu víc a víc ... až to prostě přežene.“ Má na mysli moje očekávání, že po 21 letech funkce Ivanovy Plné moci, které jsem v tehdejších podmínkách důsledně využíval v jeho prospěch (ve své knize uvádím, jak soustavně jsem jeho české peníze včetně dalších svých měnil na dary, které jsme mu posílali), podepíše Ivan před smrtí ve svém testamentu mé dědictví jeho autorských práv. Věděl jsem s určitostí, že v tomto smyslu nikdy neuvažoval o nikom jiném. Při jeho psychickém i fyzickém stavu bylo ovšem třeba, aby mu to Frances Meachamová připomněla. Právě ona mně už 6. 6. 1988 a pak opakovaně naléhavě psala,

abych jí sdělil, co má udělat s Ivanovým majetkem v případě Ivanova úmrtí. Moje odpověď na její naléhání, které mně ještě dlouho připadalo předčasné, posléze byla, že by měla vše převzít sama a na dalším bychom se pak domluvili. Na to velmi rychle reagovala námitkou, že britské zákony by to nepovolily vzhledem k tomu, že před nimi Ivan figuroval jako osoba s poškozenou psychikou. (Podrobně o této situaci hovořím ve své knize.)

Ve svém dalším dopisu z 28. 8. 1988 pak ještě pro jistotu dodává, že i v případě její smrti (byla o dva roky starší než Ivan) by všechna práva a povinnosti spojené s Ivanovými rukopisy přešly na mne jako na jeho nejbližšího žijícího příbuzného. A připojila svůj návrh vhodného znění svého rozhodnutí pro majitele Ivanova bydliště – hotelu Edensor v Clactonu-on-Sea – jak postupovat v případě Ivanova úmrtí. Doslovné znění jejího návrhu, podepsané mnou a dvěma svědky, jsem jí v krátké době poslal. Bohužel Frances v tomto návrhu počítala jen s dědictvím materiální povahy. A proto jsem jí jako přílohu poslal k Ivanovu podpisu i svůj návrh dědictví jeho autorských práv v můj prospěch (viz výše). Podrobnosti těchto událostí rovněž uvádím ve své knize.

Ad str. 555, kde je v Reinerově knize napsáno: „Šmarda se rychle oklepe a pak ještě dlouhé roky inkasuje pěkně kulaté sumy, jakoby ta práva měl.“ To není pravda. DILIA mně však přestala vyplácet Ivanovy honoráře, jak už bylo řečeno výše, koncem roku 2000; asi předpokládala rovněž, že na Ivanovu Plnou moc právně naváže Ivanova Poslední vůle. – A následující poslední odstavce opsané z mé knihy.

A přidávám ještě jakýsi svůj epilog. Ve své takto bohatě „vytěžené“ knize mých vzpomínek na Ivana ponechal M. Reiner bez povšimnutí její stranu 120, kde uvažuji, kde se ve Frances Meachamové objevila tak prudce začátkem roku 1990 tak nezřízená nenávist ke mně, a říkám: „Nejpravděpodobnější ovšem je, že mne někdo u sugestibilní a proti Ivanovi už beztak ostře zaujaté Frances někdo osklivě – a záměrně – pomluvil. Se značnou dávkou pravděpodobnosti si dovedu představit, kdo to byl. Buď jak buď, dnes mně to s jistotou nevysvětlí už asi nikdo.“ Dnes už to však přece s jistotou vím. Už od Štěpánky Rackové jsem se dověděl, že mne u Frances někdo pomluvil, že můj veškerý zájem o Ivana byl dán mým celoživotním úsilím se Ivanovým dílem finančně obohatit, a že Frances pak velmi mrzelo, než zemřela, že tomu uvěřila. (Mohu jen znovu opakovat, že o svém hospodaření s Ivanovými honoráři ve své knize podrobně informuji, a že jsem mu dal mnohem více, než mně přinesly jeho honoráře.) Byl to Martin Pluháček alias Reiner, který k tomu využil své návštěvy v Clactonu, kam přijel na začátku roku 1990, aby alespoň jedenkrát v životě Ivana viděl. Uviděl ho sice, ale nepodařilo se mu s ním navázat rozhovor; o to úspěšnější byl ovšem ve snaze zbavit mne prostřednictvím Frances možnosti stát se dědicem Ivanových autorských práv. On, který ve svém tehdejší brněnském nakladatelství Petrov pak 5× vydal Ivanovy sbírky básní, hlavně „Stará bydliště“.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 55

Hui Lin, Michael Batty (eds.), **Virtuální geografické prostředí**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6990-9.

Překlad anglického originálu (editor českého vydání Milan Konečný). Virtuální geografické prostředí (VGE) navazují na rozvoj geografických informačních systémů (GIS) a geografické informační vědy (GI science) zejména hledáním způsobů, jak zvýšit schopnost uživatelů stát se součástí takových systémů. VGE tak vytvářejí prostředí, v nichž uživatel může být v interaktivním vztahu s geografickým nebo prostorovým systémem podle zájmu. Geografický informační systém (GIS) vytvořil před 40 lety Roger Tomlinson, který poprvé definoval termín GIS jako součást rozvoje systému pro správu přírodních zdrojů v Kanadě.

Pavel Kosek, Tomáš Slavický, Marie Škarpová (eds.), **Fridrich Bridelius, Jesličky. Staré nové písničky**. Host, Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-7294-918-2 (Host), ISBN 978-80-210-6357-0 (MU).

Kritická edice zpřístupňuje zpěvníček adventních a vánočních písní, který sestavil jeden z nejvýznamnějších českých básníků Fridrich Bridelius SJ. Knižní publikace je první edicí prezentující tento barokní kancionál v úplnosti a ve všech třech základních dimenzích, tj. literární, hudební a jazykové. Písňové texty jsou editovány společně s notací, každá píseň je doprovázena textově a hudebně kritickými poznámkami, vysvětlivkami a diferenčním slovníkem. Součástí publikace je zvukové CD s nahrávkami kompletního repertoáru *Jesliček*.

Alena Jeřábková, **Lidová oděvní kultura. Příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6928-2.

Lidový oděv představoval jeden z předních znaků charakteristiky regionu. Nepodléhal módním vlnám, utvářel se po staletí. Publikace doktorky Jeřábkové se zaměřuje na lidový oděv na Moravě, zvláště na Valašsku. Vychází z písemných a obrazových pramenů dochovaných od konce 18. století. Všímá si vývoje tohoto oděvu, typologie oděvních součástí a vnitřní diferenciace krojových typů, vzniklé různým sociálním postavením jejich nositelů a užitím k různým příležitostem, jako byl pracovní proces, rodinné a výroční obřady a slavnosti. Publikace je souhrnem příspěvků, které již byly dříve vydány, a těch, které byly napsány speciálně pro tuto příležitost.

Roman Doušek a kol., **Archivní prameny v etnologickém výzkumu I**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6862-9.

Příručka seznamuje studenty etnologie s vybranými typy archivních pramenů, které představuje prostřednictvím jejich obsahové i formální stránky. Věnuje se možnostem jejich využití v etnologickém výzkumu i literatuře, která o nich pojednává. Každý typ pramene je navíc představen formou ukázky v podobě snímku vybrané části i její transkripce, případně transliterace.

Roman Doušek a kol., **Úvod do etnologického výzkumu**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6883-4.

Příručka seznamuje s jednotlivými typy výzkumu, s nimiž se studenti etnologie mohou setkat. Vedle etnografického výzkumu (terénního výzkumu) se jedná o archivní výzkum, muzejní výzkum (výzkum za použití hmotných předmětů) a archeologický výzkum. Pojednání zahrnuje nejen specifika zmiňovaných výzkumů, příslušné pramenné základny, resp. institucí, v jejichž rámci jsou některé typy výzkumů realizovány, ale také obecné náležitosti proponování a realizace etnologického výzkumu.

pokračování na str. 79

Karel Dvořák, České řeky, 1940.

Filozofický koncept Ústavy Země

JOSEF ŠMAJS

Novověké ústavy národních států byly přijímány jako nejvyšší právní dokumenty, které vyjadřovaly vůli lidu v obecných filozofických formulacích. Deklarovaly odhodlání budovat, chránit a rozvíjet příslušnou zemi jako vlast rovnoprávných a svobodných občanů. Planeta Země nemusela být součástí lidské snahy rozvíjet to které společenství. Zdálo se, že kultuře nepřekáží, že sice klade odpor všem záměrným změnám, ale svými nestrannými procesy a předmětností jejich naplňování umožňuje. Dnešní rozmach technické spotřební kultury (civilizace) však dostatečně názorně ukazuje, že tato epocha skončila.

Člověkem vytvářená globální kultura – planetární technosféra – se totiž osamostatňuje, vymyká se lidským záměrům a střetává se starší, svébytnější a komplexnější planetární biosférou. Přestože je dočasným umělým systémem, nesmyslně ničí svůj trvalý hostitelský systém přirozený. Ten ovšem kultuře předcházela a vytvořil všechny nezbytné předpoklady její evoluce. Právě proto je poprvé ve své historii sebevědomá lidská kultura existenčně ohrožena. Musí zastavit nevyhlášenou válku se Zemí, kterou nemůže vyhrát.

Už téměř padesát let vyjadřují významní vzdělanci své obavy o další existenci lidstva a navrhuji způsoby, jak zajistit jeho budoucnost. Vedle systémového přístupu autorů Římského klubu se do tohoto úsilí svými iniciativami zapojila také OSN – komise H. Brundtlandové, Světová Charta Země, summity o životním prostředí a udržitelném rozvoji (Stockholm, Rio, Rio+10, Rio+20, Kodaň aj.). Znamé jsou rovněž iniciativy mimovládních organizací jako Charta Země (The Earth Charter), The GAIA Foundation, Caring for the Earth, Earth Council Alliance, Hnutí lidí za Matku Zemi (People's World Movement for Mother Earth), Skončeme s ekocidou (Eradicate the Ecocide), Hranice Země (Planetary Boundaries) aj.

Většina deklarací těchto hnutí však není návodem na změnu, ale jen morálním přemlouváním, výčtem zbožných přání a seznamem chyb, jichž se lidé dopouštějí ve vztahu k přírodě.

Uznáváme, že role člověka jako biologického druhu podřízeného biosféře se musí zásadně změnit. Z původního nenápadného obyvatele a dnešního krutého dobyvatele Země se musí stát jejím pokorným obdivovatelem a obhájcem. Ale s ohledem na dlouhodobou spolupráci s přírodou musí kulturu biofilné rekonstruovat.

Po vzniku kultury není už naše planeta onticky jednotná, je stále více rozdělována na dva protikladné systémy: kulturu a přírodu. Všechny ušlechtilé snahy o pochopení a řešení krize, které pomíjejí rozpolcení planety na dva protikladné systémy – kulturu a přírodu – jsou předem odsouzeny k nezdaru. Ve výše zmíněných dokumentech chybí filozofická reflexe rostoucí svébytnosti predátorsky nastavené kultury.

Přestože některé dnešní ústavy již obsahují články o ochraně životního prostředí, jejich vymáhání komplikuje nevyjasněný vztah kultury k přírodě. Například ústava Ekvádoru (a některé zákony Bolívie), již v omezené míře uznává práva Matky Země na život, rozmanitost a obnovu. I když jde převážně o účelová opatření proti rostoucímu komerčnímu využívání přírodního bohatství nadnárodními těžařskými firmami, je to pozoruhodný posun práva od přiznání subjektivity fyzické či právnické osobě k uznání práv části území. Ale Země není řeka ani chráněná krajinná oblast. Je planetárním vnitřně integrovaným celkem všech živých a neživých systémů. Právo na existenci a vlastní vývoj musíme proto přiznat celé Zemi.

K tomu však musíme přijmout a šířit nové ontologické pojetí bytí. To, čemu se po více než dvě tisíciletí říkalo bytí a s čím filozofové spojovali stálost a neměnnost, prohlašuje evoluční ontologie za aktivitu, procesualitu a tvořivost. Zemi, kdysi vnímanou jako nehybný střed vesmíru a v novověku jen jako jednu z planet naší sluneční soustavy, musíme dnes uznat za jedinečný proces přirozené evoluce, za člověku i kultuře nadřazenou subjektivitu.

Cesta k morálnímu a právnímu uznání subjektivity Země je ovšem mimořádně zatarasená. Musíme se prokést houštím novověkých předsudků o pouhé objektivitě a předmětnosti přírody, odmítnout lidský nárok přírodu vlastnit. Návrh filozofického konceptu Ústavy Země vychází proto z ontologického důkazu, že lidská kultura není pokračováním přirozené evoluce jinými prostředky. Respektuje fakt, že kultura není jen společenstvím lidí, že není jen biologickou sociální organizací, v jaké žijí například mravenci. Je nadosobní umělou strukturou vytvářenou z látky a energie zcizené přirozeně vzniklé Zemi. Je aktivním protipřírodním systémem s vlastní konstitutivní informací (duchovní kulturou), ale nikoli s vlastní látkovou a energetickou základnou. Její konstruologickou bázi jsou bohužel vysoce uspořádané živé a neživé struktury Země. Kultura, vyjádřeno lapidárně, je proto nebezpečnou rekonstrukcí biofilně nastavené a důmyslně uspořádané planety pro omezené spotřební zájmy našeho biologického druhu.

Přestože biologická predispozice k útočné adaptivní strategii vůči přírodě byla nám lidem vrozená, nynější protipřírodní forma této strategie by bez dalšího posílení ze strany samotné kultury patrně nevznikla. Přežívající lovci a sběrači jsou totiž dokladem toho, že v lidském genomu je přítomna nejen potence k útočné adaptivní strategii, ale také strach, pokora a úcta před tím, co člověka přesahuje. Zdá se, že k výraznému potlačení těchto biofilních potencií v lidském genomu – k prosazení predátorského duchovního paradigmatu –

došlo relativně nedávno. Jednoúrovňový způsob uvažování, identita myšlení s bytím, nekritická hypostaze obecných pojmů, nadřazenost lidského myšlení nad světem přírody – to vše se objevuje až v řecké mytologii, filozofii a vědě.

Pokud uznáme, že predátorské duchovní paradigma se zrodilo ve starověkém Řecku a bylo později rozvinuto novověkou vědou a filozofií, měli bychom uznat také to, že euroamerická kultura nese největší díl odpovědnosti za dnešní existenciální konflikt s přírodou. Úkolem filozofie, která kdysi stála na počátku přezíravého teoretického postoje člověka k přírodě, je proto hluboká sebekritika. Musí se pokusit odhalit a zlomit vládnoucí predátorské duchovní paradigma.

Více než třicet let píši a učím, že pyšná technická kultura je ohrožena sama sebou, protože lehkomyslně rozbíjí jen jednou evolučně vytvořené předpoklady své dlouhodobé existence. Usiluje o růst a expanzi na úkor přírody, pohrdá Zemí, upírá jí právo na přirozenou obnovu a evoluci.

Zachovat na Zemi lidský druh znamená co nejdéle udržet neredukovanou a nezamořenou planetu. Předpokládá to pochopit lidskou biologickou podmíněnost přirozenými strukturami, přiznat Zemi její zamlčované vlastnosti a práva, její subjektivitu. Když kdysi Descartes pojmově rozdělil skutečnost na subjekt a objekt (*res cogitans* a *res extensa*), nemohl vědět, že člověk i Země jsou produkty téže přirozené evoluce a že jeho domnělý objekt není pouhou rozprostraněností, ale pro subjekt nadřazenou tvořivou aktivitou sladěnou s celým vesmírem. Nemohl vědět, že dočasná lidská subjektivita může být pouze částí starší a širší subjektivity Země. Trvat dnes na descartovském antropocentrickém rozlišení subjektu a objektu je proto nevědecké, chybné a politicky pošetilé. Trvat na lidské nadřazenosti nad přírodou, neuznávat svébytnost, hodnotu a práva Země znamená pro lidstvo kopat si hrob.

Hypertrofie chladné racionality, jejímž skrytým základem je dosud vládnoucí predátorské duchovní paradigma, pomohla vytvořit ideové, předmětné i organizační formy globalizované protipřírodní kultury. Umělá kulturní subjektivita těchto forem – podnikatelská, politická, finanční i vojenská, která našla své právní vyjádření v subjektivitách právnických osob a organizací, je stále ještě částí veřejnosti bližší, než přirozená subjektivita celé Země. Ale už konečně rozpoznáváme, že umělé subjektivity, podporovány hlavními médii, si vynucují vysoce sofistikované způsoby zakrývání svých parciálních mocenských zájmů zájmy obecně lidskými. Je smutné, že také právo se propojilo s mocí a přijalo účast na tomto rafinovaném klamání veřejnosti. Snad i proto přestalo být minimum obecné lidské morálky.

Ale i do krajnosti oslabená morálka, jejíž pravidla nemohou být podle Humeových slov výsledkem úvah našeho rozumu, si naštěstí zachovává schopnost kriticky soudit veškeré lidské aktivity. Přibývá lidí, kteří přestávají věřit neutralitě vědy a techniky, predátorsky orientované ekonomice, politice i právu. Zvolna vzniká společenská objednávka pro evolučně ontologickou teorii skutečnosti, jejíž minimum může být východiskem pro řešení krize v oblasti vědy

a vzdělání, politiky i práva. Přál bych si, aby návrh konceptu Ústavy Země podpořil nejen biofilní zákonodárství a šíření pravdivého ontologického minima o povaze pozemského bytí, ale i uvadající morálku a nový propřírodní étos, bez něhož globální ekologickou krizi nepřekonáme.¹

Ústava Země

My lidé, mimořádně úspěšný biologický druh planety Země, jemuž se podařilo vytvořit globální kulturu – civilizaci, vědomi si nebezpečí, jež hrozí nám i ostatním živým systémům z procesu živelného přetváření přírody kulturou, přijímáme tuto *Ústavu Země*, která stvrzuje rozpoznané hodnoty, nároky a práva naší mateřské planety.

S vědomím odpovědnosti vůči budoucím generacím prohlašujeme Zemi za svébytnou ontickou kreativitu a subjektivitu – za hodnotu nadřazenou člověku i kultuře. Přirozenou kreativitu Země, umožňující kulturu i práva a svobody člověka, považujeme za nadřazenou lidské kreativitě i právům lidí. Za ústřední právní princip lidstva 21. století, závazný pro ústavy všech států i listiny základních lidských práv a svobod, vyhlášíme nezbytnost uchovat obyvatelnou Zemi pro další lidská pokolení i ostatní živá stvoření.

Člověk ani kultura nejsou svébytnými jsoucnými, závisejí na Zemi. Relativně svébytným jsoucím v rámci vesmíru může být jenom Země. Pouze celá její biosféra je nejmenším autonomním systémem schopným dlouhodobého vývoje v čase. Všechny její přirozené subsystémy včetně umělé lidské kultury jsou dočasné a nesamostatné, závislé na zdraví a prosperitě biotického celku.

Zavazujeme se chránit Zemi před sobeckou expanzí predátorsky orientované kultury. Její hodnotu, nároky a práva, nadřazené člověku i kultuře, hodláme prosazovat všemi prostředky. V souladu s tímto závazkem prohlašujeme:

Hlava první Země

1. Země je přirozeným domovem všech svých vzájemně závislých živých bytostí. Nemůže patřit žádnému biologickému

¹ Nemohu tu poděkovat všem, kteří mi v průběhu let pomáhali, a to jak ideově, tak morálně, abych své úsilí o ontologickou reflexi konfliktu kultury s přírodou dovedl až k návrhu Ústavy Země. Za právní rady a konzultace děkuji Vojtěchu Vomáčkovi a za četné podněty a ediční spolupráci na knize *Ústava Země. Filosofický koncept*. (Banská Bystrica: Vydavatelství PRO 2015) Augustinu Rosovi.

Návrh *Ústavy Země* i text *Důvodové zprávy* vycházejí z mých monografií a již dříve zpracovaných apelativních textů, které byly publikovány jak samostatně, tak v některých knihách. Jde o následující apelativní texty: *Nájemní smlouva se Zemí* (2003); *Deklarace závislosti* (2008); *Jedenáct podmínek biofilního obratu kultury* (2013).

Z vydaných knih zde připomínám tituly: *Ohrožená kultura*. (1. vyd. Brno: „Zvláštní vydání“ 1995; 2. vyd. Praha: Hynek 1997; 3. vyd. Brno: Host 2011); *The Threatened Culture*. (Prešov: Slovacontact 1997); *Drama evoluce*. (Praha: Hynek 2000); *Evoluční ontologie*. (spoluautor J. Krob, Brno: Masarykova univerzita 2003); *Filosofie psaná kurzívou*. (Brno: Doplněk 2003); *Potřebujeme filosofii přežít?* (Brno: Doplněk 1. vyd 2008, 2. vyd. 2011); *Evolutionary Ontology. Reclaiming the Value of Nature by Transforming Culture*. (New York – Amsterdam: Rodopi 2008); *Filosofie – obrat k Zemi*. (Praha: Academia 2008); *Kultura pod ugrozou*. (Novosibirsk: Vydavatelství Sibiřské akademie věd 2012); *Evoluční ontologie a problém podnikání*. (Brno: Masarykova univerzita 2012); *Fenomén technika*. (Praha: Grada 2015, v tisku).

druhu, tedy ani člověku jako druhu. Člověk, tvůrce kultury, nesmí sobě samému i ostatním živým bytostem Zemi pustošit.

2. Země je pro náš druh a lidskou kulturu nejvyšší hodnotou. Je nejstarší, nejširší a nejmocnější tvořivou aktivitou – jedinečnou planetární subjektivitou. Musíme hájit její právo na evoluci, na udržování planetární rovnováhy mezi živými a neživými systémy.
3. Kultura se nesmí dál rozšiřovat ani na úkor přirozené rozmanitosti planety, ani na úkor lidského zdraví.
4. Jako nadřazený systém lidí i umělé kultury je Země suverénem, jehož obhájci a mluvčími se musejí stát volené a kontrolované instituce.
5. Zavazujeme se zastavit úbytek, destrukci a zamořování přirozeného bytí, a za tímto účelem prosazovat přijetí systému odpovědnosti lidí, včetně účinných a odrazujících sankcí.

Hlava druhá Člověk

1. Člověk není bezprostřední příčinou nynější ekologické krize. Příčinou krize je systémový konflikt umělé kulturní uspořádanosti s přirozenou uspořádaností Země.
2. Lidstvo nenese odpovědnost za Zemi. Nese odpovědnost za kulturu, za své dílo, jímž Zemi rozdělilo na dva opoziční systémy: *kulturu a přírodu*. Smířit kulturu s přírodou je výsostným úkolem práva, politiky a vědy pro nadcházející etapu biofilní, k životu uctivé kultury.
3. Lidská druhová subjektivita je omezena nadřazenou subjektivitou Země. Všechny osoby i státní orgány mají povinnost tuto širší subjektivitu respektovat, chránit rozmanitost a celistvost biosféry, šetrně využívat neživé produkty Země.
4. Vyhlášíme, že pouze s přirozeným bytím, nikoli s umělým bytím kultur-

ním, může být člověk jako druh biologicky sourodý. Uznáváme, že to, co prospívá Zemi, prospívá člověku.

5. Přirozenou uspořádanost Země musejí chránit a prosazovat všechny právní systémy.

Hlava třetí Kultura

1. Kultura je umělým systémem s vlastní vnitřní informací, již je duchovní kultura. Změna orientace a obsahu duchovní kultury – hodnot, poznatků a regulativů – je předpokladem biofilní transformace systému kultury.
2. Jako výtvor člověka není kultura ani pokračováním evoluce přírody, ani procesem jejího zušlechťování. Je umělým a dočasným konstruktem, který na přírodě látkově, energeticky i informačně závisí. Je stavbou, která biologické struktury člověka neodpovídá a jež se po zániku lidstva nezachová.
3. Kulturní systém svým růstem zatlačuje a hubí živé systémy, rozbíjí přirozené struktury Země. Má-li evoluce kulturního systému pokračovat, musí opustit dráhu kvantitativního růstu a po vzoru biosféry zvolit způsob kvalitativního „růstu bez růstu“.
4. Státy, které přímo či nepřímo podpořily rozvoj predátorského podnikání a neomezené šíření materiálůvě a energeticky náročné spotřební techniky, umožnily pustošení přírody. Nesou proto hlavní odpovědnost za dnešní civilizizační krizi.
5. Všem státům se ukládá přijímat opatření pro dlouhodobě možnou spolupráci kultury se Zemí. Ukládá se jim, aby přistoupily ke změně predátorského duchovního paradigmatu kultury, aby zahájily proces přijímání biofilních zákonů a vedly osvětu o nezbytnosti smířování kultury s přírodou.

Důvodová zpráva

Teprve ve 21. století vzniká možnost uzavřít etapu slepé protipřírodní kulturní expanze. Poprvé a patrně naposledy má lidstvo jako druh příležitost zastavit nevyhlášenou válku planetární kultury (civilizace) se Zemí. Uzářil totiž čas ukončit existenciální konflikt, který ohrožuje lidskou budoucnost a jejíž nynější predátorský orientovaná kultura nemůže vyhrát. Přijetí Ústavy Země je vynuceným krokem obratu kultury k Zemi, objektivní potřebou právně uznat a regulovat přiměřenost rozsahu i formy globální kultury přírodě. Je nezbytností doplnit soubor lidských práv a svobod o povinnost globální kultury nezničit přírodní bytí, spolupracovat se svým hostitelským systémem. Přijetí této ústavy je proto prvořadým veřejným zájmem lidstva v epoše jeho ekologicky ohrožené budoucnosti.

Nedojde-li k zásadnímu biofilnímu obratu kultury, nebudou lidé žádného národa, státu či širšího společenství morálním, právním ani politickým suverénem. Budou odsouzeni k soupeření o půdu, nezávadnou vodu a zdravé potraviny, k válkám o energii a suroviny. Budou na otrávené a přehřáté planetě živořit a vymírat z vlastní viny. Práva, svoboda a suverenita lidí předpokládají biologicky zdravou a nezaťmenou Zemi.

Lid této planety se může znovu stát částečným subjektem své druhově omezené existence, jen když se mu podaří přizpůsobit kulturu Zemi, překonat nesmyslnou koncentraci moci a kapitálu v rukou úzké vrstvy nevolných lidí. Zdá se, že současný kapitalismus je posledním evolučním stadiem vývoje protipřírodní kultury vůbec.

Poučení biologickým poznáním o složitě molekulární struktuře všech živých systémů i neživých struktur dokážeme konečně rozpoznat, že z hlediska přirozeně uspořádané přírody je pyšná lidská kultura chatrčí narychlo stavěnou ze sutin bořného přírodního chrámu. Dnes už víme, že

je zbrklým kutilským přeformováním jemné procesuální architektury vnitřně dokonale sladěné a dynamicky rovnovážné Země. Rozpoznáváme, že je dočasným přeformováním druhově sobeckým, které se – na rozdíl od zničených přirozených struktur – po zániku člověka nezachová.

Práva a pravidla přirozené obnovy planety Země hájíme před překotnou technickou expanzí nejvyspělejší části lidstva. Té části, již se umělý kulturní systém nedaří přizpůsobovat planetě. Lidská druhová aktivita byla sice od počátku vedena vrozenou útočnou adaptivní strategií, ale téměř po celou dobu existence kultury ji byla s to korigovat nejen příroda, ale i vrozená lidská pokora a úcta k Zemi.

Pokora a úcta k Zemi, které se zachovaly u zbytků přírodních národů, jsou však v dnešní spotřebitelské kultuře překryty účelově deformovanou mocí vědy, techniky a kapitálu. Pokora nového typu, plynoucí z rozpoznání ničivé síly umělých technologií vůči křehkým živým systémům, v predátorském duchovním paradigmatu bohužel vzniknout nemůže.

Proč potřebujeme ústavu Země?

Novověké ústavy národních států, nesené duchem osvícenského optimismu a konečné porážky feudálních poměrů, se o právech Země nezmiňují. Všechny tradiční antropocentrické ústavy skutečně pořadí hodnot převraccí: přírodu pokládají za onticky pasivní, hodnotově neutrální a z hlediska práva nezajímavou. Považují ji za svět člověka a pro člověka. A takový svět si člověk v souladu se svou přirozeností instinktivně přivlastňuje, podrobuje a obdařuje jej svým vlastním významem a smyslem. V takovém světě se v souladu s antropocentrickým právem prosazuje, emancipuje a seberealizuje. Je ovládán ofenzivní adaptivní strategií kultury, která je rozvinutím části jeho biologické predispozice, a svět předělává k svému okamžitému prospěchu. Posilován rozvojem

své dílčí racionality necítí respekt a pokoru před tím, že je pouze nepatrnou větvičkou na stromě života, která nemůže žít samostatně a jež musí být jeho kmeni, jakož i planetě Zemi a všem ostatním vesmírným strukturám, lhostejná. V souladu s evropskou duchovní tradicí nepovažuje přírodu za starší a širší subjektivitu, jíž musí být omezená lidská subjektivita podřízena.

Přijetím Ústavy Země právo konečně oceňuje přírodu i přírodně biologické potence člověka. Uznání nadřazenosti Země nad kulturou a lidské biologické podřízenosti Zemi dává právo – od řecké antiky antropocentrické – lidem i politice srozumitelně najevo, že nadešel čas pro novou biofilní ekonomiku, politiku i způsob života lidí. Veřejně tím sděluje, že člověk sice není korunou tvorstva a že jeho kultura není ve vztahu k živé přírodě skutečností významnější, vyšší a organizačně složitější, ale že je i přes to dostatečně výjimečný. Vytvořil pozoruhodně rozvinutou protipřírodní kulturu, uvědomil si svoji vinu na pustošení přírody a odvažuje se zahájit etapu kulturní evoluce dlouhodobě možné, biofilní, symbiotické s přírodou.

Protože návrh Ústavy Země je pojat jako nadřazený dokument všech dnešních antropocentrických ústav, zachovává se jejich platnost jen v ohledu práv a povinností občanů, státu a jeho orgánů, celistvosti obývaného území, části mezinárodních ujednání a smluv. Nově přijímané ústavy, které budou vycházet z biofilního zákonodárství, musejí respektovat práva, tvořivost a výsledky přirozené evoluce Země.

Lidská kultura, která podle kvantitativních měřítek roste a prosperuje, se s ohledem na zásadní odlišnost své struktury i směřování stává pro Zemi nebezpečným nebiologickým tumorem. I když nemůže zahubit Zemi jako planetární organismus, ničí její uspořádanost, likviduje fyzikální, chemickou a biologickou rovnováhu, která se ustálila v průběhu přirozené evoluce a na níž závisí reprodukce živých systémů i lidského biologického druhu.

Růst technické spotřební kultury, která se nekontrolovaně rozšiřuje po celé Zemi, je většinou našich současníků, právem i politikou bohužel vnímán jen pozitivně, jako růst bohatství, svobody a zlepšování životních podmínek lidí. Veřejnost bez pomoci evolučně ontologické teorie obtížně chápe, že slepá expanze kultury znamená snižování přirozené uspořádanosti Země, riziko ztráty její obyvatelnosti.

Také právo musí proto otevřeně vyhlásit, že v situaci, kdy pro celý vesmír platí zákon zachování látky a energie, ale nikoli zákon zachování uspořádanosti (informace), mohou pozemské sofistikované struktury kultury vznikají jen přeformováním (rozbižením) starších struktur přirozených.

Subjektivita Země

Jak již bylo naznačeno, dnešní právo uznává umělou kulturní subjektivitu etnickou, státní i nadnárodní; podnikatelskou, finanční i vojenskou. Toto konstatování tedy stvrzuje teoreticky doložený fakt, že subjektivita je schopností otevřených nelineárních systémů produkovat a udržovat své vysoce uspořádané struktury. V případě přírody to znamená, že pozemské živé systémy jsou aktivní, otevřené pro látku, energii a informaci. Poznávají totiž prostředí, mají vlastní evoluci a paměť, prosazují se a jsou sebetvořivé a autoregulační. Přiznání právní subjektivity Zemi nezahrnuje předpoklad, že má vůli a vědomí, že může mluvit. K tomuto uznání postačuje, že Země zrodila biosféru i člověka, že člověka živí, reprodukuje, a dnes také – poškozena kulturou – ohrožuje. Pro uznání subjektivity Země je dostatečným důvodem, že z její subjektivity je odvozena i částečná a dočasná subjektivita lidská a kulturní. Ale, na rozdíl od právem uznané umělé kulturní subjektivity (podnikatelské), mluvčími Země mohou být všichni občané či jejich volení zástupci.

Přitom však platí, že subjektivitu neurčuje lidské rozhodnutí, nýbrž realita sama. Každá subjektivita se projevuje navenek, měřitelnou schopností ontické tvořivosti.

A je-li projevem lidské a kulturní subjektivity dočasně existující globalizovaná kultura, pak analogickým projevem nadřazené subjektivity Země je dlouhodobě existující biosféra. Nesporným projevem subjektivity Země je tedy její živý vysoce uspořádaný systém, který zahrnuje člověka jako biologický druh nadaný vlastní, ale pouze omezenou a dočasnou subjektivitou.

Právní garance subjektivity Země je současně přímým i nepřímým odmítnutím dnes škodlivého antropocentrismu. Ukazuje se, že konflikt mezi přírodou a kulturou, k jehož vyhocení by bez predátorské orientace duchovní kultury patrně vůbec nedošlo, je spolehlivým důkazem neadekvátnosti všech forem lidské nadřazenosti. Antropocentrismus, jakkoli si to filozofové, právníci a politici většinou neuvědomovali, totiž žádný explicitní koncept skutečnosti nepotřebuje. Prosazuje se silou svého biologického zakotvení v konzervativní lidské přirozenosti – genomu.

V minulosti zákonodárci prohlašovali lid té které země za konečného, nikomu nepodléhajícího suveréna, aniž by přihlíželi k absolutní biologické podřízenosti lidského druhu Zemi. I když chápeme osvobozující účinek této formulace, jejímž smyslem bylo zabránit návratu středověkých monarchií, připomínáme její historickou omezenost. Formulace, že lid je nejvyšším suverénem té které kultury mohla platit jen v období, kdy lidstvo ještě nevytvořilo protipřírodní globální ekonomiku a technosféru a kdy tyto umělé kulturní subjektivity ještě neohrožovaly přirozenou rovnováhou a obnovu planety Země.

Přiznáváme-li subjektivitu, tj. schopnost aktivity, poznávání, rozhodování a ontické tvorivosti individuu nebo společenským institucím, jak ji vůbec můžeme upírat systému, který spontánně vytvořil život, člověka i předpoklady jeho subjektivity? Jak ji tedy můžeme upírat systému, jenž je svébytnější a mocnější než globální kultura a který o jejím osudu s konečnou platností rozhodne? A shodneme-li se

v názoru, že dnešní globalizovaná kultura a technosféra jsou předmětnými vnějšími projevy lidské druhové subjektivity, pak co nám brání přijmout výše uvedenou myšlenku, že biosféra včetně člověka je analogickým vnějším projevem subjektivity Země? Účelovost, která charakterizuje kulturu, nestojí totiž výš než spontánnost, která kulturu charakterizuje rovněž. Ovšem spontánnost, jež spolehlivě vede přirozenou evoluci, může kulturně optimalizační roli sehrávat jen v případě kultury duchovně biofilně nastavené.

Změna predátorského paradigmatu

Konzervativní lidský genom není jedinou příčinou dnešní predátorské orientace kultury. Sociokulturní příčinou tohoto nastavení, příčinou, kterou na rozdíl od lidského genomu můžeme změnit, je kdysi přijaté duchovní predátorské paradigma. Duchovním predátorským paradigmatem rozumíme ideový náboj geometrických, matematických a filozofických abstrakcí, jimiž se už řecké filozofii a vědě podařilo zaměnit myšlení za bytí, a tím nevidět obtížně poznatelnou povahu a jednotu života s neživými jsoucnými, nepochopit kreativitu, rovnováhu a uspořádanost pozemské přírody. Na řadu staletí bylo pak její poznávání podřízeno nakažlivé magii technologických pojmů teoretického jazyka, které dodnes matou žáky a studenty většiny škol.

I když k vytvoření základu tohoto skrytého duchovního paradigmatu kultury došlo už v antickém Řecku, teprve dnes, po dvou a půl tisíci letech, si konečně uvědomujeme váhu ideového klamu, spočívajícího v záměně pojmových ideálů klasické vědy za onticky tvořivou a jemně uspořádanou přírodu. Právě tento omyl, kdysi jistě oprávněný, přivádí vysoce sofistikovanou technickou kulturu na pokraj jejího zániku. Ukazuje se, že ani dnešní nejvyšší úroveň rozvoje přírodních věd příroda nepotřebuje, že je soběstačná, na lidském poznání nezávislá. Adekvátní přírodovědeckou interpretaci, zbavenou

ovšem zkreslující optiky predátorského paradigmatu, bude pro své zachování potřebovat pouze kultura.

Predátorské duchovní paradigma, rozvinuté a posílené novověkou galileovsko-newtonovskou vědou, se stalo hlavní ideovou oporou nynějších antropocentrických ústav, obecným rámcem predátorského zákonodárství. Toto duchovní paradigma dodnes dvojím způsobem ovládá politiku, podnikání, média i vzdělávací systém. 1. Ve formě umělé kulturní předmětnosti způsobuje zkázu evolučně vytvořených živých i neživých systémů Země. 2. Ve vzdělávání a v působení médií se prosazuje jako každá jiná ideologie – nasazuje lidem falešné brýle antropocentricky zkreslené interpretace přírody. Nejen školy, ale zejména hromadné sdělovací prostředky, dnes ovládané velkými korporacemi, sofistikovane lidem namlouvají, aby namísto lesa viděli dříví, namísto neživé přírody jen nerostné a energetické zdroje, namísto tvořivé Země jen zemědělskou a průmyslovou výrobu globalizované kultury.

Skrytý predátorský základ kultury, který byl kdysi předpokladem jejího rozmachu, vede dnes kulturu do záhuby. Zachovat na Zemi lidský druh, právě tak jako zachovat k jeho životu nezbytné ostatní biologické druhy a neživé struktury, znamená opustit dobytčáckou strategii a jedinečné kreativitě Země důstojně ustoupit.

Jakoby v rozporu s nynějším technickým pokrokem zjišťujeme, že závisíme na zdravé nezamořené Zemi každým nadechnutím, každým douškem vody, každým soustem. Zemi proto musíme rehabilitovat, znovu ji učinit posvátnou, vrátit se k jejímu původnímu uctívání. Naši víru v nadpřirozená jsoucna bychom měli znovu navrátit jsoucnům přirozeným, přehlížené subjektivitě Země, jež omezenou lidskou i kulturní subjektivitu přesahuje, a kterou proto nemáme právo účelově deformovat.

Země

1. Země je pro člověka i lidskou kulturu jediným možným hostitelským systémem. Není tedy konstrukční látkou a energií, nebo pouhým územím či zdrojem potravin. Není však ani skladištěm kulturního technologického odpadu. Je tvořivou biofilně orientovanou aktivitou, je nejstarší, nejširší a nejmocnější planetární subjektivitou. Zahrnuje člověka a umožňuje nejen dočasnou a druhově omezenou subjektivitu lidskou, ale je s to dlouhodobě tolerovat i přiměřeně rozsáhlou, a proto člověka ani Zemi neohrožující subjektivitu kulturní.
2. V živých systémech Země je obsaženo, a jazykem nukleových kyselin i zapsáno, velké množství přirozené informace. Vymírání biologických druhů, vyčerpávání rud, vzácných zemin a fosilních paliv způsobené kulturou je proto nejen nevratnou ztrátou přirozené evoluční uspořádanosti, ale také nenahraditelnou ztrátou kulturně informační. Kultura, která vzniká lidskou aktivitou jen na základě neúplné a účelové epigenetické (smyslově neuronální) informace člověka, přečtené z povrchu přirozených struktur, si zpředmětněnou i zapsanou přirozenou informaci osvojuje obtížně. S pomocí přírodních věd se ji však pokouší stále lépe dešifrovat a pochopit.
3. Kosmická látka (prvky periodické soustavy), z níž kdysi gravitace upekla žhavou Zemi, je obsažena nejen v našem vnějším prostředí, ale i v každém z nás. Chemické prvky této látky, konstrukčně vestavěné do našich těl, nejen pocházejí ze zaniklých hvězd, ale po své smrti, podobně jako všechny živé systémy, je i my musíme vrátit planetě. Na jedné straně jsme tedy jedním z mnoha evolučně vzniklých a s vesmírem i biosférou dokonale sladěných druhů planety Země. Na druhé straně jsme však také druhem výjimečným, jediným, který vytvořil kulturu, neboť

- v souladu s predispozicemi vlastního genomu na bázi odlišné neuronální informace člověk zapálil ještě jednu evoluci, opoziční evoluci kulturní.
4. Přirozená evoluce také u člověka testuje zdařilost jeho biologické evoluční konstrukce. Testuje ji hlavně nepřímo, prostřednictvím slučitelnosti lidského díla, tj. nadosobního těla a funkcí kultury s přírodou. Kulturní systém, který překročí pomyslnou mez přípustné zátěže Země i člověka jako přirozených systémů, který bude příliš rozsáhlý a protipřírodní, nezávisle na své technické a informační vyspělosti spolu s člověkem nevyhnutelně zanikne.
 5. Také v ideové rovině musíme Zemi znovu navrátit to, co jí bylo novověkou vědou, která rozvíjela predátorské paradigma, odňato: nadřazenost, tvořivost, paměť, subjektivitu. I když Země nemůže být ani důvodem existence vesmíru, ani cílem jeho divergentní (rozbíhavé) evoluce, musíme uznat její jedinečnost. Ta je dána nikoli zdánlivou polohou v centru kosmu, ale něčím, co přehlízíme: dosaženou úrovní přirozeného vývoje života, jemnou molekulární uspořádaností a rovnováhou neživých a živých systémů.
 6. Země jako nejvyšší tvořivá subjektivita, jako skutečná rodička či „moudrá evoluční matka“ živých systémů má své nevratné dějiny v čase. Jako součást vesmíru, o jehož vývoji nepochybujeme, je zvláštní tím, že s jejím prostorově nevýznamným postavením bylo spojeno povážlivě úzké pásmo podmínek, jež umožnily vznik života a jeho dostatečně dlouhý, nikdy zcela nepřerušovaný vývoj. Tento vývoj je dnes bezprecedentním způsobem narušen rozmachem protipřírodní technické kultury.
 7. Biosféra Země je přirozeným pokračováním abiotické kosmické evoluce, rozvíjí se spolu s ní, protože vesmír je jejím širším evolučním rámcem. Je velkou disipativní strukturou, jejíž vlast-

ností je subjektivita a kterou vyživuje sluneční energie. Tato energie, jedinečné fyzikální podmínky a přítomnost vhodných abiotických prvků umožnily, aby se život na Zemi vyvíjel od svých prvních forem (bakteriálních) až po současnou úroveň rozvoje – vznik člověka a čtvrtohorní biosféry. Biosféra naší planety strukturně obohacuje pozemské abiotické prostředí tak, že Země jako celek vytváří důmyslně uspořádaný organismus s vnitřní konstitutivní informací.

8. Pozemský život je vlastně dlouhodobým experimentem vesmírné evoluce probíhajícím v laboratoři s názvem Země. Proto je troufalé, že v celé polovině doby trvání tohoto pokusu naše predátorská kultura tak rušivě zasahuje do jeho průběhu: svou protipřírodní orientací, kterou musíme změnit, bez zábran ničí jeho nejkomplexnější produkty, narušuje integritu planetárního ekosystému. Je to nepřipustné i proto, že doba evoluce biosféry se počítá na miliardy let, zatímco průměrná životnost biologických druhů, mezi něž náleží také člověk, obvykle nepřesahuje několik milionů let. A to stále ještě nevíme, v jaké fázi „životní dráhy“ našeho druhu se dnešní protipřírodní kultura nachází.
9. Nádherný, obdivuhodně uspořádaný a jemně dynamicky vyvažovaný systém života na Zemi nesmí být dále poškozován ze dvou důvodů: Za prvé, kultura jako výtvar a prostředek expanze jednoho biologického druhu přírodní struktury nevytvořila, lidé nechápou jejich vnitřní uspořádanost, místo ani funkci v evolučním procesu biosféry. Za druhé, kultura existenčně závisí na dlouhodobě ustálené rovnováze živého i neživého prostředí Země. Jen prostřednictvím přirozené biologické reprodukce člověka, jen v důsledku lidské nebiologické aktivity může po jistý čas existovat jako dočasný, odlišně konstruovaný sub-

system planety, jako její pomyslný umělý tumor.

10. Protože primárním energetickým zdrojem existence, reprodukce i rozvoje pozemských živých systémů bylo sluneční záření, narůstala jejich organizační a funkční složitost postupně, díky dostatečně dlouhé expozici Země slunečnímu svitu. Narůstala tempem, které patrně nemohlo být vyšší, neboť na jedné straně souviselo s omezeným příkonem zářivé sluneční energie a vysokou spolehlivostí přenosu genetické informace, a na druhé straně s dosaženou organizační strukturou živých systémů.
11. Dnešní živé organismy jsou proto důležitým zápisem vývoje celé biosféry. Jako otevřené systémy s vnitřní informací jsou nepřímým i přímým záznamem spontánní konstitutivní funkce přirozené aktivity a času. Čas a aktivita se totiž nejen zpředmětnily, ale také informačně zapsaly v jejich specifických strukturách. Evoluční hodnota živých organismů je proto přímo úměrná délce neopakovatelného času. Tato nevyjádřitelná hodnota úzce souvisí s tím, že vznikala samovolně, v podmínkách, které již neexistují, a že ji už nikdy, pokud ji zničíme, ani přirozená, ani kulturní evoluce nevytvoří znovu.
12. Z uznání jedinečnosti Země, z její na ničem lidském nezávislé subjektivity, vyplývá potřeba nového občanského a politického postoje. Toto uznání nás zavazuje využít zjištění o nenahraditelné hodnotě Země nejen pro ochranu dnes existujících forem života, ale i pro ochranu člověka a jeho kultury. Zavazuje nás k úsilí o biofilní transformaci dnešní neudržitelné kultury predátorské. Antropocentrická racionalita, která si zakládala nejprve na ontologické nadřazenosti člověka, a později na jeho osobní svobodě, vlastnictví a nedělitelných právech, bude nucena přiznat, že netušila, že

nedělitelný je především život, s jehož osudem je spjata lidská svoboda, vlastnictví i lidská práva. A „lidská práva“ – jak se dnes ukazuje – jsou omezena také novou povinností kultury vůči přírodě: imperativem zachování obyvatelné Země.

Kultura

1. Kultura je v plném rozsahu lidským dílem. Je procesem i výsledkem lidské nebiologické aktivity. Přirozená evoluce, která vytvořila pozemskou přírodu včetně člověka, kulturu nevytváří a do svého systému ji organicky nevřazuje. Jde totiž o umělý systém s odlišnou konstitutivní informací (pamětí) než jakou má příroda.
2. Obsah kulturní paměti netvoří lidská fylogeneticky vzniklá informace genetická, která na jemné molekulární úrovni integruje člověka do systému biosféry. Kolektivní kulturní paměť vzniká ze smyslově neuronální informace našeho biologického druhu, jejíž obsah je převážně makroskopický a která pojmově integruje kulturu na hrubé úrovni fenotypové.
3. Kultura se formuje ve výsoce přirozeně uspořádaném světě, rozvíjí se aktivitou jediného biologického druhu, který řád a evoluční moudrost přírody nezná. Nevhodně sociokulturně zaměřená a příliš rozsáhlá lidská aktivita může mít nebezpečné důsledky nejen pro kulturu, nýbrž i pro člověka samého. Kulturní systém zvyšuje svoji relativní svébytnost, prosazuje svoji protipřírodní orientaci a v důsledku čerpání dodatečné energie může zcizovat ekologické niky ostatním živým systémům, hubit je a nebezpečně znásilňovat přirozený řád.
4. Přirozený řád ovšem člověku i kulturnímu řádu časově předcházela. Kultura jako odlišně onticky uspořádaná skutečnost nemůže přirozeně uspořádaný povrch Země nově strukturovat, aniž by nezničila přirozené ekosystémy

a nepoškodila vzácné evolučně vzniklé útvary. Kulturní systém, jehož informačním subsystémem je etnickým jazykem kódovaná duchovní kultura, není totiž s to využít strukturně vysoce objektivní genetickou informaci člověka, která je konstitutivní jen druhově biologicky, a jež relativně krátký pobyt člověka v kultuře neumí zaznamenat.

5. Kultura již při svém vzniku musí stavět na své vlastní, podstatou i způsobem kódování přírodě cizí informaci sociokulturní. Ta je sice vytvářena modifikací lidského smyslově neuronálního poznání, ale tím, že vzniká až v kultuře, je nastavena nejen biologicky, ale i sociokulturně, a může se proto stát nositelkou nadosobní expanzivní tendence umělého kulturního systému. Ve srovnání s jemným a vysoce objektivním poznáváním fylogenetickým je lidské ontogenetické poznání nejen povrchové, hrubé a přibližné, nýbrž také účelové, druhově sobecké. I proto se materiální kultura včetně techniky konstituuje jako umělý systém postavený z rozbitých struktur Země, jako cizorodý útvar s protipřírodní strukturou, orientací a režimem.
6. Vůči biosféře je kulturní uspořádanost nejen strukturně odlišná a nebioticky orientovaná. Je také pozoruhodně jednotná, s tendencí pohotově zpředmětňovat volnou sociokulturní informaci, rozšiřovat svou ekologickou niku. I když roste z jediné fylogenetické linie (lidské) biotické evoluce, „buduje“ z materiálu téměř všech přirozených struktur Země. Protože zpředměťuje jinou informaci o vnějším světě, vytváří odlišnou uspořádanost. Zejména vysoký příkon dodatkové energie z fosilních paliv a silná ekonomická integrace snižují její adaptabilitu k živému i neživému prostředí Země, podvazují její schopnost průběžně se optimalizovat negativními zpětnými vazbami z okolí. Přirozenou dynamickou nerovnováhu mezi živými a neživými struk-

turami rozvrací kultura po průmyslové revoluci i tím, že roste mnohonásobně rychleji než biosféra, že zatím nemůže dosáhnout klimaxu. Biologická diverzita mizí proto nejrychleji od přírodní katastrofy na konci druhohor, která zahubila dinosaury a zahájila věk savců.

7. Vyšší abstraktní spravedlnost při rozšiřování kultury spočívá v tom, že také člověk, který „alergickou reakci“ biosféry způsobuje, je podřízen neúprosné logice uchování její integrity. Stává se ohroženým druhem. Poprvé ve své historii jsou tedy lidé (i jejich kultura) na globální úrovni ohroženi prostředím, které jejich vznik kdysi umožnilo. Předpokládáme, že politika, jejíž hlavní starosti jsou dnes udržení moci, ekonomického růstu a podmínek podnikatelské i spotřebitelské svobody, bude brzy nucena respektovat hodnotu a práva Země: rozhodovat pod tlakem ohrožené lidské budoucnosti.
8. Překonávání nynější opozice kultury vůči přírodě nemůže pominout otázku, v jakém smyslu souvisí charakter nynější kultury s člověkem a jeho genetickým nastavením, a v jakém smyslu souvisí s obsahem sociokulturní informace, s predátorským duchovním paradigmatem, které kdysi evropská kultura přijala a v novověku rozvinula. Je zřejmé, že přímá souvislost s člověkem jako biologickým druhem je dána zvláštní strukturou lidského těla i lidské psychiky, vrozenou účinnou adaptivní strategií člověka jako druhu. Biologická nespecializovanost člověka, která podmiňuje univerzalitu lidských zájmů, činí z jeho vnějšího prostředí nejen předmět uspokojování životních potřeb, poznávání a hodnocení, nýbrž i předmět vlastnictví a spotřeby. Člověk jako druh totiž nikdy nepoznával jen proto, aby se kochal pravdou. Poznával, aby svět exploatoval, aby se na svět útočně adaptoval, aby mohl budovat své vnější nebiologické tělo, kulturu.

9. Protože kultura je systémem s vlastní vnitřní informací, konflikt kultury s přírodou je „kauzálně“ spojen s obsahem a rolí kultury duchovní. Ta totiž jako vnitřní informace kulturního systému – jako jeho pomyslný socio-kulturní genom – formu nynější protipřírodní kultury reprodukuje. Změna jejího skrytého predátorského nastavení, biofilní změna „genomu kultury“ je proto klíčová pro zmírnění a vyřešení krize. Chceme-li totiž změnit systém s vnitřní informací (pamětí), musíme změnit jeho informaci, paměť. Staré nastavení a stará konstitutivní informace mají totiž schopnost i záměrné fenotypové změny systému znovu vracet zpátky.
10. Kulturní systém na jedné straně zahrnuje přísně informačně předepsanou uspořádanost, např. techniku, stavby, spotřební předměty atp., ale jako celek rozvíjející se slepou evoluci, přísně informačně předepsaným systémem být nemůže. I když také vzniká sukcesí, od přirozených ekosystémů se výrazně odlišuje. Přirozené ekosystémy, které vznikají z populací přísně informačně uspořádaných živých systémů, integruje biofilní nastavení přirozené pozemské evoluce, ale nikoli zvláštní ekosystémová informace. Umělé kulturní systémy, které vedle člověka a některých organismů zahrnují přísně informačně předepsané prvky techniky a materiální kultury, musí však integrovat – pochopitelně prostřednictvím aktivity lidí – také volná konstitutivní informace – rozptýlená duchovní kultura. A ta jako nositel zájmů našeho biologického druhu, ale i jako subsystém otevřený informačním změnám, poskytuje naději, že se nynější protipřírodní kulturu podaří biofilně transformovat, že se ji podaří naturalizovat.
11. Kognitivní složka lidské psychiky, která se v evoluci našeho druhu nejrychleji rozvíjela a s níž spojujeme ná-
- ději na rostoucí objektivitu poznávání světa, nikdy nebyla a není svébytná. Nejprve sice byla jen výkonným orgánem lidského těla a psychiky, ale později se nepozorovaně stala analogickým orgánem reprodukčních nároků protipřírodní kultury. Již řadu staletí podléhá skrytému predátorskému duchovnímu nastavení kultury. Proto dnes zjišťujeme, že všechny naše interpretace, hodnoty a regulativy jsou zabarvené našimi zájmy, a to nejen individuálními a skupinovými, jak se všeobecně uznává, ale také skrytými zájmy obecně lidskými, druhově sobeckými, o nichž se nemluví.
12. Vědecké pojmové poznání, které dnes přísně informačně předepisuje prvky vysoce sofistikované techniky a společenské materiální kultury, nepostihuje přírodu v její fascinující uspořádanosti, ontické kreativitě a komplexitě. Bylo nastaveno nejen zmíněným predátorským duchovním paradigmatem, ale už předvědeckým rozvržením světa, obyčejným jazykem a poznáním. Svět jsme už jako hominidé a první lidé, tj. už jako lovci a sběrači, museli vnímat, jazykově kódovat a interpretovat druhově zkráceně, tj. tak, abychom v něm se svou zvláštní biologickou výbavou přežili. Byl pro nás hlavně tím, co nám v té které epoše byla s to zprostředkovat naše konzervativní biologická přirozenost a co jsme díky tehdejší kultuře ze světa pochopili. A protože jsme byli svým organismem i svým genomem vnější skutečnosti apriorně evolučně přizpůsobeni, nikdy v minulosti jsme nepotřebovali vědět, co je příroda a život, co je kultura, a jaké je místo kultury v přírodě. Takové vědění, teoretický model umělé účelové subjektivity kultury a širší přirozené subjektivity přírody potřebujeme až dnes.
13. Protipřírodní kulturní systém vznikal z podstaty lidské přirozenosti, vznikal spontánně a jeho skrytý duchovní

základ krystalizoval a upevňoval se selekci dílčích kultur. Predátorské duchovní paradigma se v něm proto nejen zpředmětnilo, nýbrž i promítlo do oblasti práva a politiky, deformovalo lidskou ontogenezi, výchovu a vzdělávání lidí. Přijetí ekologicky pozitivní informační změny se tedy nyníjší kulturní systém dokáže „aktivně bránit“. Tato rezistence vůči biofilní sociokulturní orientaci připomíná funkci mezidruhově informační bariéry či imunitního systému organismu. Protože dnešní kulturní systém nevznikal zpředmětněním biofilní kulturní informace, jeho lidská, organizační i věcná složka ji ignorují. Lidé, nekriticky přijímající protipřírodní kulturu, argumentům biofilní změny odmítají naslouchat, nechápou její perspektivní význam, její étos a kulturně sebezáchovný obsah.

14. Planetární řešení krize, které nemůže vycházet jen z lidské přirozenosti, ale také z filosofického rozpoznání jejích skrytých duchovních kořenů, musí tedy nejprve připravit vysoká teorie. Pozitivní ekologická transformace existenčně ohrožené kultury prostřednictvím jejího biofilního paradigmatu, prostřednictvím práva jako garanta biofilní konstitutivní informace, představuje historicky bezprecedentní pokus lidstva ukončit živelnou fázi protipřírodní kulturní evoluce vůbec. Naděje, že se tento pokus podaří, však může čerpat i z toho, že podmínky ekologické změny samovolně uzrávají krizovým vývojem nyníjší protipřírodní kultury. Krize se bohužel musí ještě více vyhrotit, obyvatelnost Země se naneštěstí musí ještě více zkomplikovat, aby nezbytnost tak zásadní změny, kterou dnes proští lidé pociťují jen jako zklamání či neurčité ohrožení, přijala jako svůj program také vrcholová politická reprezentace.

Člověk

1. Člověk jako biologický druh vytvářející kulturu není bezprostřední systémovou příčinou dnešní civilizační krize. Touto příčinou je lidmi generovaný a samotnou kulturou později nastavený proces kulturní evoluce. Systémovým důvodem ekologické krize je konflikt kulturního systému se Zemí jako hostitelským systémem kultury. Podstatou jejich konfliktu je živelná predátorská expanze kultury, která vyvolává úbytek a zkázu přirozeného bytí.
2. Lidský organismus, nezávisle na stupni kulturního vývoje, zůstává biologicky stálý a sourodý s dosaženou úrovní přirozené pozemské evoluce v té části světa, kde vznikal. Teprve jako přírodou plně zformovaný druh opouštěl rodnou Afriku a obsazoval ostatní kontinenty. Při hledání etiologie, diagnózy i terapie kulturou poškozovaného ekosystému Země musí proto i právo hájit nikoli jen zájmy lidského druhu, ale především zachování širšího a staršího bytí přírodního, opomíjenou integritu planety. Takže nejde o paradox, když při obhajobě lidských zájmů se právo v rozporu antropocentrickou tradicí stará o zájmy pozemské přírody. Jako lékař u lůžka nemocného se i právo v krizové situaci Země musí o osud přirozeného bytí obávat, musí jeho zbytečné destrukci předcházet.
3. Všechny dosavadní biologické výzkumy potvrzují, že anatomicky moderní člověk, tj. člověk kromaňonský, je normálním nahodile vzniklým zoologickým druhem. Je velkým obratlovcem, který náleží do třídy savců, k řádu primátů, k čeledi hominidů. Je ovšem druhem mladým, který, měřeno geologickým časem, se objevuje teprve v posledních vteřinách na pomyslném číselníku hodin znázorňujícím dobu existence života na Zemi. Tato doba se odhaduje na více než tři a půl miliardy let. Proto je na místě pravdivé, ale dosti

provokující připomenutí, že první tři miliardy let obývaly Zemi pouze bakterie a že, pokud Země někomu patří, pak právě jim. Lidé by dnes měli vědět, že jejich zdravý organismus je vlastně biom, který obsahuje více bakteriálních buněk, než kolik má lidské tělo svých vlastních buněk somatických (kolem deseti na čtrnáctou).

4. Spolu s mnoha dalšími živočichy je tedy člověk poměrně pozdním produktem přirozené biotické evoluce. A protože má obdobně biologicky vymezenou dobu své druhové existence, jsou lidé ve dvojím smyslu smrtelní – jako jedinci i jako druh. Druhy totiž v biosféře vznikají samovolně (vzhledem k pozdější délce své existence poměrně rychle) a po jisté době své druhové prosperity právě tak samovolně (a také poměrně rychle) zanikají. V průběhu svého druhového života se příliš nevyvíjejí. Dnes proto existuje jen malá část biologických druhů, které biosféra v průběhu své evoluce vytvořila. Poměr těch, které existují, k těm, které vyhynuly, je asi 1:1000.
5. Člověk je součástí biosféry a je s ní svázán mnoha funkčními vztahy: látkovými, energetickými, informačními. Je zvláštním biologickým druhem nejen svou morfologií a fyziologií, ale zejména svou psychikou – chováním. Lidská psychika, která jeho chování reguluje, není pouhým biologickým doplněním lidského organismu. Kulturní systém, který se člověku podařilo vytvořit, byl totiž pro lidskou psychiku novým rozvojovým podnětem. Dnes proto průměrná psychika úzké biologické potřeby lidského organismu přesahuje a vzhledem k nim je hypertrofovaná, rozšířená a částečně i deformovaná kulturou.
6. V jedinečnosti člověka jako druhu hraje mimořádnou roli vzpřímený postoj, barevné stereoskopické vidění, ruce uvolněné od pohybu. A protože přirozeným domovem lidských předků byly koruny

stromů afrických tropických pralesů, lidé svůj přirozený domov po jejich ústupu v křovinaté savaně nenašli. Byli nuceni budovat a chránit své chýše a své děti před šelmami na holé zemi, stavět ohrady a vyhledávat stále sofistikovanější způsoby obživy. Velký a výkonný mozek se vyvinul jako adaptační orgán na tento vynucený způsob života. Rámcově však lidskou psychiku formují nejen rané fáze lidské ontogeneze, tzv. senzitivní období, ale průběžně i ta která kultura. Vedle plasticity, která se týká evolučně nejmladších kognitivních procesů a umožňuje, aby se lidé učili téměř po celý život, je však lidská psychika také strukturně konzervativní. Vyznačuje se stálostí některých způsobů reakcí a emočních funkcí, jejichž sídlem je mozkový kmen.

7. Také právo může přispět k adekvátnímu utváření člověka. Vztah člověka ke světu už nelze chápat jen duchovně a morálně, tj. bez pochopení jednoty člověka jako živočicha s celým abiotickým a biotickým prostředím Země. Ale ani funkční vřazení člověka do přírody nepostihuje celou pravdu o povaze člověka. Člověka v jeho životních projevech a motivacích charakterizuje především kultura, nadosobní vnější tělo, které svou aktivitou vytvořil, jež ho determinuje a kterým se zatím příliš účinně „adaptuje“ na přírodní prostředí. Pravidla kulturního způsobu života se však do konzervativního lidského genomu, zdá se, neukládají. Biologicky určená lidská přirozenost je stálá.
8. Konstatování, že člověk vytváří umělou a dočasně existující kulturu, tj. skutečností onticky nižší, účelově organizovanou, a proto lokálně silnější a vůči biosféře destruktivní, nemusí být přijímáno negativně. Naopak, toto přiznání dává společenským vědám, právu i politice možnost varovat veřejnost. Teprve když nic neuděláme, když budeme rezignovat na schopnost

- kritické filozofické racionality odsoudit a odmítnout predátorské paradigma, na potřebu biofilně transformovat globální protipřírodní kulturu, musíme očekávat blížící se konec člověka i kultury.
9. Z hlediska přijetí nadřazené právní subjektivity Země lze srozumitelně formulovat i to, co mnozí lidé intuitivně pociťují a co je také v dobrém souladu s poznáním speciálních věd. Za prvé, že žijeme v chladném, rozlehlém a vůči Zemi zcela lhostejném vesmíru a že naši dočasnou kulturu můžeme vytvářet jen díky bezchybné biologické reprodukci somatické a psychické struktury člověka, tj. fakticky díky integritě, rozmanitosti a funkční jednotě biosféry. Za druhé, že za rychlými kulturními změnami vnějšího prostředí pomalé evoluční změny lidského organismu (kdysi sladěné s právě tak pomalou evolucioní biosféry) výrazně zaostávají. Rychlý rozvoj lidského mozku (neokortexu) v průběhu antropogeneze (vývoje našeho druhu) patrně vytvořil příznivé podmínky také pro jeho plasticitu v průběhu ontogeneze (v procesu formování jedince kulturou), ale o dalších biologických strukturách lidského těla to neplatí: ostatní struktury našeho organismu tuto plasticitu postrádají.
 10. Anticipativní právní regulace lidské aktivity v globálním měřítku, problém, jímž se právo nikdy komplexně zabývat nemuselo, se nemůže omezit pouze na to, co je abstraktně pojatý člověk a jaký je jeho vztah k vlastnictví, svobodě, jiným lidem a etnickým skupinám. Poprvé v dějinách se právo musí zabývat také tím, jakým ontickým jsouncem je Země, kultura a člověk jako živočišný druh. Musí se zabývat otázkou, jakou ontickou strukturu a jaký rozsah by měla mít kultura, aby spolu s přírodou mohla náš druh reprodukovat a chránit, a současně neubližovala životu, na jehož aktivitách

a vysoké úrovni rozmanitosti (biodiverzité) lidé existenčně závisejí.

11. Hlubší pochopení lidských práv, svobody a subjektivity člověka je vázáno na představu ontologického obrazu světa bez člověka. Svět vznikl a byl spontánně onticky tvořivý dávno před objevením se člověka. Člověk jako produkt Země, jako její dočasně živá větev zůstal i se svou kulturou Zemi podřízený. Ale pravdivý obraz člověka je právě tak vázán na adekvátní pochopení světa s člověkem. Je vázán na uznání faktu, že náš biologický druh vytváří kulturu, jejíž rozmach člověkem nevytvořenou přírodu nevratně pustoší. A právě za tento ničivý ontický proces nese člověk dosud neupřesněnou druhovou odpovědnost. Jako druh tedy neodpovídá za přírodu, kterou nevytvořil a již je plně podřízen, ale za kulturu, za své dílo, jímž Zemi nevratně pustoší.
12. I když vezmeme v úvahu, že sociální a ekonomické subsystémy rovněž získávají svou vlastní umělou subjektivitu, že se samovolně strukturují a prosazují, zdá se, že v predátorském duchovním paradigmatu – a dobrým příkladem je rostoucí subjektivita globálního kapitálu – perspektivní lidské druhové zájmy prosazovat nemohou. Spíše naopak. Stále více zastupují zájmy svých vlastníků a vrcholového managementu a všeobecné lidské zájmy pouze předstírají. Těmto subjektivitám zatím vyhovuje klást důraz na abstraktně formulovaná lidská práva, ale nikoli na konkrétně formulovaná práva Země, nikoli na nezbytnost globální kultury podřizovat se planetě.
13. Protože pouze člověk vytváří kulturu, její umělý systém stojí a padá s lidskou existencí, s lidskou nebiologickou aktivitou. Smrtný však není jen člověk jako individuum a jako druh. Bez člověka je smrtelné i druhové lidské dílo, kultura. A právě smrtelnost kultury je

nejpádnejším důkazem falešnosti názoru, že kultura je pouhým pokračováním přirozené evoluce jinými prostředky. Ale tím, že kultura má svou vlastní vnitřní integritu, svou vlastní protientropickou bariéru (duchovní kulturu), je na člověku a přírodě nejen závislá, ale je také částečně nezávislá, relativně onticky svébytná. Relativní svébytnost kultury ovšem

neznamená, že člověk je kulturou pouze určován a vlečen, že na kultuře jen otrocky závisí. Naopak, s přispěním filozofie, práva a politiky může kdysi zvolenou predátorskou duchovní orientaci kultury změnit. Může se kdysi úspěšné, ale dnes již prokazatelně sebezáhubné kulturní strategie vzepřít.

Více o Ústavě Země www.ustavazeme.cz

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 61

Map of the Lands of the Bohemian Crown from 1747. Mapa Zemí Koruny České z roku 1747. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7125-4.

Autorem mapy je významný astronom, kartograf a matematik Tobias Mayer (1723–1762), který působil v Homannově norimberské dílně. Proslavil se zejména svými mapami Měsíce a je po něm pojmenován jeden z kráterů. Mapu zemí Koruny České vytvořil na základě měření významných kartografů osmnáctého století působících na českém území Jana Kryštofa Müllera (Johann Christoph Müller, 1673–1721) a Jana Wolfganga Wielanda (Johann Wolfgang Wieland, ?? –1736). Mapa zobrazuje země Koruny české v původním rozsahu, přičemž fakticky Lužice nebyly součástí od roku 1635 a Slezsko od roku 1742. Tento stav je ovšem zohledněn v zákrese hranic v mapovém obsahu, kdy odtržené Lužice a Pruská část Slezska jsou ohraničeny výraznější hraniční linií. Rakouská část Slezska je dokonce kolorována odlišnou barvou. Mapu graficky doplňují erby jednotlivých zemí (český lev, moravská a slezská orlice a lužické cimbuří) alegoricky spojených na jediné větvi. Původní výtisk, ze kterého je pořízeno toto faksimile, je uložen v mapové sbírce Geografického ústavu Masarykovy univerzity. Originální rozměry mapy jsou (vnější rám): 57,6 × 49,8 cm.

Jiří Fukač, Hudební estetika jako konkretizace obecné estetiky a muzikologická disciplína. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6872-8.

Hudebně estetická propedeutika, jejímž autorem je významný český muzikolog prof. Jiří Fukač, přináší přehledný vhled do problematiky hudební estetiky. Učebnice je určena nejen pro posluchače muzikologie, ale také estetiky a různých dalších uměnovědných oborů.

Michaela Ficnarová, Vlastní jména vlakových spojů na území ČR v letech 1993–2013 (Porejonyma). Masarykova univerzita. Brno 2013. ISBN 978-80-210-6337-2.

Práce poprvé v komplexnosti zaznamenává a vysvětluje názvy vlakových spojů (v onomastické terminologii porejonyma), které se vyskytly na území České republiky v rozmezí let 1993–2013, tedy od jejího vzniku až do současnosti. Pozornost je věnována také vývojovým posunům v pojmenování vlakových spojů, a to od poloviny 60. let 20. století do aktuálního stavu, a dále společenským důvodům těchto posunů. Kromě lingvistické analýzy a motivačního určení všech 357 shromážděných jmen práce přináší i doprovodné vně jazykové informace týkající se jednotlivých vlakových spojů (kategorie vlaku, jeho číselné označení, výchozí a cílovou stanici, trasu).

pokračování na str. 97

Jak to vidím já

O myšlení bez respektu k logice – aneb matení pojmů

VLADIMÍR SPOUSTA

Od členů akademické obce se očekává, že ve svém vyjádření budou ctít a respektovat určité ustálené zvyklosti, zákony a pravidla, protože ty usnadňují dorozumění a při diskusi brání znehodnocení vyslovených myšlenek. Pokud autor publikovaného textu bagatelizuje tato nepsaná pravidla, měl by alespoň někdo ze čtenářské obce pocítit povinnost takové jednání podrobit kritice, a to z jednoho prostého důvodu: odborná nedostačivost jednoho z jejích členů vrhá svůj stín na celou societu a poškozuje ji.

Když logika zpřesňuje a sjednocuje významy pojmů jednotlivých vědních disciplín a snaží se vytvořit jednotný pojmový aparát, který by lidskému poznání poskytl společnou základnu, činí tak pro zdokonalení kritického myšlení a pro snazší porozumění mezi lidmi. Edukologická terminologie je nedostatečně propracovaná, disponuje termíny, které jsou mnohdy vágně a nezřetelně definované nebo jsou definovány s přespříliš širokým významovým rozsahem.

Kde hledat příčiny tohoto stavu? Je jich několik:

1. Nesmírně široké (až bezbřehé) akční pole edukologie.
2. Předmět edukologie (tj. výchova) je druh činnosti, tedy fenomén nekonkrétní a velmi obtížně měřitelný, probíhající mezi třemi aktéry – vychovávaným, vychovávajícím a objektem jejich obapolného zájmu, z nichž první dva jsou živé bytosti představující velice složité organismy podléhající nepřehlédnutelnému množství nejrůznějších vlivů a podnětů, nahodile proměňující své biologické a psychosomatické dispozice, jež ovlivňují jejich schopnosti a připravenost vstupovat do akce a efektivně se jí zúčastnit.
3. Současné trendy „rozvolňovat“ terminologický aparát jako důsledek přístupu ke světu v intencích postmoderního chápání a snaha obohacovat jej termíny zdomácnělými v jiných vědních oborech – a to ne vždy dostatečně filologicky erudovanými edukology – a inovovat jej v souvislosti s interdisciplinárními a multidisciplinárními badatelskými přístupy a kooperací příbuzných disciplín.
4. Otevřený prostor pro demokratické chápání svobody slova vede některé autory edukologických spisů k falešnému pocitu, že si mohou dovolit svoji právě objevenou „pedagogickou Ameriku“ pojmenovat po svém a vytvářejí

nový, vlastní a v jejich očích originální termín. Tito pedagogové-amatéři jsou přesvědčeni, že mají právo vyjadřovat se k otázkám výchovy, protože přece také chodili do školy a důvěrně tedy poznali její prostředí. Pouze jaksi pozapomněli, že jejich vidění problému je vidění „z přízemí“, bez potřebného odborného zázemí a erudice, bez profesního odstupu a nadhledu.

V následující kritické analýze upozorním na několik okruhů zasažených ne-logičností.

A) Terminologické hybridy v *Pedagogickém slovníku*

Ve výkladu několika hesel *Pedagogického slovníku* citace zjišťují některé nepřesnosti:

Termín **pedagogika** (angl. pedagogy, education science) je složen ze dvou řeckých slovních základů: pais = hoch, dítě (gen. *paidos*) a *agogē* (vedení). Uvádí-li Slovník, že pedagogika jako věda „*není vázána pouze... na populaci dětí a mládeže*“ (s. 151), pak je formulace ve zjevném rozporu s významovým obsahem slova pedagogika.

Jiný protimluv je „ukrytý“ v sousloví **pedagogický pracovník**. Na rozdíl od jeho širokého pojetí uvedeného ve *Slovníku*, vylučují z jeho významového rozsahu „*osobu podílející se na výchově a vzdělávání dětí, mládeže nebo dospělých...*, v jejíž pracovní náplni převažuje výchovně-vzdělávací činnost“ (s. 151), zužují jeho význam a vyčleňují je pouze pro označení osoby, která pracuje ve vědním oboru pedagogika. A to proto, že pro osoby vykonávající praktickou výchovnou činnost má český jazyk k dispozici termíny jiné, kterými je charakter jejich činnosti zřetelně vymezen: např. učitel nebo vychovatel. Podobně jako účetní není matematik, byť se bez poznatků této vědy neobejde, a lékař není antropolog, i když objektem jejich zájmu je v obou případech člověk, tak ani učitel vykonávající činnost zvanou vyučování není pedagog. Pedagog je ten, kdo se touto činností zabývá teoreticky.

V citovaném vymezení termínu pedagogický pracovník, a to ve spojení *pedagogický pracovník a vzdělávání dospělých* zjišťujeme další nesoulad. Má-li termín pedagogika ve své první části slovní základ označující nedospělého jedince (pais), pak nelze do významu tohoto termínu zahrnout i vzdělávání *dospělého jedince*.

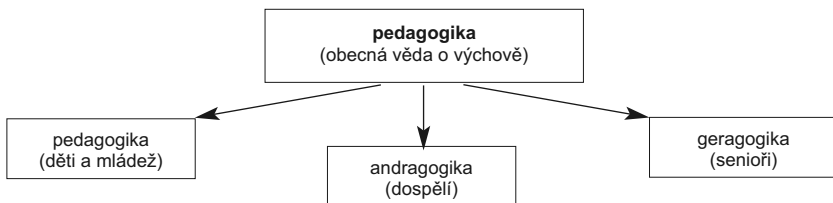
Z hlediska logiky není přijatelný hybrid **pedagogika dospělých** (s. 152). A přitom pro výchovu a vzdělávání dospělých autoři *Slovníku* vyčleňují termín *andragogika* (angl. andragogy, adult education, s. 22), který má svůj slovní základ v řeckých slovech *anēr* – muž (gen. *andros*) a *agogē*.

Obdobně i ve výkladu sousloví **pedagogika volného času** se čtenář dozví, že se jedná o disciplínu „*zaměřenou na... prostředky, napomáhající... využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých*“ (s. 152).

B) Na jinou nelogičnost jsem narazil v Informačním letáku Ústavu pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, který oslovuje uchazeče o studium v roce 2007/2008 (s. 4). Uchazeč je v něm informován, že na tomto ústavu lze studovat **gerontopedagogiku**, přičemž žádný vědní obor s tímto názvem neexistuje. Termín je složen z řec. *gerōn* (gen. *gerontos*) = stařec + *pais* (gen. *paidos*) = dítě + *agō* = vedu.

C) Řadu nelogičností lze nalézt v příspěvku *Sociální kompetence učitele z pohledu sociální práce* uveřejněném ve sborníku *Proměny školy, učitele a žáka na přelomu tisíciletí* (Brno: 2001, s. 134–138), kde se píše o **pedagogice** jako *obecné vědě o výchově* a operuje se novým pojmem **pedagogika v užším slova smyslu** (cituji ze s. 136): „*Pedagogika v užším slova smyslu zaměřená na děti a mládež, andragogika, která se zabývá dospělými jedinci jako objekty svého působení, a geragogika, která je koncipována jako pomoc lidem postproduktivního věku*“. Ponechávám mimo diskusi, že v citovaném souvětí chybí přísudková část. Dospělý jedinec je přece i člověk v postproduktivním věku. Znamená to tedy, že „autorova“ geragogika je součástí andragogiky, když i stařec je dospělý jedinec?

V téže studii (na s. 137) se autor pokouší o vytvoření systému věd o výchově; problematiku však neobjasňuje (čtenář necht' posoudí sám):

Ze schématu vyplývá, že pedagogika je jak obecnou vědou o výchově, tak vědou o výchově dětí a mládeže. Tedy jeden a týž termín se dvěma rozdílnými významovými obsahy!

V článku *Geragogika jako legitimní pedagogická subdisciplína* (Pedagogická orientace, 2002, č. 4, s. 91–95) se čtenář dostává do nezáviděníhodné situace. Termíny odvozené z řeckého *gerōn* (stařec) se množí (s. 93), ale jejich sémantický obsah není zřetelně vymezen. Cituji (s. 94 a 95): „*Geragogika je v užším slova smyslu pedagogická disciplína zabývající se výchovou a vzděláváním seniorů. Definujeme-li pedagogiku jako obecnou vědu o výchově a vzdělávání, pak pedagogika se zabývá dětmi a mládeží, andragogika dospělými a geragogika seniory.*“

Terminologické nepřesnosti se stupňují, když se na s. 95 dovídáme (na rozdíl od předchozího vymezení geragogiky jako pedagogické disciplíny), že „*Geragogika v širším slova smyslu je chápána jako teoreticko-empirická disciplína*

zabezpečující péči, pomoc a podporu seniorům při uspokojování jejich potřeb.“ Jestliže má slovo geragogika ve své druhé části agogē (vedení), pak je citovaná definice v rozporu s významem tohoto řeckého slova, protože vedení v ní uvedeno není.

Zcela mi uniká, proč autor zavádí vedle geragogiky ještě termín **gerontagogika**. Z hlediska terminologického mezi nimi není žádný rozdíl; rozdílné jsou pouze z pohledu filologického (utváření slova). Jestliže geragogika je „*disciplína zabývající se výchovou a vzděláváním seniorů*“, pak o gerontagogice autor hovoří „*jako o vzdělávání ve stáří a ke stáří*“ (s. 95). Jediný významový rozdíl mezi oběma definicemi je pouze v tom, že – podle autora – gerontagogika se nezabývá výchovou starých lidí (ecce!). Termín geragogika je z hlediska lingvistického složen z řec. *gerōn* – stařec + *agogē* – vedení, přičemž není zachován celý slovní základ slova *gerōn*. Vedle toho termín andragogika byl utvořen z genitivu řeckého slova *anēr* – *andros* (muž, dospělý jedinec) + *agogē*, a proto se jako ústojnější (a tedy vhodnější) jeví termín gerontagogika (gen. řec. *gerōn* je *gerontos*).

Bezprostředně za diskutovaným článkem je otištěn příspěvek *Geragog jako nová profese v procesu celoživotního vzdělávání*, v němž se setkáváme – někdy i v totožné formulaci – s týmiž myšlenkami.

V článku *Gerontagogika – vzdělávání ve stáří a ke stáří* uveřejněném v roce 2001 v *Pedagogické orientaci* (č. 2, s. 90–110) jeho autor zvětšuje terminologickou distanci mezi andragogikou a gerontagogikou, když jeden oddíl svého příspěvku nazývá *Gerontagogika jako součást andragogiky* (s. 99), nebo když píše (s. 91): „*Zájem odborníků o vzdělávání stárnoucích a starých lidí je doprovázen i konstituováním nové hraniční (zvýraznil V. S.) vědní disciplíny*“, přičemž má na mysli gerontagogiku. Hovoří-li o ní jako hraniční disciplíně, evidentně tím dává najevo, že nerozlišuje (alespoň v tomto případě) mezi hraniční a aplikovanou vědní disciplínou. Gerontagogika není hraniční disciplínou, i když těží z poznatkového fondu více vědních oborů, ale disciplínou aplikovanou, protože vychází z teoretických základů edukologie jako vědy o výchově a přejímá její kategorie a paradigmaty, která adaptuje a aplikuje se zřetelem k výchově a vzdělávání jedinců určitého věku (seniorů).

Jiný termín publikovaný na téže straně čtenáře s klasickým lingvistickým vzděláním patrně překvapí, protože autor nabízí termín **gerontopedagogika**! Z hlediska jazykovědného se jedná o hybrid (terminologický „kočkopes“).

Literatura u autora.

Vracet se, či nevracet

MIROSLAV ŠEBELA

I

Tato otázka visí ve vzduchu pokaždé, když se vracíme z nějaké cesty, ale stejně vtírává je i při plánování další expedice. Je vskutku kardinální a léty prověřovaná, ale jednoznačnou odpověď jsme na ni dodnes nenašli. Nashromážděné výdobytky snad mohou uklidňovat, že před desítkami roků zvolená strategie opakovaných návratů do stejných lokalit je dobrá, ale možná mohlo být i lépe a výsledky mohly být bohatší, kdybychom cílili naše expedice do stále nových a nových lokalit, značky na mapách by houstly a exotických razítek v pasech přibývalo.

Pokud jsme se vraceli do delty Dunaje, dalo se to snad odůvodnit dobou cestovatelského temna, kdy se mnoho přírodovědně zajímavých lokalit v regionech před železnou oponou nenabízelo. A zvláště těch mokřadních, ztracených a liduprázdných, s čistou sladkou vodou a s živočichy, kteří pro nás byli už nádherně exotičtí, ale většinu z nich jsme uměli poznat a proniknout i k některým tajům v jejich životě. A mnozí představovali nezvratné doklady toho, co oživovalo před nedávnou dobou i naše řeky a jejich aluvia, než přišli technokraté a vnutili jihomoravské krajině komplexní vodohospodářské úpravy. Spousty nasbíraných materiálů, jedinečných dokladů o druhové mnohotvárnosti dunajského povodí nebylo snadné nalovit, natož v kvalitním stavu přepravit až do preparátorské dílny. Území delty bylo hraničním pásmem s režimem ostrahy jako u nás Šumava. Převážně slovanské obyvatelstvo terorizované rumunskými policajty a vojáky nesmělo s cizinci komunikovat a za jejich ubytování v rodině šel pan domácí do kriminálu.

Jak sbírat kůže z jeseterů či pelikánů, když není kde složit hlavu, je zakázáno fotografovat, stavět stany, pohybovat se z místa A do místa B bez povolení policie, není ke koupi vůbec nic k jídlu, všude kolem opravdová bída a kromě svrabu a neštovic i skutečná cholera? Na hranicích v Urziceni stojí mezinárodní expres Balt-Orient třeba 5 hodin, než úplatní celníci vyinkasují od vystrašených cestujících tolik, kolik zrovna potřebují. Lákají je nejvíce cizinci a jejich batohy, neboť tam se ukrývají voňavé salámy, sádlo se škvarky, slivovice a cigarety. A v našich krosnách ještě formalin a denaturovaný líh, sítě na ptáky nebo pasti na hlodavce, ale také teleobjektivy, nahrávací zařízení, včetně metrového parabolického zrcadla, mikroskop, skalpely a stovky různých zkumavek. Kontraband, který dovede každého celníka bez ohledu na místo a dobu iritovat na nejvyšší možnou míru – vždyť povýšení je nasnadě. Nic tady nepomůže, v nekonečných seznamech zakázaného proviantu či vybavení najdou placaté čepice s vlčáky na vodítku snad všechno. Velký stativ v seznamu není, tak vyžadují

Meandrující kanály lemované prastarými vrby jako tento u Caraormanu, protkávaly deltu jako životodárná síť. S rozvojem plavební dopravy musela být většina z nich zregulována, napříměna a porosty vrby zmizely.

zaplatit vysokou kauci. A ta je bezpochyb nevratná... Kdo by se do takové země plné zlodějů vracel a dobrovolně se trápil v nekonečném střetu se zlou a tupou byrokracií na všech úrovních?

Jen ten, kdo už poznal a ví, že co hledá, se tam někde ukrývá v nebyvalém množství a nádheře v každé roční době, bezedná neobjevená studnice poznání.

My jsme měli štěstí, že jsme během první objevné cesty v roce 1979 na bohatost dunajské delty narazili, vlastně jsme se jen lehce o přírodovědnou nádhěru otřeli, ale už jen to stačilo. Hned následující jaro jsme se vrátili a skutečnost předčila i nejtajnější zoologické sny. Navíc jsme ještě našli klíč ke všem, kteří rozhodovali o bytí a nebytí cizinců v této zemi, ať na celnicích, úřadech nebo v zapadlých deltánských vesnicích. Cigarety Kent, originální „Ameriky“, které se u nás ne běžně ale přece jen prodávaly, byly u nich tabu. Ale znali je, vždyť mnoho rumunských námořníků tehdy křížovalo světové oceány na rybářských lodích. Kentky chtěl každý a bylo neuvěřitelné, jak fungovaly. Bylo velmi důležité, zda byly balené v měkkém či tvrdém obalu, jestli byly krátké či dlouhé, bílé nebo zlaté. Já, věčný nekuřák, jsem se stal skutečným znalcem produktů továrny Philip Morris a společně s kamarády jsme propašovali do Ceaușescuova království neskutečné množství z jejich produkce. Každoročně jsme se vraceli na stejná místa a v praxi to znamenalo doslova i stejnou cestou: stejný rychlík, stejný hraniční přechod, stejné přisedání na místní spoje na pevnině a dál i na vodě. A všude stejní lidé – nabubřelí úředníci, kteří si nás časem pamatovali a věděli, že máme a dáme, resp. směníme. Stejně četař na celnici, jako ministerský slouha v Bukurešti, obecní policajt v Jurilovce nebo prodáváč lodních lístků na pontonu. Zpočátku plná ústa zákonů a předpisů a stačil jen letmý pohled na vysněnou krabíčku, jakýsi nevyhlášený symbol bláhobytu a světáctví, a vše najednou šlo. Podle počtu krabiček jsme plánovali délku pobytu, vybírali jsme si nejlepší místa k postavení stanů, fotografovali, filmovali a nahrávali zvuky v místech, která nám záviděli především rumunští zoologové. Víтали nás v rybářských *kerhanách* jako oficiální zahraniční delegaci, velitelé pohraničnicků nám hlídali tábory a přivírali obě oči, když jsme vyplouvali do Černého moře na lovy obrovských jeseterů. Jen pro oživení paměti – obdobný krok v ČSSR by znamenal otevřít elektrické oplocení a vpustit neprověřeného cizince houbařit do šumavského hvozdů. Měli jsme to po pár letech v deltě tak dobré, že jsme mohli umožnit vstup do některých lokalit i našim rumunským kolegům z muzea v Tulcei. Pokřivenou dobu plnou strachu snad nejlépe vystihuje skutečnost, že ředitel muzea dr. Gavrila nám oznamoval společnou expedici na jejich lodi na vánočním pohledu! Naopak my jsme nemohli vyjet na zahraniční služební cestu, neboť nejprve musela být každoročně podepsána kulturní dohoda mezi ministerstvy, a teprve potom mohly být schváleny jednotlivé akce. A protože na jarní tah ptáků je třeba odjet na jaře, bylo jasné, že důležitá dohoda do toho termínu parafována nikdy nebude. Jednou jsem naivně a nedočkavě snad třikrát telefonoval sám (proti všem předpisům) na ministerstvo, zda už můžeme

balit, ptáci nepočkají. Konsternovaná soudružka na mě ječela, že ani pan Gott nemůže odletět koncertovat, a my se staráme o nějaké „ftáky“. Tak jsem vyjžděl na vlastní riziko a v cestáku stálo: Břeclav a okolí.

Celkem třináctkrát jsme navštívili tento nádherný kout Evropy, většinou na měsíční expedice, které pokaždé přinášely nějaká překvapení, myšleno už jen v kladném a přírodovědném smyslu. Jistý podíl na tom má zajisté naše vůle vytrvat a vytěžít z tohoto území maximum, ale moc dobře víme, že největší podíl na úspěšném bádání a hlavní díky patří mnoha našim přátelům, které jsme v deltě poznali. Vzájemná důvěra budovaná po mnoho let přinášela stále větší možnosti terénní práce, získávání kvalitních materiálů a dokonce i oboustranně výhodnou spolupráci s muzeem v Tulcei. Do toho ovšem nepočítám plně hrazený letecký výlet do Bukureště, kam mě vyslalo ministerstvo zahraničí, abych na naší ambasádě pohovořil o dlouholeté spolupráci s rumunskými kolegy. Přidělený člen tajné policie *Sekuritate* se mě držel jako klíště a neustále vyzvídal o našich pobytech v deltě, zřejmě posedlý nějakou konspirací. Na moji žádost bez nadšení změnil propagandistický program a šli jsme do místní ZOO. Hned za bránou byl v úděsných podmínkách přikován do řetězů slon, který už jen apaticky kýval hlavou ze strany na stranu. Můj komentář *fizla* tak popudil, že mě opustil a večer při přednášce překládal výdobytky mezinárodní socialistické spolupráce se zjevnou nechutí...

Smutný konec měla naše pomoc muzejníkovi a hlídači hnízdni kolonie pelikánů Nikolaji Zamirkovi, kterého jsme oficiálně pozvali do Brna. Kentky pomohly i v tomto případě a Nikolaj i jeho žena dostali pas! To bylo v Rumunsku opravdové terno. Jako vůbec první deltáňané nasedli na rychlík a jeli do světa. Přijeli a prožili u nás jistě neskutečný týden. Jen je bolely nohy, nikdy nechodili po dlažbě. Vrátili se plni dojmů i exotických dárků, ale uraženost a závist spoluobčanů ukázala svoji sílu: do měsíce byl Nikolaj kontrolován obecním policajtem a za pár ryb chycených v rezervaci, kterou hlídal, byl nekompromisně odsouzen na dva roky nucených prací. Po návratu z galejí zemřel.

Vypadá to sice absurdně, ale můžeme s jistotou tvrdit, že náš dlouholetý a veskrze úspěšný projekt, završený mj. výstavou, na kterou přišlo v Brně 60 000 lidí a která putovala po Rakousku a dostala se i do ústí Labe v Hamburku, byl ukončen revoluční dobou. Samozřejmě jsme si přáli konec diktatury Ceaușesca a svobodu pro naše přátele a s napětím i strachem o skvělé kamarády jsme prožívali jejich krvavou revoluci. Nakonec jsme nevydrželi a vyrazili do delty už v zimě roku 1990, kdy se ještě v Bukurešti střílelo. Tentokrát v krosnách byly jen léky a sladkosti pro děti.

Další čtyři cesty do delty, které následovaly ve větších odstupech, jsou už jen smutnou a poslední kapitolou našeho deltánského dobrodružství. Znečištěný Dunaj přinášel do delty stále více evropské špíny a velmi rychle ubývalo ryb i ptáků. Nebývalý rozmach podnikatelských záměrů rozparceloval deltu na stovky různých aktivit a míra korupce stoupala do nepoznaných výšin. Trafiky

byly plné Kentek všech typů a natažené ruce úředníků vyžadovaly jen marky nebo dolary. Naši přátelé rybáři ztratili s úbytkem ryb práci a přidělené důchody byly k smíchu. Byli nuceni pytláčit ryby, jejich ryby! Do delty začaly proudit světové peníze na záchranu Biosferické rezervace a světového dědictví UNESCO, ale v terénu to bylo poznat jen podle dobře technicky vybavených hlídačů – většinou mladých Rumunů, kteří zde velmi slušně vydělávali, ale o ochraně přírody neměli ani potuchy. Svým arogantním chováním k domorodcům a prosazováním sporných vyhlášek dokázali postavit přírodymilovné obyvatele do role pytláků a postupně dostali do naprosté izolace je i sami sebe. Neuvěřitelně rychle se začala přírodní rovnováha delty hroutit a její bohatství mizet. S lítostí a bezmocností jsme se naposled v roce 2011 procházeli po Sfantu Gheorghe, poslední vesničce na Dunaji, která byla vždy nádhernou ukázkou rybářského života. Dřevěné a rákosové domečky, malované jako v pohádce

Loz největšího z jeseterů – vyzy velké – měl vždy základnu přímo v ústí Dunaje do Černého moře ve vesničce Sfantu Gheorghe.

a obklopené pergolami z divokého vína, se hrouťí jeden za druhým a břehy na posledním kilometru Dunaje hyzdí příšerné megastavby, z nichž divadelní amfiteátr pro evropské turisty všemu vévodí. Za kulturou sem nikdo nejedí a za přírodou, tou divokou a jedinečnou, už není kam... Kniha vydaná v roce 2002 o deltě minulého století, jak jsme ji poznali a nafotografovali, se stala nechtěně historickou kronikou, na kterou už nikdo nenaváže. Alespoň pokud se týká ryb, ptáků a nejlepších rybářů na Dunaji.

Zaostalé a ušmudlané Rumunsko bylo velmi kvalitní „trenažer“ na cesty do divoké přírody i vzdálených kontinentů, ale to jsme tehdy netušili a po pravdě jsme si takovou cestu ani neuměli představit.

II

Snad odjakživa jsme věděli, že pro zoologa není lepší místo na planetě než Amazonský prales a studia na fakultě bláhové sny ještě posílila. Hned, jak padla poslední hraniční závora, jsme na takové expedici začali pracovat.

Na začátku roku 1992 jsme vyrazili do pralesů Jižní Ameriky, ale finance nás limitovaly a my rádi přijali pozvání z Venezuely s tím, že popluje do pralesů po památné řece Orinoko. Byl to krok do neznáma a možná příznačnější označení – pád přímo na obličej. Všechno bylo jiné – lidé, klima, vztahy, žízeň i choroby. Neuměli jsme španělsky a oni anglicky. Byli k nám bělochům uctíví, ale jen proto, že bílý se z jejich pohledu rovná bohatý. A kdo přeletí světa kraj, jen aby mohl pozorovat ptáky a chytat ryby, to už musí být skutečný boháč! Oškubávali nás i díky smlouvě o pobytu a výzkumech, kterou jsme měli v kapse a která toho spousty zaručovala. V brněnském překladatelském středisku se však vloudila chybička a slovní vazbu „además de“ přeložili českým *včetně*. Měli jsme tedy na papíře potvrzeno, že nám budou hradit reciproční pobyt včetně ubytování a výdajů za cestovné. Jak to vypadalo nádherně, komu se poštěstí získat takové podmínky? Po léta jsme si hradili z vlastních peněz cesty do delty, tak už se to konečně obrátilo! Ubytovali nás na hlavní caracaské třídě v nejlepším hotelu a na obědy do luxusní restaurace si šéf výzkumů vodil kamarádku i s dítětem. První útraty jsme platili my, a rádi, i když hotelový účet byl na hranici našich úspor. Po několika dnech (to už jsme chápali, že „mañana“ nemusí sto procentně znamenat zítra) jsme chtěli do terénu, ale nebylo k dispozici vhodné auto. Souhlasili jsme i s osobákem, prý ne moc vhodným do terénu, ale nám to bylo jedno. Přistavili černý Cadillac, ohromný vládní bourák s tmavými skly a s černochem v bílé košili za volantem. 500 mil jsme mrzli v dokonalé klimatizaci a civěli na zatemnělou krajinu. První kontakt s jihoamerickou divočinou bylo *čurání u pangejtu* ve společnosti kondorů, všechno bylo najednou úžasně barevné a všude šílené horko. Na haciendě Hato las Mercedes mezi *vaqueros* už bylo ale nádherně. Fantastické pobývání mezi kajmany, anakondami a veškerou tou pestrá havětí, která oživuje venezuelské ll'anos, zůstalo vysoko položenou laťkou po mnoho dalších expedicí. Dva týdny hektických lovů,

stahování kůží, natáčení a fotografování všeho živého v nekonečné zízni a se stovkami klíšťat v kůži. Právě tady jsme nashromáždili hlavní kostru budoucí výstavy Barvy a vůně Orinoka. Bourák se pro nás vrátil, nemohli jsme se do něj se všemi věcmi ani nacpat, ale jedna polovina materiálu měla připadnout podle smlouvy Nadaci, tak se nakonec vešlo vše. V Caracasu jsme se chtěli s černým Josém rozloučit obejmutím, ale on chtěl peníze! Strašlivé peníze za luxusní taxík, který pro nás laskavá Nadace objednala. Ředitel Ramiro to s ležovým klidem potvrdil, vždyť to tak stojí ve smlouvě. Náš překlad jej nezajímal, nezbylo než zaplatit. Bank se nám smršknul k nule a před námi byl ještě měsíc pobytu a plavba po Orinoku! Už jsme nešli spát na hlavní třídu, ale hledali útočiště v neobsazeném hodinovém hotýlku na periferii. Druhý den jsme řešili text smlouvy u prezidenta Nadace a bylo to jasné: *además de* = kromě! Byli jsme v koncích a pralesy se nadobro vzdalovaly. Zbylo poslední – najít naši ambasádu a pokusit se něco z plánů zachránit.

Za pár minut jednání s naším velvyslancem panem Kořistkou se situace otočila víc, jak je jen vůbec možné. „*Připravíme Vám spodní apartmán a všechno vybavení úřadu je Vám k dispozici. A tomu „starému boračovi“, co vede tu nadaci, hned zavolám!*“ Snad jen v Jižní Americe lze zažít převratné zlomy v každé situaci, někdy i k dobrému. Od tohoto dne se všechno, co se týkalo Jižní Ameriky a dalších expedic, změnilo, a to zásadně. Naše ambasáda se stala na řadu roků stabilní základnou, kde na dveře jedné *cimry* načmáral někdo MU-ZEUM BRNO a my jsme tam postupně ukládali všechno vybavení, které jsme potřebovali k výzkumům. Jen hady jsme nesměli do areálu vozit živé... Nejen manželé Kořistkovi, kteří byli u počátku tohoto příběhu, ale všichni tři další velvyslanci nás a naše výzkumy skvěle zaštiťovali a jejich pomoc byla vskutku nenahraditelná. Seznámili nás s několika našimi experty, co zde zaváděli české tiskařské stroje, znali terén této země jako málokdo a měli dobré kontakty tam, kam ruka Nadace ani ambasády nedosahovala. A opět jsme zvolili osvědčený způsob poznávání neznámé země a vraceli jsme se opakovaně na stejná místa a ke známým lidem. Mentalita zdejších lidí je nádherná, srdečná a neznám lepší, ale člověk tohle všechno pozná až po čase. Teprve, až když jsme si mohli s místními lidmi popovídat, začaly mít průzkumné expedice šmrnc a plavby nebezpečnými přítoky Orinoka přinášely jeden přírůstek za druhým. Někdy je ovšem fantazie místních větší, než je reálné, ale co by neudělali pro radost hostů! Náš letitý průvodce Orlando jednou u snídaně laxně prohodil, že pro nás zorganizoval i cestu pod hladinu Karibiku a za pár dnů jsme opravdu zamířili k bráně vojenské ponorkové základny. Spolu s námi se ojedinělé příležitosti chopil i zvědavý Ramiro. Džíp, naložený vrchovatě typickou špionážní technikou, včetně velké nahrávací paraboly, projel třemi přísnými kontrolami a všude stačilo Orlandoovi suverénně hlásit naši misi jako návštěvu jeho strýce, velícího generála. Hrál ten vabank až do konce a s klidem vešel v doprovodu svého šéfa až do velitelské rezidence s ozbrojencem v patách. My jsme seděli v přehrátem

džípu a špiclovali, jak to chodí v takové utajené základně. Bez jediného povolení, jen s kopiemi pasů. Dlouhé minuty trvalo, než se objevil rozzuřený Ramiro, řvoucí a provádějící rukama zcela srozumitelné úkony pro zabití, a za ním, v bezpečném odstupu, smutný Orlando v doprovodu dvou samopalníků. Vypakovali nás až kilometr za město, aby se snad přesvědčili, že se už nevrátíme. Orlando s úsměvem přiznal, že strýce generála nikdy neměl, ale bylo přece skvělé, dostat se do centra námořní základny...

Celkem šestkrát jsme pronikli do orinocké divočiny a měli jsme to štěstí poznávat ji s domorodými indiány kmene Piaraa, popíjet s jejich rodinami zkvašenou *čiču* po úspěšných lovech a plánovat další objevné plavby do nitra pralesů na venezuelsko-brazilském pomezí. Opět to byla politika a kotrmelec rozmarné Venezuely v podobě prezidentování velkohubého Huga, co ukončilo naše plány v této zemi. Dal moc do rukou lůze a zákony platily jen pro někoho. Z nádherné a bohaté země topící se v naftě a drahokamech se doslova před očima stala chudá a nebezpečná destinace pro každého, kdo měl v kapse nějaký dolar. V horách při pobřeží jsme byli okradeni o všechno a vyšetřující soudce nám doporučil, co nejrychlejší odlet domů. Když jsme na jeho poslední otázku, kde miníme přespát, odpověděli, že se vrátíme zpátky na místo činu, do malé chýše nad San Estebanem, pokřižoval se a popřál nám mnoho štěstí se slovy, že tam by nenocovala ani místní policie.

Opustit nádhernou Venezuelu nebylo lehké, ale našli jsme si víc než rovnocennou náhradu – Ekvádor. Leží sice dál a cesta se prodražuje, ale přímo na rovníku nabízí spousty toho, co zoologům zvedá adrenalin, a i odtud vede cesta do amazonského pralesa. A má ještě něco úžasného navíc – provincii Galapágy, ležící tisíc kilometrů v Pacifiku. Naším věčným cílem bylo najít zcela zachovalý, lidskou rukou nedotčený prales a zde se to nabízelo. Na ekvádorsko-peruánské hranici uprostřed Amazonie se dlouho válčilo o sporná území a právě zde byla naděje, že najdeme, co hledáme. Pohraniční posádka v Lorocachi a její malé letiště byla vysněnou branou do přírodovědného ráje a místní vojenské letectvo jedinou možností, jak překonat 400 km neprůchodných pralesů. Zdánlivě snadné, ale prakticky nemožné. A nejen proto, že jsme cizinci. Osvědčená strategie opakovaných návratů se vyplatila i tady a měli jsme štěstí, že jsme poznali pár českých podnikatelů. Snad touha po kontaktu s domovinou, možná i obdiv k naší snaze dostat se do míst, která oni považovali za naprosto nedostupná a skutečně nebezpečná, způsobily, že nám začali fantasticky pomáhat a společně promýšlet, jak by nás dostali do Lorocachi. Franta Bačík, moravský švihák, který umí to, co se zde nejvíce cení – mluvit, chválit, mít za každých okolností úsměv ve tváři. A že mezi jeho trvalé přátele patří i señor Aquilar, který čistě ve své režii zaštiťuje v této zemi naši republiku jako honorární konzul, to už byl pro nás bonus navíc.

Tříkrát jsme se nadšeně vrátili do Ekvádoru a pronikali stále dál do pralesů, ale jen po cestách. Ve starém žigulíku jsme s Toníkem najezdili tisíce kilometrů

Slavobrána pro každého přírodovědce, který chce poznat rovníkovou Amazonii.
Cesta do Tarapoa, Ekvádor.

po horských stezkách i nížinných bahnitých carreterách, stali jsme se kmotry malých Šuárů, pověstných lovců lebek na Pastáze, a lovili jsme mečouny na kutru, jehož majitel provázel Hemingwaye. Také jsme ztraceli drahocenný čas na různých společenských akcích, kde se pohybovali vlivní lidé včetně opentlených vojevůdců. Ve skutečnosti to nebyl ztracený čas a ministerstvo obrany v Quitu nám v roce 2005 let vojenským speciálem a pobyt v kasárnách na divoké hranici povolilo! Další papíry jsme museli vyřizovat ještě u velitele letiště, ale to už bylo z oken jeho kanceláře vidět letadla a na obzoru amazonský prales. Několik napjatých dnů vyřizování, telefonování a horečnatého shánění všeho, co se vojákům na konci světa nedostává. Letadla zde létají podle počasí, a protože prší denně a hodně, čekají i ti, co nemusejí nic vyřizovat. Vymodlený spoj neuletěl, ale první setkání se starým izraelským válečným letounem nás trochu zaskočilo. Nevídaný typ, připomínající křížence mezi vrtulníkem a plechovou vzducholodí, měl s armádní technikou společnou jen maskáčovou úpravu zevnějšku. Kromě tříčlenné osádky bylo našimi společníky pět obrovských plastových barelů plných benzínu uzavřených jen převázaným igelitem. Tříkrát a ve třech jazycích opakovaná otázka mladého kapitána, zda jsme kuřáci, byla na místě...

Prales na březích mohutného Rio Curaray jsme našli a hned bylo jasné, že dva týdny je na průzkum málo, že se do těch míst musíme vrátit. Trpělivé, několikadenní čekání v bouřích na přilet letadla přineslo další porci štěstí, když snad půl hodiny před zavrčením motorů nad pralesem přivezl do kasárenské ku-

Před kuchyní v kasárnách v Loroachachi se poprvé setkáváme s pověstným sumcem „bagre blanco“.

chyně rybář Carlos obrovského bílého sumce, snad dva metráky živé váhy. Hned jsme si s ním dohodli rybářskou výpravu, možná za rok, za dva... Pilot se nás na zpáteční cestě ptal, kde jsme toho rybáře poznali? Živí prý rybami sám těch 400 vojáků a musí to být určitě nejlepší rybář v ekvádorské Amazonii.

Od té doby jsme se, díky našim věrným sponzorům a kamarádům na obou stranách oceánu, dostali na nádherné Rio Curaray čtyřikrát. Ve vydlaném člunu s Carlosem u kormidla jsme křížem krážem propuli tento zapomenutý kout Amazonie, prosekávali se džunglí, do níž ještě žádný běloch nevstoupil, a lovíli největší sladkovodní ryby, které na světě existují. Naše sbírky jsme obohatali o kolekci, jaká se v jiných zoologických sbírkách světových muzeí nenajde, a pořízené videodokumenty a fotografie budou dokladovat, jak vypadal amazonský prales, dokud se o něj nezačal zajímat člověk. Při posledních cestách jsme z ulovených ryb odebírali vzorky na analýzy DNA pro celosvětový atlas druhů obratlovců, tím jsme se do této neslavné etapy zapojili i my.

Z čistě zoologického pohledu jsme se mnohokrát přesvědčili, že staré Hera-kleitovo „*dvakrát nevstoupíš do stejné řeky*“, platí i zde. V každou roční dobu, vlastně každý měsíc jsme pozorovali, jak se mění rybí obsádka, početnost vodních želv nebo jak je variabilní druhová diverzita ptactva. A to se běžně píše, že se v deštném rovníkovém pralese během roku nic zásadního nemění!

Na kasárna v Loroachachi budeme jistě vzpomínat i pro to, že se nám tu dostalo vůbec nejvýznamnějších vojenských post, jakých může český voják v záloze

dosáhnout. Když jsme jednou přivezli do vyhladovělých kasáren téměř tři metráky sumců, nechal velitel Bravo nastoupit večer celý útvar a při slavnostním pochodu po letištní pístě volali sborově „*sláva českým biologům*“, kteří je zachránili od hladu.

Být v Ekvádoru a nenavštívit Galapágy, to by byl pro biologa neodpuštělný hřích. Tak jsme to brali, když jsme si zaplatili drahé letenky při první cestě na souostroví v roce 1996. Nádherný, nezapomenutelný výlet ve stopách slavného Darwina a skutečně „objevné“ zjištění, že na světě existují ještě místa, kde se živočichové nebojí člověka, nevnímají ho a přehlížejí.

Ostrovy jsou destinace mimořádně drahá a po týdnu je nutné zvednout kotvy. Na malém letišti se v mumraji motají nimrodi s puškami na ramenou! V ostře hlídaném Národním parku, to mě zajímá! Jejich průvodkyně nám ukazuje novinový článek, kde vedení NP vyhláší celosvětový projekt na záchranu ostrovů před introdukovanými rostlinami a živočichy. Švýcaři se vypravili na zdivočelé kozy a prasata, zatím jsou první zahraniční mise. Opisují si podrobnosti a už se vidím jako zachránce želvích ostrovů. Za rok příprav už znám i Pražáka ing. Čížka, který chce na ostrovech bojovat proti cizorodým dřevinám a bere nás do týmu. Máme představu, že pro eliminaci zdivočelých koz použijeme solné lizy a do nich přimícháme stimulační hormony. Za rok obhajujeme náš projekt před vědeckým konciliem v Darwinově stanici na ostrově Santa Cruz a hned dostáváme možnost dokázat na zasoleném oceánském ostrově Isla Santiago, že kozy budou lízat naši ochucenou sůl. Průvodce Victor má záchvaty smíchu, když v neutichajících lijácích výjimečného El Niña zkoušíme umíchat tvrdé lizy z rozbředlé soli. Za týden ale přinášíme nafotografovaný důkaz a na zpáteční cestu domů si už vezeme pozvání NP na pokračování projektu. A všechno budeme mít hrazené.

Za rok se vracíme do země, která vyměnila prezidenta, vládu a nakonec všechno, i dobré mravy, a noví vládci Galapág po nás chtějí tisíce dolarů za pronájem lodě, plechové chajdy a Bůh ví, čeho všeho. Za pár minut se s nimi a bohužel i s projektem loučíme, škoda. Ještě nemáme dopito předražené pivo a přichází starý známý Viktor. Už nedělá průvodce a lovce u NP, loví kozy na vlastní pěst a prodává je živé překupníkovi. Ten je pravidelně odesílá lodí na kontinent a je to prý dobrý kšeft – vždyť klobás „*chorizo*“ nebo „*seco de chivo*“, kozi guláš, patří k národním pochutinám Ekvádorců. Nabízí nám loveckou výpravu kolem ostrova a lovy koz, platíme jen benzin.

Byla to neuvěřitelná štrapáce po krivolakém pobřeží jednoho z největších ostrovů, kde jsme tábořili jako divoši a jedli jen to, co jsme si ulovili. Pisčité pláže i skalnaté lávové útesy, kaktusové lesy a kopálové houštiny i ostré vrcholy nesčetných sopek, všude jsme se smečkou cvičených psů lovili živé kozy a stříleli zdivočelé osly. Potkávali jsme vzácné endemity, leguány, obrovské želvy, ráno jsme se myli v oceánu se žraloky a o místo na pláži jsme se dohadovali se stády lachtanů. Nikde živé duše, jen ostrovní divočina a romantika hvězd se dotýkající.

Lov živých zdivočelých koz patří vůbec mezi nejromantičtější dobrodružství, která jsme na Galapágách opakovaně prožívali.

Pro Středoevropana něco nepředstavitelného a i když zde nelze sbírat dle našich představ, dokumentovali jsme každý den, jako smyslů zbavení. Za týden jsme do Puerto Ayora přivezli rozhoupaným oceánem velké stádo mečících koz a Viktorova rodina byla šťastná. My také, vždyť pokračujeme na započatém projektu, jen jinými prostředky. Letos jsme se sešli s Viktorem už po deváté.

Vracet se, či nevracet? Cesty za oceán jsou stále dražší a jistota slušných výsledků by měla být vždy prvořadým cílem. Po prošlapaných cestičkách se chodí snáze a méně se bloudí. Ale také navázané vztahy a přátelství jsou záruky k nezaplacení a rady místních jsou nade všechny poučky z moudrých knih. V tak obtížných lokalitách, jaké chceme poznávat a přinášet z nich doklady o jejich současných kvalitách, jsou návraty i pochopitelné a přírodovědci přinášejí i velmi varovné informace o stavu životního prostředí v průběhu času. Všechny lokality, které jsme měli možnost poznávat v rozmezí dvaceti roků a které byly na počátku v plné kvalitě, byly v různé míře zdevastovány lidskou činností. Tato skutečnost je mnohem vážnější, neboť k nevratnému poškození nedošlo jen na nějakých maloplošných územích v blízkosti lidských sídel, ale na obrovských plochách, jako je např. delta Dunaje, nebo amazonský prales na svém okraji pod Andami či ostrovech ztracených kdesi v oceánu. Když jsme pluli nedávno proti proudu amazonské řeky Rio Cononaco v naději, že jsme jedni z prvních badatelů, kteří se zde vůbec objevili, plula proti nám PET láhev...

V neposlední řadě se návraty vyplácí i jinak. Když jsme letěli poprvé vojenským aeroplánem do pralesů, měli v hangáru ještě tři takové. V dalších letech nějaké spadly a pěkně zeleně maskované v pralese nenašli. Poslední čtvrté popopravili a natřeli oranžovobílou v předtuše možné pátrací akce. To už jsme raději vzlétali na okřídlených ojetinách různých misií, které se snaží „pomáhat“ indiánům. Při loňské poslední cestě bylo na domovském letišti v Shellu, odkud se vzlétá do Amazonie, velmi smutno. Během měsíce spadla dvě letadla a nikdo neměl moc chuti vzletět. Indiáni nocovali před letištěm už mnoho dnů a vojáci nelétali vůbec – museli stařešinu přistavit na technickou kontrolu. Od okřídlených misionářů jsme dostávali velmi akceptovatelné nabídky a nevadilo jim ani 400 galonů benzínu, který si pokaždé musíme vzít s sebou. Atmosféra strachu, rozum nebo zkušenosti z návratů? Nevím, co rozhodlo, ale poprvé jsme se odhodlali ke změně a do Amazonie jsme se vypravili lodí.

Skutečné návraty, ať jsou kamkoli a s jakýmkoli záměrem, mají jednu, a jsem přesvědčen, že naprosto zásadní, podmínku – musíme se chovat k místním vždy a za každé situace slušně. Potom se můžeme bez obav vracet, i kdyby to bylo až na konec světa.

Fotografie RNDr. M. Šebela, CSc.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 79

- Kolektiv autorů, **Úvod do studia dějepisu 1. díl.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7012-7.
- Kolektiv autorů, **Úvod do studia dějepisu 2. díl.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7016-5.
- Ondřej Ševčík, Lenka Bičanová, **Gramatický přehled sanskrtu.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7045-5.
- Petra Mertová, **Mezioborová praktická studia.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6986-2.
- David Utrera Domínguez, **Cultura y civilización catalans.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6934-3.
- Jiří Zounek, Michal Šimáně, **Úvod do studia dějin pedagogiky a školství. Kapitoly z metodologie historicko-pedagogického výzkumu.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6944-2.
- Markéta Ziková, **Úvod do slabičné typologie.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6924-4.
- Elena Krejčová, **Příručka pro výuku bulharské stylistiky.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7095-0.
- Pavel Krejčí, **Přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků. (Od 9. století do počátku 19. století).** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6914-5.
- Pavel Kosek, **Historická mluvnice češtiny I.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6906-0.
- Josef Petrželka, **Čítanka antických a středověkých filosofických textů.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6902-2.
- Zuzana Raková, **Les théories de la traduction.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6890-2.
- Ivo Pospíšil, **Literární genologie.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6894-0.
- Radomír Vlček, **Kapitoly z ruských dějin 18. století. Geneze a vývoj ruského impéria.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6930-5.
- Dalibor Papoušek, **Počátky křesťanství.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6920-6.
- Pavel Šindelář, **Etnografie Číny.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7049-3.
- Lucie Mazalová, **Čítanka snadných textů ze středověké latiny.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6969-5.
- Pavel Kosek, **Historická mluvnice češtiny – překlenovací seminář.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6974-9.
- Jana Pleskalová, **Vlastní jména osobní v češtině.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6938-1.
- Iva Svobodová, **Sintaxe da Língua Portuguesa.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7026-4.
- Silvie Štěpánková, **Literaturas africanas de língua portuguesa II. Antologia de textos literários.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6978-7.
- Petr Kyloušek, **Classicisme et Âge des lumières. Textes choisis.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7003-5.
- Josef Dohnal, **Русская литература XVIII века. Избранные тексты II. Хрестоматия.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7065-3.

Jarmila Bednaříková, Markéta Melounová, **Římské císařství II. Dominát**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6955-8.

Elena Krejčová, **Česko-bulharský právník slovník**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7086-8.

Silvie Špánková, **(Des)colonização na literatura portuguesa contemporânea. Breve antologia de textos literários e ensaísticos com atividades**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7053-0.

Miloš Mendel, **Islám jako nepřítel? Eseje a poznámky k dějinám a současnosti islámu**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7031-8.

Helena Krmíčková, **Edice středověkého diplomatického materiálu**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6999-2.

Sylvie Stanovská, **Historische Entwicklung des Deutschen mit ausgewählten literarischen Texten**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6898-8.

Zuzana Šebelová, **Antologie textů k italské literatuře 13.–19. století**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7021-9.

Petr Vurm, **Anthologie de la littérature francophone**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7091-2.

Iva Svobodová, **Morfologie současného portugalského jazyka I. Slovní druhy neslovesné**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7007-3.

Iva Svobodová, **Morfologie současného portugalského jazyka II. Sloveso**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7041-7.

Kateřina Trnková a kol., **Psaní odborných textů. Průvodce tvorbou ročníkové práce na Ústavu pedagogických věd FF MU**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6863-6.

Kol. autorů, **Konec světa**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6951-0.
Uvedené publikace vznikly v rámci projektu Filozofická fakulta jako pracoviště excelentního vzdělávání: Komplexní inovace studijních oborů a programů na FF MU s ohledem na požadavky znalostí ekonomiky (FIFA). Projekt realizovaný v letech 2012–2014 reaguje na aktuální potřeby FF MU optimalizovat v souladu se současnými trendy v terciárním vzdělávání (zkvalitnění procesu a výsledků, diverzifikaci VŠ apod.) obsah a formy realizovaného kurikula. Vycházejí v tištěné i elektronické podobě (v několika formátech).

Pavel Urbánek, **Řešení mimořádných událostí s převahou zdravotnické problematiky a potřebná součinnost při zásahu IZS**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6790-5.

Cílem kurzu je zlepšit připravenost odborné veřejnosti na řešení mimořádných událostí s převahou zdravotnických následků, na řešení hromadného postižení osob v přednemocniční fázi. Důraz je kladen na potřebnou součinnost a podporu základních složek IZS při zajištění zdravotnické části zásahu. Jde o to co nejpodrobněji seznámit ostatní členy IZS s postupem ZZS, s potřebnou součinností z pohledu ZZS, s konkrétními potřebami podpory při poskytování péče postiženým a s nezbytnou organizační a technickou výpomocí při zajištění zásahu ZZS.

Lenka Dovrtělová, Ivan Struhár, **Ergonomické zásady v prevenci pracovních úrazů. Textová opora ke kurzu**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6789-9.

Kurz Ergonomické zásady v prevenci pracovních úrazů je určen nelékařským zdravotnickým pracovníkům na urgentních příjmech, záchranářům a složkám IZS. Cílem kurzu je snížení počtu pracovních úrazů u cílové skupiny.

pokračování na str. 104

Příběhy z dávné historie

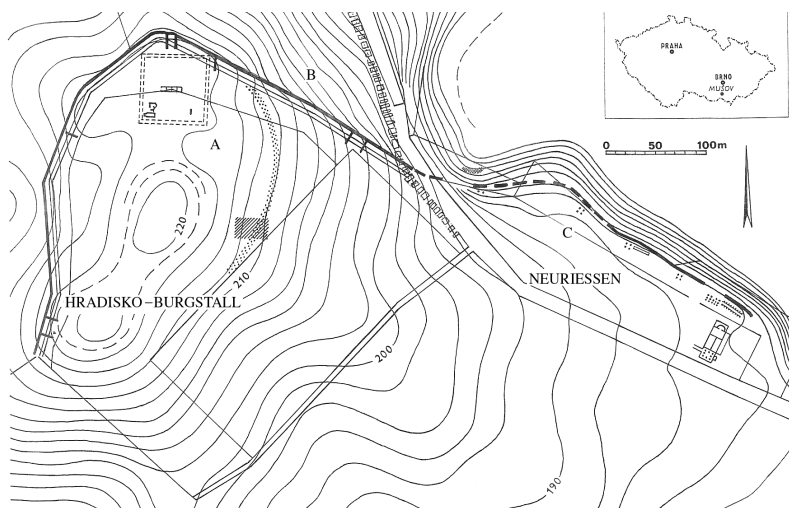
Konec cesty?

MARTA DOČKALOVÁ

Historické souvislosti

Markomanské války, které probíhaly v době vlády římského císaře Marka Aurelia v letech 166–180, představovaly řadu konfliktů v severní části římské říše mezi Římany a germánskými Markomany a Kvády. Z tohoto období je známá mimořádná intenzita římských vojenských zásahů na území severně od Dunaje. Letecké a terénní průzkumy odhalily několik desítek krátkodobých opevnění římské armády na území Moravy, Slovenska a Dolního Rakouska.

První systematický výzkum na Moravě realizoval v letech 1926–1928 profesor Anton Gnirs za finanční podpory tehdejšího prezidenta České republiky T. G. Masaryka. Přítomnost římského vojska byla doložena již v roce 1927 nálezy pozůstatků dvou římských staveb a obytné budovy se čtyřmi místnostmi (21×6 m) spolu s komplexem místností (lázně – *balneum*) se zbytky maltové podlahy a podlažního topení (*hypokaustum*). Římské budovy (stanice) jsou dodnes ojedinělými autentickými pozůstatky římských staveb na území České republiky (Obr. 1A).

Obr. 1. A. Plocha výzkumů z let 1926–1928. B. Rozsáhlý opevněný obytný komplex z pobytu římských vojáků. C. Plocha výzkumu z let 1993–1994.

Největší počet římských opevnění byl zjištěn na jižní Moravě při leteckém snímkování v roce 1991 Ing. Miroslavem Bálkem. Jeho objev zcela změnil dosavadní historické vědomosti o přítomnosti římského vojska v moravském prostředí (Obr. 1B). V letech 1993–1994 na katastru zaniklé obce Mušov, kde se dnes nachází vodní nádrže Nové Mlýny, probíhal předstihový archeologický výzkumu výstavby silniční komunikace (trasa Brno–Mikulov, line Neuriessen, Obr. 1C). Před výstavbou silnice na návrší byl odkryt půdorys rozsáhlé dřevozemní stavby se základovými žlábkami, členitým půdorysem římské stavby s apsidou (Obr. 2) a opevňovacími příkopy (Neuriessen I–VIII).

Obr. 2. Půdorys římské vojenské stavby se studní a apsidou. Foto M. Bálek.

A právě zde byla odkryta, v opevňovacím příkopu Mušov-Neuriessen IV, nečekaně dramatická a tragická událost. Na místě bylo pohřbeno, spíše však vhozeno, 34 jedinců – 8 mužů, 20 žen a 6 dětí. Spolu s nimi bylo v příkopu nalezeno sedm velkých a několik malých zvířat.

Na výšinné poloze Hradiska s dominantním postavením v krajině byl zjištěn i pobyt X. římské legie z doby markomanských válek. Vynikající strategická poloha Římanů ležela na křižovatce důležitých obchodních cest. Z jejího vrcholu bylo možné přehlédnout a ovládnout údolní nivy podél břehů Dyje a Svatky, tehdy hustě osídlené barbarským obyvatelstvem.

Na plochem vrcholku a svazích Hradiska se z doby římské dochovaly dílny na opravu zbraní a výstroje (fabricé), chlebové pece a řada výrobních objektů, dokládající činnosti zaměřené na potřeby vojenských jednotek. Nálezy byly datovány do druhé poloviny 2. století n. l., tedy právě do doby markomanských válek Marka Aurelia.

Archeologický postup

Komplikovaná nálezová situace v příkopu Mušov-Neuriessen byla postupně plošně archeologicky odkrývána ve dvou vrstvách s nálezem kumulace lidských a zvířecích koster (Obr. 3) rozptýlených v délce 15 m, šířce 7,4 metrů, hloubce 3,9 metrů v mohutné vrstvě 80 centimetrů.

Kostry lidské i zvířecí byly do příkopu chaoticky vhozeny jedna přes druhou, takže se vzájemně překrývaly a proplétaly (Obr. 4). Mezi kostrami ležely izolované kosti, lebky, velké kameny a drobný štěrk. Pohození jedinci muži, ženy i děti leželi na břiše, na zádech nebo na boku s rukama a nohama rozhozenýma nebo rozptýlenýma do všech stran, měli u sebe i ozdoby (bronzová spona, stříbrné esovité záponky) a drobné předměty (např. dva železné klíče u ruky jedné z žen). Podle všeho byli lidé vhozeni do příkopu bez projevů piety, které by měly provázet jednání s mrtvými. Ve stejné vrstvě příkopu ležela pohozená zvířata – tři koně, dvě krávy, dva býci, osel, ovce, kozy, části těl z mula a pozůstatky z malých domácích zvířat.

Obr. 3. Kumulace lidských a zvířecích koster na dně příkopu.

↓ Obr. 4. Detailní pohled.

Antropologická interpretace

Domněnka, že by 34 osob pohřbených v Mušově zemřelo přirozenou smrtí, byla vyvrácena nálezem četných stop po těžkých zraněních na většině koster, více než polovina nalezených jedinců byla zabita ránou do hlavy.

Z šesti dětí byly dvě velmi malé 3–5 let, tři přibližně ve věku 6–8 let, a jedno dítě mělo 10 let. Ženy byly zastoupeny ve všech věkových kategoriích. Jedna 15letá a sedm dívek 16 až 18 let. Jedna žena měla 21, čtyři ženy mezi 20 až 30 lety, šest žen ve věku 30–40 let a pouze jedna 50–55 let stará. Více než polovina žen ve skupině dosáhla dospělého věku. Nalezení muži byli spíše staršího věku, tři od 35 do 45 let, jeden do 50 let a dva mezi 50 až 60 lety.

Z celkového počtu antropologicky určených jedinců byl zjištěn nepoměr v zastoupení podle pohlaví, převažovaly ženy. Na sedmi z nalezených lebek byl zaznamenán *metopismus* – rozštěp čelní lebeční kosti v důsledku nezarůstání švů. (Čelní kost u novorozenců se zakládá jako párová kost, krátce po narození obě dvě části srostou a šev zcela zmizí v dětském věku). Individuálně se může neuzavření švu na čelní kosti zachovat i v dospělosti. Přítomnost přetrvávajících metopických švů u sedmi dospělých jedinců je v tak malé komunitě velmi výjimečná. Jedním z opakujících se znaků byl i výskyt variací vmezeřených lebečních kůstek u mužů i žen. Tato zjištění lze považovat za dědičné epigenetické znaky, které v tak malé skupině mohou být výsledkem příbuzenských vazeb. Epigenetické znaky však pouze naznačují míru pravděpodobnosti genetické příbuznosti.

Zjištěná násilná zranění

Mnohé jistě velmi silné údery smrtelně prorazily lebky (Obr. 5), což dokládají zachovalé otvory, obvykle vejčitého tvaru, velikosti tří až pěti centimetrů. Na některých lebkách byly patrné známky úderů tupým předmětem, které způsobily prohlubeniny a deformace o průměru až několika centimetrů. Dvě lebky žen nesly stopy po zásahu sečných zbraní, jedna z žen byla sřata. Obrysy otvorů a prohlubenin v lebkách dvou žen úzce korespondují s příčným průřezem tvaru seker. Na lebkách žen i mužů byla nalezena kruhová zranění od oštěpů (?) mířených přímo na hlavy, na kostrách dospělých jedinců zůstaly zachovány četné záseky a bodná zranění. K těmto traumatickým poraněním došlo nepochybně ještě za živa a byla natolik vážná, aby mohla být příčinou smrti. U některých koster bylo nalezeno větší množství uhlíků, patrně v době po zabítí a deponování do příkopu působil na těla mrtvých oheň, neboť některé kosti nesly stopy opálení. Na dlouhých kostech dětí i dospělých byl zaznamenán ohryz od psů, lze tedy předpokládat, že tyto nálezy nebyly bezprostředně po smrti zakryty.

Všichni pohřbení jedinci byli zabiti nejružnějšími údery a bez jakéhokoli obřadu naházení do příkopu, kam dopadli v různých polohách. Celá událost

(jotka) se zřejmě odehrála najednou, vzájemné propletení těl naznačuje, že oběti byly do jámy vrženy – vhozeny současně.

Z chaotického uspořádání kostí lze usoudit, že ten nebo ti, kdo zabíjeli a naházeli své oběti do příkopu, neměli zájem o dodržování nějakého pohřebního obřadu.

Nelze jednoznačně vyloučit ani skutečnost, že útočníky mohli být také místní obyvatelé. Dvě skupiny obyvatel se mohly dostat do potyčky a jedna z nich jasně prohrála. Brutalita, s jakou byli členové této skupiny vyvražďeni, je patrná z poškození lebek. Muži, ženy i děti byli bez rozdílu popravováni mocnými ranami. Můžeme se jen dohadovat, co bylo předmětem sporu.

Obr. 5. Proražená lebka dospělé ženy.

Otevřenou zůstává i otázka, k jaké komunitě náleželi mrtví lidé.

Událost mohla být demonstrací síly a moci jedné skupiny zemědělců nad druhou. Na základě uvedených zjištění je možné, že příslušníci římské armády naházeli do příkopu těla lidí i zvířat. Vše se mohlo odehrát v době jejich přítomnosti v těchto místech a ta se shoduje s dobou užívání příkopu. Domněnku potvrzuje skutečnost, že lidské i zvířecí kostry se nalézaly téměř na samotném dně příkopu. Pobití lidé i zvířata mohli být i oběťmi konfliktu barbarů s barbary, který se odehrál v době přítomnosti vojsk nebo krátce po odchodu římských vojsk z Mušova. Odpovídalo by to i vyřizování si účtů mezi různými zájmovými skupinami domácího obyvatelstva, nebo se konflikt týkal skupin pocházejících tímto územím z jiných oblastí? Otázek se naskytá celá řada...

Obdobná situace, poprava barských mužů jinými barbary v přítomnosti římských vojáků, je zobrazena ve scéně LXI na sloupu Marka Aurelia v Římě na Piazza Colona.

Archeologické doklady bojů a násilných akcí v římských táborech nebo v jejich zázemí nejsou ojedinělé. Nacházejí se kostry lidí, někdy i kostry zvířat, případně také katastrofické horizonty se stopami destrukcí a požárů.

Přesně neohraničená zůstává i doba, kdy vlastně v Mušově římská vojska pobývala. Není jednoznačně potvrzeno, že přítomnost římského vojska byla vymezena jen na období markomanských válek, neboť existuje i možnost, že římské oddíly setrvaly na Mušově i po roce 180.

Ne každá cesta končí šťastným návratem, bohužel od nepaměti lidský rod provází války, zabíjení, násilí a vraždy. I dnešní neklidná doba je nám toho tak bolestným a téměř každodenním důkazem. Ozbrojené konflikty, genocidy, náboženské masové vraždy, ideologické války se stále rozrůstají po celém světě.

Příběh z Mušova je jen nepatrný zlomek jedné z tragických událostí, je jen otázkou, kolik takových nesmyslných konců cest lidstvo ještě prožije nebo přežije?

Fotografie autorka.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str 98

Jana Horáková, **Softwarová studia. K proměnám studií nových médií.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6739-4.

V uplynulých patnácti letech vzrůstal zájem teoretiků nových médií o to, jakým způsobem materialita softwaru ovlivňuje a formuje naši společnost a spoluutváří náš svět. Můžeme proto hovořit o obratu k softwaru v diskurzu studií nových médií. Výrazem této tendence je vznik softwarových studií, která můžeme popsat jako volný soubor výzkumných postupů transformující studia nových médií přibližně od začátku 21. století. Předkládaná publikace popisuje ustavení softwarových studií jako vyústění určitých myšlenkových tendencí v rámci disciplíny studia nových médií (Kittler, Flusser, Manovich, Cramer, Fuller), vymezuje orientační body jejich institucionalizace a představuje základní metodologické přístupy, které jsou definovány ve vztahu k dalším novým subdisciplínám oboru: Kritickým studiím kódu (Critical code studies), Studiím platform (Platform studies) a Zlým mediálním studiím (Evil media studies).

Výstavba a modernizace Fakulty informatiky Masarykovy univerzity ve fotografiích Jiřího Viška a textech Šárky Svobodové. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7064-6.

Katalog k výstavě fotografií J. Viška *Výstavba a modernizace Fakulty informatiky Masarykovy univerzity* uspořádané v rámci oslav výročí 20 let FI MU. Soubor fotografií z let 2012–2014 slouží jako dokument zachycující etapy stavby od počátků do ukončení v různých ročních obdobích po dobu tří let. Popisné celkové pohledy jsou střídány výtvarnými detaily fotografovanými z nadhledu. Úhel záběru těchto snímků je inspirován moderní fotografií meziválečné doby. Doplnující texty o historii budovy FI ve studií Šárky Svobodové zachycují vliv dvou generací na podobu architektury.

Petr Jelínek, Lubor Kysučan, **Venkov a krajina. Evropská krajina mezi venkovem a městem, mezi antikou a novověkem.** Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7127-8.

Publikace se zabývá problematikou krajiny z hlediska její struktury (divočina, přírodě blízká krajina, zemědělská krajina, člověkem narušená krajina) a vývoje. Zvláštní pozornost věnuje rizikům ohrožujícím ekologickou stabilitu a rozmanitost krajiny. Diskutován je rovněž vztah venkovské a městské krajiny z hlediska ekonomického a sociálního vývoje a migrace mezi městem a venkovem jako faktorů podmiňující proměny krajiny. Kniha vyšla také jako e-book.

pokračování na str 107

Z jiného soudku**Nostalgické vzpomínání**

VLADIMÍR SPOUSTA

Pátrání po kořenech mého rodu mě přivedlo na úpatí Českomoravské vysočiny, do chudého kraje, kde chudí lidé žili, do kraje mezi Jihlavou, Třebíčí a Telčí, v jehož trojúhelníku prožili svůj tvrdý život rodiče mého otce. Pocházel ze skromných venkovských poměrů.

Nejživěji se mi vybavují vzpomínky na dědečka, s nímž jsem prožil sice nemnoho času, ale o to intenzivněji mě zasáhlo vše, co zůstalo v paměti s ním spojené. Byl z kraje chudého a kamenitého.

Předín

A vida, stodůlka! Odtud jsem nosíval stlaní pod straku. Strýc si sliboval, že až se trochu „zahojí“, že jí dá „nový kabát“. Vidím, strýče, že jste se nezahojil. Chudák kůlnička – tolik děr na tak malém kousku jsem ještě neviděl. Vidím, že je tady hůře, mnohem hůře než kdy jindy. Strýc míval všechno v pořádku a byla to jeho ctižádost – střechu opravit. A střecha nad obytným stavením! Ach strýče, tahle střecha bývala jako z cukru. Strýc sleduje pohled mých očí a vidím, že se stydí, jako by za to mohl.

Přicházím v poledne a ujišťuju ho, že jsem po obědě. Protože vidím studenou plotnu, ptám se ho: „Vy už jste po obědě?“ Říká mi, jako by nic, že neobědvá,

Vladimír Spousta, Předín.

že nemá hlad, že si zvykl; a na mou poznámku, že rychle zeslábne, tvrdí, že mu to nic nedělá, a hned vykládá, jak to hladem vyhrál na frontě. Vydržel a tak dlouho hladověl, zatímco kolem něho se často jedlo a pilo. Tak dlouho dával své konzervy kamarádům, až omdlel, padl. A tak hlad je mu přítelem!

„Máma s dětmi“, povídá, „jsou na borůvkách. Bude dobrá nějaká ta korunka, dobře zasloužená. Ve tři hodiny ráno vstávali a dvě hodiny šlapou, než se dostanou na místo. Když jich nasbírají, vezme je máma na záda a šlape tři hodiny do Třebíče na trh. A tam, víš,“ strýc se rozhořčuje, „přijde panička, hrábne – nic, ochutná, dá svým dětem ochutnat a nabídne ti za kilo 10 korun. To se ví, tobě se nechce. A tak jsme se tuhle rozzlobili a zase je donesli domů.“

Navečer, než přijde tetička s dětmi, strýc připravuje večeři: okrájí čistě brambory, dá do vody, a když chvíli voda s bramborami vře, vhodí nakrájené čerstvé houby. To bude, jak vidím, celá večeře. Takto budou večeřet také obě děti, které přijdou po 18. hodině z práce v lese. Na polévce nevidím oka. Nemohu vidět, protože ani brambory, ani houby kousek sádla nemají.

Přichází tetička s Frantíkem a Mařenkou. Tetička projevuje radost, že jsem přijel; a užila téže věty jako strýc – těší ji velmi, že se za ně nestydím. Dávám dětem po desetikoruně. Ta radost! Pozoruju, že se Frantík přitočil k mámě, něco jí šeptá a že mu máma říká: „No běž.“ Když Frantík odběhl, žaluje Mařena tátovi, že Frantík jim snědl skoro všechno chleba, tj. půl malého bochníčku, a že je to – dodává máma – hrozný nenasyta. Já si myslím, že se v tom lese tři lidé, z toho dvě děti, živili o chlebě jen velmi skromně. Frantík přichází s chlebem v náručí. Frantíku, myslím si, když vidím, jak schovává tu stranu bochníku, kterou po cestě okousal, tebe chápu... Máma odnáší chleba do spížíky v síni, aby prý si Frantík nemyslel, že dostane napřed chleba a pak polívku. Mně, hostu, chystá teta přes mé protesty vajíčka na měkko.

Když se rozšířila vůně smažených vajec po kuchyni, pozoruju, jak Mařena zálibně přechází kolem plotny. Rozhoduju se, že ty vejce nesním, a když mi je teta přinesla, tvrdím, že vejce na měkko nerad a že povečeřím s nimi polívku. „Frantíku, tu máš,“ povídám. A máma, že když jinak nedám, abych si tedy vzal s nimi, ale o vejce že se musí rozdělit oba, Frantík s Mařenkou. Nic nelžu; než jsem se otočil, bylo po vejcích, jako když vymete. Večeřel jsem s nimi polévku a spal jsem po té večeři moc dobře. Pochopitelně.

Prohlížím jejich hospodářství: mají kozu. Pamatuju se, že mívali krávu. U boudy leží Puntík s vyplazeným jazykem, spadlými boky a těžce dýchá. Před ním leží talíř s mlékem. Divím se v duchu, že se tu psovi dává mléko. Frantík vykládá, že Puntíkovi dal někdo jed, že nechce žrát ani mléko, ani kávu. Hladí psa. Máma si stěžuje, že by vybryndali všechno mléko psovi a že nezbyvá na kávu. „Beztoho je to brynda,“ dodává strýc, „a ještě když v tom není mléko. Víš, my sladíme cukrínem. Ono se to nemá. Nedávno u nás byli četníci, že prý sladíme cukrínem. Nic nenašli. Já ho mám tuhle, ať hledají!“ A sáhl nad futro u dveří a vytáhl krabičku s krystalky. „Tohle je dobrota, sladí to, to bys

nevěřil. Tenhle je ten v kolečkách. Chodí tady jeden s tím, ten nám to vždycky za čas donese. Člověk na cukr nemá a ani by si ten cukrín nesměl dopřát!“

Frantík, dvanáctiletý, bledý, s odstávajícíma ušima a slabýma nohama. Má velké, tmavé oči v bledém obličejí. Mařena je třináctiletá, ještě drobnější, útlouká se špatnými zuby. Děti, které trpěly od nejtěplejšího mládí, už pod srdcem mateřským, podvýchávají! Pily kdy kávu slazenou cukrem, kterým si sladí děti ve městě?

Jdeme spát. Jdu se ještě před spaním projít na zahrádku, a když přicházím zpět, zastihuju na zápraží Frantika, potají ukusujícího z krajíce. Dělam, jako bych nic neviděl. Druhý den ráno máme k snídani „bryndu“. Ochutnávám a prohlašuju, že ten cukrín sladí k nerozeznání s cukrem. Mařenka se směje. Frantík vyhrkne: „Lehko, když tam máte cukr. Já jsem byl ráno pro cukr.“

Jací jsou to hostitelé! Dají hostu, co sami mají možná jednou či dvakrát v roce. Odjízdim s rozhodnutím, že jim musím pomoci.

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 104

Miloš Macholán, **Základy fylogenetické analýzy**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6363-1.

Jedním z předních úkolů evoluční biologie je odhalení vzájemných fylogenetických vztahů mezi všemi organismy, tzv. stromu života. Kniha přináší přehled a stručný popis v současnosti nejpožívanějších metod fylogenetické analýzy. Měla by poskytnout základní informaci o tom, z jakých předpokladů jednotlivé metody vycházejí, v čem spočívají jejich výhody a nevýhody a v čem se liší. Autorovým cílem je, aby byl čtenář schopen činit poučená rozhodnutí při výběru optimálního přístupu k řešení daného problému a pro daný typ dat, stejně jako získané výsledky správně vyložit. Kniha je určena studentům a vědeckým pracovníkům širokého spektra evolučních oborů včetně systematické biologie, biogeografie, vývojové a behaviorální biologie, ekologie a ochranné genetiky.

Martin Drápela (ed.), **A Bibliography of Functional Sentence Perspective 1956–2011. Czech and Slovak Authors, Firbasian Approach Oriented**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7111-7.

Bibliografie je přehledem prací českých a slovenských badatelů v oblasti informační struktury jazyka. Obsahuje zejména práce tzv. firbasovského (brněnského) přístupu k této problematice, avšak zahrnuje i nejvýznamnější příspěvky z okruhu badatelů pražských, jejichž práce jsou známy pod názvem Topic-Focus Articulation, a dále pak i práce mnoha dalších autorů, kteří se však explicitně k firbasovskému přístupu nehlásí. Bibliografie čítá více než tisíc položek, z nichž mnohé jsou doplněny informací o přístupu k jejich elektronickým verzím, odkazy na jejich další vydání, přesnější lokalizaci nejrelevantnějších kapitol a částí, a v případě položek s názvy v češtině či slovenštině pak i anglickými překlady těchto názvů. Bibliografii uvádí samostatná studie o aktuálním členění prof. dr. Libuše Duškové, přední české anglistky a badatelky v oboru funkční větné perspektivy.

pokračování na str. 139

Vincenc Makovský, Podobizna paní Vrbové, bronz, 1942.

In memoriam**Prof. MUDr. et MVDr., h.c., Leopold Pospíšil, DrSc.**

V roce 2015 si připomínáme dvě výročí významné osobnosti Lékařské fakulty Masarykovy univerzity (LF MU) a Výzkumného ústavu veterinárního lékařství (VÚVL) v Brně-Medlánkách. Pan profesor Pospíšil se narodil v Brně 10. března 1925, tedy před devadesáti lety. Zemřel pro řadu přátel a spolupracovníků nečekaně po krátké trvajícím těžkém onemocnění v Brně ve svých téměř osmdesáti letech 2. února 2005. Cestu lékaře, mikrobiologa a vědce plnohodnotně prožil ve čtyřicetiletém působení ve Fakultní nemocnici U sv. Anny na Pekařské ulici v Brně.

Již jako medik uveřejnil v roce 1947 první odbornou práci, když tzv. „fíškusoval“ v Biologickém ústavu LF MU. Promoval na LF v Brně v roce 1949. Na povinnost „umístěnkou“ po promoci musel nastoupit na chirurgické oddělení přerovské nemocnice. Vojenskou službu absolvoval ve Vojenské nemocnici v Brně již jako mikrobiolog. Mikrobiologii se potom věnoval celý život. Od roku 1952 působil v roli sekundárního lékaře v mikrobiologickém ústavu nemocnice na Pekařské v Brně pod vedením prof. Tomáška, dále jako odborný asistent, docent, samostatný vědecký pracovník dermatovenerologické kliniky prof. Trýba, později prof. Horáčka. V roce 1984 obhájil habilitační práci a stal se řádným profesorem LF MU. Od roku 1990 do roku 1993 zastával funkci přednosty Mikrobiologického ústavu LF MU. Zasloužil se o tradici pravidelných brněnských odborných konferencí „Tomáškovy dny“ a „Lukešův den“, na kterých byly

prezentovány nejnovější poznatky z oblasti mikrobiologie a dermatovenerologie. Oběma pánům profesorům věnoval historiografické studie z oboru medicíny. A to ještě nebylo málo pro jeho aktivní osobnost. Krátce již jako penzionovaný v roce 1993 se stává poradcem ředitele fakultní porodnice pro výstavbu mikrobiologického oddělení, později oddělení klinické mikrobiologie v areálu bohunické nemocnice a předsedou dozorčí rady FN v Bohunicích. S jeho přispěním byly vybudovány bakteriologické a serologické laboratoře, které brzy získaly mezinárodní certifikaci kvality ISO. V posledním období téměř deset let pracoval profesor Pospíšil na částečný úvazek jako vědecký pracovník VÚVL v Brně v Medlánkách. Věnoval se výzkumu chlamydiových infekcí společných lidem i zvířatům. Tehdy jsem měl možnost pracovat ve VÚVL v rámci grantových projektů s ním a jeho spolupracovníky na problematice „ateroskleróza a infekce“ u nemocných s ischemickou chorobou srdeční. Ze spolupráce vzniklo téměř deset původních prací. Např. *Obžalovaná Chlamydia pneumoniae* (Kardiologická revue, č. 4, 2000, s. 5–7).

Profesor Pospíšil ve svých vzpomínkách často tvrdil, že měl v životě štěstí na setkání s vynikajícími osobnostmi prof. Ferdinandem Herčíkem, prof. Václavem Tomáškem, prof. Janem Lukešem nebo dermatologem prof. Antonínem Trýbem. Významným mezníkem byla pro něj šedesátá léta dvacátého století, kdy získal stipendium pro zahraniční studium a pobýval v předních německých a francouz-

„Proč není možné tisíců životů žít?“

L. Pospíšil

ských ústavech Institut für Schiffs und Tropenkrankheiten v Hamburku, Paul Ehrlich Institut ve Frankfurtu, Institut Pasteur v Paříži a dalších. Za velkou čest si považoval osobní setkání s celoživotním přítelem, slavným německým mikrobiologem H. P. R. Seeligerem.

Profesor Pospíšil se nikdy dle svých slov netěšil přízni mocných ani dřívějších ani pozdějších. Třicet let pracoval v suterénu fakultní nemocnice na Pekařské v podmínkách dnes již těžko pochopitelných. Jeho dlouholetý přednosta profesor Jaroslav Horáček tvrdil, že věda se nerodí v mramorových palácích. Přesto se panu profesorovi podařilo např. popsat světově prioritní případ tyfóvé strumitidy *Strumitis typhosa* (Zbl. Bakt. I. Orig. 159. 1953, s. 485–486). Dále *Isolace nových kmenů virusů meningoencefalitidy v Brněnském kraji za letní období 1953* (Lék. Listy 9, 1954, s. 3–7). Vypracoval papírkovou modifikaci ELISA (*A simplified ELISA method for syphilis*. Dermatologica 162, 1983 s. 105–108). Řadu dalších prací

a dvě monografie věnoval serologii syfilidy. Publikoval zajímavé případy infekcí ze zanícených tkání, kůže, z moči, z břecových vředů nebo kožních plísní a již zmíněné patogenní bakterie lidí a zvířat např. Chlamydie infekce s prof. Zdeňkem Věžníkem v roce 1997. Seznam odborných publikací přesahuje více než 300 položek a sedm monografií.

Za svou neúnavnou pedagogickou, vědeckou a odbornou činnost získal profesor Pospíšil několik cen odborných společností. Cenu města Brna v roce 1962 za monografii *Pyodermie*, čestný doktorát MVDr., h. c. Veterinární a farmaceutické univerzity v Brně a pamětní zlatou medaili Masarykovy univerzity v roce 1995. Byl jmenován čestným členem České společnosti mikrobiologické a titulem Emeritní profesor LF MU.

Nelze opomenout profesorovu sběratelskou vášeň uměleckých děl, zasvěcené znalosti a cit pro umění. Pořádal výstavy uměleckých děl. Publikoval články o moderním výtvarném umění, medailony osobností lékařů a výtvarníků *Ze stromu času* o známých osobnostech z Lékařské fakulty nebo *Věstec dobrých časů* o akademickém malíři Vlastimilu Kozákovi z Přerova, *Na křídlech vůle* rovněž o přerovském výtvarníkovi Vladimíru Hornýkovi a *S kumštýři za oponou*. Byl dopisovatelem Lidové demokracie, Svobodného slova, Vědy a život, Universitas a dalších periodik.

Profesor Pospíšil byl také výborným společníkem, milovníkem dobrého moravského vína a autorem mnoha kulinářských receptů. Znali jsme ho jako výborného lékaře, vysokoškolského učitele, neúnavného vědce, dá se říci renesanční osobnost s širokým spektrem zálib.

Leopolde, nemůžeme na Tebe zapomenout!

K. Zeman

Významné osobnosti naší univerzity

Pol století od úmrtí PhDr. Antonína Kříže, překladaatele Aristotela a lektora staré řečtiny na FF MU

PhDr. Antonín Kříž se narodil 25. března 1889 v Nemoticích u Kyjova. Měl původně převzít otcovu živnost, ale otevření nedalekého kyjovského gymnázia, kam mohl dojíždět, ho přivedlo na studia. Nadaného chlapce brzy zaujaly klasické jazyky do té míry, že si je po maturitě zapsal na Karlově univerzitě. V dokončení studia mu dočasně zabránilo vypuknutí první světové války, následoval odjezd na italskou frontu a revmatické problémy, kterých se nezbavil do konce života. Po skončené válce studium dokončil a shodou okolností mohl nastoupit jako profesor právě v Kyjově. Následovalo gymnázium ve Strážnici a v r. 1932 pak I. státní reálné gymnázium na Starém Brně, ale to už A. Kříž mezitím vystudoval na Masarykově univerzitě jako obor rovněž filozofii a v r. 1927 dosáhl akademického titulu doktora filozofie.

Názorově se Antonín Kříž hlásil k novotomismu. Náležel ke kmenovým spolupracovníkům Filozofické revue, časopisu olomouckých dominikánů–novotomistů, a z antických filozofů mu byl blízký zejména Aristotelés (viz níže seznam raných prací A. Kříže, zejména z konce 20. let a z 30. let). Po příchodu do Brna dostalo jeho zaujetí pro Aristotela nový podnět v tom, že ho zde o osm let starší brněnský profesor klasické filologie František Novotný (1881–1964), mající v té době již značné zkušenosti s překládáním Platóna (427–347 př.n.l.), získal k překládání Aris-

totela. A tak se A. Kříž po vzoru F. Novotného rozhodl přeložit do češtiny i celé filozofické dílo Platónova žáka Aristotela (384–322 př.n.l.).

Prvním vydaným Křížovým překladem Aristotela byla v roce 1937 Etika Níkomačova, následoval spis Politika (1939) a poté Aristotelovo dílo nazvané O duši (1942) s rozsáhlým doprovodným slovníkem Aristotelových filozofických pojmů. Po skončení války následovaly potom překlady další (viz níže jejich výčet), takže se zdálo se, že nebude nic bránit splnění Křížova předsevzetí, zejména když od r. 1946 působil na Masarykově univerzitě v Brně jako lektor staré řečtiny (hlavně pro posluchače filozofie, slavistiky a latináře), a když byl nadto v r. 1947 jmenován zemským školním inspektorem a zasvěcoval nás v seminářích do tajů výuky latině a řečtině.

Jenže přišel Únor 1948 a PhDr. Antonín Kříž byl – zřejmě kvůli svému náboženskému přesvědčení – ze své funkce zemského inspektora odvolán; zůstal sice ještě až do r. 1952 univerzitním lektorem klasické řečtiny, ale tehdy byl po vykonstruovaném obvinění z „velezrady“ odsouzen na 12 let do vězení. Říkalo se, že prý u něho v bytě přespál známý, chystající se emigrovat a ten byl potom při pokusu o překročení hranice zatčen. A. Kříž byl však kvůli špatnému zdravotnímu stavu po šesti letech propuštěn a po pádu komunismu znovu posmrtně nabyt občanských práv.

Hned po svém propuštění z vězení navázal Antonín Kříž na svou předchozí překladatelskou aktivitu, i když s podlomným zdravím. Zemřel 2. 4. 1966, poté, co svoje hlavní plány v podstatě dokončil – aniž měl ovšem možnost spatřit všechny

své překlady jako vydané. Toho jsme se dožili teprve my, jeho žáci, kteří jsme mohli být svědky toho, jak dva čeští filologové, František Novotný a Antonín Kříž, oba profesně působící na Masarykově univerzitě, přeložili v rozmezí necelých prvních dvou třetin 20. století kompletní filozofické dílo obou nejplodnějších starořeckých filozofů Platóna i Aristotela.

Překlady Aristotelových spisů od dr. A. Kříže (vesměs vydané v Praze): *Etika Níkomachova* 1937, 1996, 2009; *Politika* 1939, 1998, 2009; *O duši* 1942, 1996 (s rozsáhlým slovníkem Aristotelových pojmů); *Metafysika* 1946, 2003, 2008; *Poetika* 1948, 1996; *Rétorika* 1949, 1979; *Kategorie* 1958, 2009; *O vyjadřování* 1959, 2010; *První analytiky* 1961; *Druhé analytiky* 1962; *Topiky* 1975; *O sofistických důkazech* 1978; *Fyzika* 1996, 2010 (+ spis *O částech živočichů*). Mimo to spis *O vzniku a zániku* i různá menší pojednání, jako např. *O snech*, byla uveřejněna v rámci posmrtně vydané knihy Antonína Kříže „Aristoteles: Člověk a příroda“, Praha 1984. (A. Kříž však nepořídil překlad Aristotelovy Athénské ústavy, díla objeveného teprve v r. 1890 a Aristotelovi často upíraného.)

Odborné stati A. Kříže s aristotelovskou tematikou: *Aristotelova kritika subjektivismu*, *Filosofická revue* 1929; *Vývoj kultury podle Aristotela*, *Hlídko* 1929; *Vývoj lidského poznání u Aristotela*, *Hlídko* 1930; *Aristoteles o účelu státu*, *Fil. revue* 1930; *Meze lidského poznání u Aristotela*, *Hlídko* 1931; *Eudaimonism ve filosofii Aristotelově*, *Fil. revue* 1931; *Aristoteles k otázce dobra a zla*, *Pravdivé a lživé ve filosofii Platónově a Aristotelově*, *Láska a tvar u Aristotela*, *Fil. revue* 1932; *Teleologie a mechanismus u Aristotela*, *Sborník věnovaný moravskému filosofu PhDr. Josefu Kratochvilovi k padesátinám*, Brno 1932; *Aristoteles o indukci*, *Hlídko* 1932; *Aristotelovy myšlenky o uspořádání státu a vý-*

voji, *Hlídko* 1933; *Aristotelův Bůh*, *Hlídko* 1934; *Die Aristotelische Lehre über den Begriff des Stoeicheion*, *Charisteria Francisco Novotný oblata*, 1962.

Ant. Bartoněk

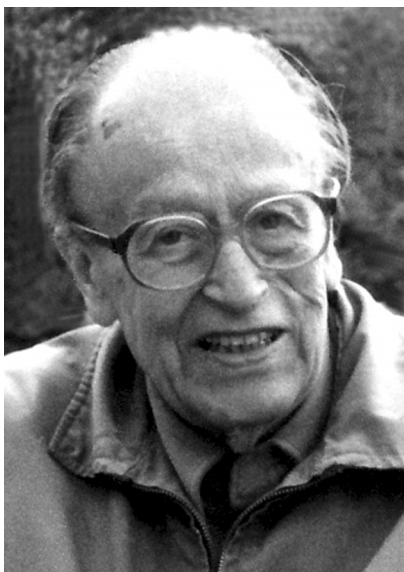
Vzpomínka na profesora Edgara Ningera ke stému výročí jeho narození

V tomto roce si připomínáme sté výročí narození pana profesora MUDr. Edgara Ningera, DrSc., který působil spolu s prof. MUDr. et PhDr. Jaroslavem Pojerem, DrSc. dlouhé roky ve vedení III. interní kliniky lékařské fakulty v Brně. Oba svými zásadními pracemi a výzkumem přispěli ve své době k zpřesnění diagnostiky infarktu myokardu a diferenciální diagnostice jaterních chorob.

Neznám však žádnou jinou kliniku, kde by dva profesori nejvyšších morálních a odborných kvalit byli v době tuhé normalizace v roce 1971 s okamžitou platností doslova ze dne na den propuštěni.

Pan profesor Edgar Ninger se narodil 5. 2. 1915 v Brně, kde roku 1934 maturoval na klasickém gymnáziu na dnešní ulici Kpt. Jaroše. Poté studoval na Lékařské fakultě MU v Brně, která však byla v roce 1939 několik týdnů před jeho promocí spolu se všemi vysokými školami v republice uzavřena. Během studia medicíny se věnoval studiu cizích jazyků, splnil několik státních jazykových zkoušek. V Cambridge v roce 1937 angličtinu, později němčinu, italštinu a španělštinu. Ovládal ještě francouzštinu, ruštinu a latinu.

V průběhu druhé světové války působil na oční klinice nemocnice U sv. Anny jako laborant, ve skutečnosti však pracoval jako lékař. Promoval na lékařské fakultě v Brně až po válce v r. 1945. Po promoci byl

zaměstnán krátce na infekčním oddělení a nakonec na III. interní klinice v Brně, vedené tehdy prof. E. Siebrem, poté prof. J. Horou a prof. J. Pojerem, nejdříve jako sekundář, později jako odborný asistent a docent. Kandidátem věd se stal v roce 1962 prací *Krevní lipidy u lidské arteriosklerozy*.

Doktorem věd byl jmenován v Praze v roce 1968 na základě práce *Biochemická odezva v krvi u srdečního infarktu se zvláštním zřetelem k enzymovým změnám*. V roce 1969 byl jmenován řádným profesorem Lékařské fakulty UJEP. Byl členem vědecké rady. Zastupoval profesora Pojera ve vedení katedry. Spolu s ním a RNDr. Továrkem je autorem čtyř monografií: *Enzymologie srdečního infarktu* (1963), *Enzymologie jaterních nemocí* (1968), *Patologická fyziologie jater* (1973) a *Transaminázy GOT a GPT* (1977). Dále publikoval kolem sedmdesáti odborných prací, z nich dvacet v prestižních zahraničních časopisech.

Přes jeho odbornost a jazykovou vybavenost mu nikdy nebyla povolena aktivní ani pasivní účast na zahraničních sjezdech a symposiích a zamítnuta stáž v západních zahraničních ústavech. Jediná týdenní stáž byla prof. E. Ningrovi povolena v roce 1966 v Debrecenu!

Po nedobrovolném odchodu z III. interní kliniky v roce 1971 ho zaměstnal prof. MUDr. J. Švejda, DrSc., ředitel tehdejšího Výzkumného onkologického ústavu v Brně jako vedoucího Imunologické laboratoře, později ve funkci vědeckého pracovníka. V roce 1975 byl penzionován, ale ještě 7 roků pracoval v onkologickém ústavu ve zkráceném úvazku. Jeho práce v oboru nádorové imunologie byly citovány ve světovém odborném tisku.

Celý život mu byla oporou jeho vzácná paní, manželka a kolegyně MUDr. Běla Ningerová. Rodina mu byla vším.

Tento nesmírně vzdělaný, noblesní a skromný muž snášel ústrky a ponižování s pokorou a nadhledem.

Po revoluci v roce 1989 mu brněnská univerzita, opět již Masarykova univerzita, udělila zlatou Masarykovu medaili, kterou přijal s hlubokým dojetím. Kardiologická společnost prof. Ningeru navrhla na udělení čestné medaile Jana Evangelisty Purkyně. Měl být dekorován přednostou I. Interní kliniky FN U sv. Anny profesorem MUDr. J. Tomanem na kardiologickém sjezdu ve Zlíně. Několik málo hodin před odjezdem do Zlína dne 14. 5. 1996 náhle a zcela nečekaně zemřel.

Považuji pro sebe za neobyčejné štěstí, že jsem mohla pracovat v dobách tuhé normalizace pod vedením pana profesora Ningeru a po jeho nuceném odchodu z kliniky být s ním a jeho chotí ve stálém přátelském kontaktu do posledních chvil jeho života. Ve svém životě zažil chvíle úspěchů, radosti, ale i pádu a zrady, ale nikdy neprestal být věrný masarykovským idejím.

A v tom byl vzorem všem, kteří ho měli rádi a obdivovali jeho nadhled, vzdělání, laskavost, skromnost i radost ze života.

Čest jeho památce.

J. Jedličková-Kargerová

Vzpomínka na prof. Arnošta Lamprechta (1919–1985)

Dne 2. května si připomínáme smutné výročí 30 let od úmrtí významného českého dialektologa, fonologa, historika českého jazyka, slavisty a indoeuropeisty, prof. PhDr. Arnošta Lamprechta, DrSc.

Arnošt Lamprecht se narodil 19. října 1919 ve Štítině u Opavy. V Opavě absolvoval reálné gymnázium a r. 1938 začal v Brně na filozofické fakultě studovat češtinu a němčinu. Jeho vysokoškolská studia na šest let přerušila druhá světová válka, ihned po jejím skončení ve studiu pokračoval, svůj zájem však už zaměřil na češ-

tinu a ruštinu. Po absolutoriu působil v Brně dva roky jako středoškolský učitel, v r. 1949 se definitivně vrátil na filozofickou fakultu, kde mu bylo nabídnuto místo asistenta slovanského semináře. Postupem času na fakultě působil jako odborný asistent, docent (od r. 1957) a profesor českého jazyka a srovnávací slovanské jazykovědy (od r. 1962). V r. 1950 získal vědecký titul PhDr., r. 1955 dosáhl vědecké hodnosti CSc. a v r. 1970 se stal doktorem filologických věd. Zastával řadu významných akademických funkcí, z nichž je třeba zmínit funkci vedoucího katedry českého a slovenského jazyka, slovanské, indoevropské a obecné jazykovědy, funkci proděkana filozofické fakulty a konečně funkci prorektora univerzity. Jméno Arnošta Lamprechta je spjato také s Ústavem pro jazyk český, jehož brněnskou pobočku několik let vedl. Byl také členem redakčních rad *Slova a slovesnosti* a *Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity*.

Vědecká činnost Arnošta Lamprechta byla obdivuhodná.

Od počátku své vědecké kariéry se věnoval dialektologii, a to jak ze synchronního, tak z diachronního hlediska. Publikoval řadu prací, v nichž mj. popsal složitou jazykovou situaci v slezských nářečích, zajímala ho rovněž nářečí východomoravská a nářečí jihozápadní Moravy. Jeho nejzevrubnějšími dialektologickými pracemi materiálův deskriptivního zařazení jsou knižní publikace *Středoopavské nářečí* (1953) a *Slovník středoopavského nářečí* (1963), v nichž popsal dialekt svého rodného kraje. V úvodu kolektivního díla *České nářeční texty* (1976) nastínil celkový vývoj českých nářečí.

Jako historik českého jazyka se Arnošt Lamprecht zaměřil především na problematiku historické fonologie a je považován za našeho předního představitele této vědní disciplíny. K vysoce ceněným pra-

cím zasvěceným fonologii patří monografie *Vývoj fonologického systému českého jazyka* (1966, 1968), nelze opomenout ani (dodnes užívanou) vysokoškolskou učebnici *Historická mluvnice češtiny* (1986, spoluautoři Jaroslav Bauer a Dušan Šlosar), v níž Arnošt Lamprecht zpracoval oddíl Hláskosloví a Slovní zásoba.

Zabýval se též vývojem fonologického systému polštiny, západoslovanských i východoslovanských jazyků a analyzoval vztahy mezi fonologickým a morfologickým systémem slovanských jazyků. Hluběji prozkoumal morfologii a fonologii praslovanštiny, zamýšlel se nad vznikem a diferenciací slovanských jazyků a pojednal o praslovanské jazykové jednotě v době příchodu Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu. Svoje výzkumy v oblasti praslovanštiny završil v syntetizující knize *Praslovanština* (1987); tu stihl připravit do tisku, jejího vydání se ale už nedomohl.

Spolu s Adolfem Erhartem uvažoval nad vztahem indoevropských jazyků k jiným jazykovým rodinám a spolu s Miroslavem Čejkou se u nás stal průkopníkem nostratické teorie. Ve studii *Realita, odraz a znak* se věnoval rovněž otázkám z oblasti filozofie jazyka.

Arnošt Lamprecht navazoval na tradice brněnské dialektologické školy i indoeuropeisticky komparatistické, rozvíjel vědecká bádání Františka Trávníčka, Adolfa Kellnera, Václava Machka a Josefa Kurze. Dílo Arnošta Lamprechta významně ovlivnilo naši i světovou lingvistiku a jeho vědecký odkaz je stále živý.

S. Konečná

Vzpomínka na životní dílo prof. dr. Radislava Hoška (1922–2005) po desíti letech

Prof. dr. Radislav Hošek, dlouholetý profesor klasické filologie na Masarykově univerzitě v Brně a poté na Karlově univerzitě v Praze, se narodil 13. března 1922 v Brně, kde byl jeho otec vedoucím ředitelem děkanské kanceláře filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Tím se Radislav Hošek již ve svém chlapeckém věku setkával s prostředím této nedávno založené brněnské vysoké školy. I střední škola, na které v třicátých letech v Brně studoval, totiž nejstarší české brněnské gymnázium, tzv. klasické na Třídě legionářů, jej docela dobře seznamovalo s duchem předválečné a meziválečné české avantgardy. Jeho zaměření na studium klasických jazyků latiny a řečtiny jej přitom v r. 1945 přivedlo – po čtyřleté přetržce od maturity kvůli zavření českých vysokých škol – k rozhodnutí zapsat se na Filozofické fakultě MU v Brně k studiu obou těchto jazyků (namísto dvou prý původně zamýšlených přírodovědných disciplín).

Hoškův odborný profil formoval zpočátku zejména prof. František Novotný, klasický filolog s velice širokým záberem, zejména však výtečný znalec antické filozofie a náboženství a překladatel celého díla Platónova. Byl však zároveň i vynikajícím odborníkem na latinskou normativní i historickou mluvnici a spoluautorem dobře známého latinsko-českého slovníku. Z tohoto širokého okruhu zaujalo R. Hoška brzy hlavně antické náboženství a jako tzv. závěrečnou státní práci z řečtiny předložil koncem 40. let zpracování antického mýtu o básníku Ariónovi (časem k tématu uveřejnil několik statí; srov. zvl. Sborník prací FFBÚ, D2, 1955, resp. Listy filologické 110, 1987). Ve své doktorské práci pojednal potom o sv.

Augustinovi (kromě článků viz hlavně pozdější monografii Aurelius Augustinus – Říman, vědec, světec, 2000). Antickému náboženství věnoval R. Hošek i dvě souborné práce, které časem vyšly v několika vydáních: *Náboženství antického Řecka*, 4. vyd. 2004; *Římské náboženství*, 2. vyd. 1986 (vedle mnoha článků a několika titulů vydaných společně s jinými autory).

Druhý okruh Hoškova zájmu byl iniciován výborným brněnským znalcem antické poezie prof. Ferdinandem Stiebitzem. Ten přivedl R. Hoška k starořeckému autoru antických komedií Aristofanovi a k habilitačnímu tématu Lidovost a lidové motivy u Aristofana. Na tomto podkladě (a monografii z r. 1962) obdržel Radislav Hošek docenturu v oboru klasické filologie a v roce 1965 pak – v souvislosti s publikací dalších statí o Aristofanovi (a o Menandrově) – i profesuru.

Zhruba v téže době odchází prof. Hošek na Karlovu univerzitu. Jeho další činnost se tu však v tomto období uplatňuje spíše v oblasti starověkých dějin a klasické archeologie. Obě tyto disciplíny lákaly R. Hoška již od 2. poloviny 50. let, kdy navštívil v rámci krátkodobé stáže Bulharsko, a zprvu ho zajímaly hlavně vztahy mezi českými badateli o antice a Bulharskem. Časem jej však v této oblasti zaujalo zejména náboženství odrážející se v latinské nápisné dokumentaci starověkých Thráků. O této epigraficky laděné problematice a dalších více či méně spřízněných otázkách uveřejnil prof. Hošek v 80. a 90. letech celou řadu statí doma i v zahraničí. Již od 50. let jej však přitahovaly i latinské nápisné památky na Slovensku a v Podunají (a vůbec starověký *Limes Romanus*) a společně s prof. Josefem Českou je v r. 1967 publikovali v Brně pod názvem *Inscriptiones Pannoniae Superioris in Slovacia Transdubiana asservatae* (1967). Archeologických výzkumů mimo ČSR se prof. Hošek zúčast-

nil spolu s pražskými archeology v Kýmě, na Samothráké, začátkem 60. let podnikl výzkumnou cestu do Beirutu.

Značnou pozornost věnoval R. Hošek v Brně i v Praze vydavatelské činnosti prací pojednávajících o antice. V Brně pomáhal v 50. letech zakládat tehdejšímu proděkanovi prof. A. Závodskému Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, odborný časopis původně o 5 řadách, jenž se brzy dále rozrostl o několik řad dalších (a časem byl transformován do dnešní podoby pod názvem *Studia minora facultatis philosophicae universitatis Brunensis* s dlčím záhlavím pro antiku *Graeco-Latina Brunensia*). V Praze se R. Hošek záhy stal jedním z přispěvatelů encyklopedického díla ČSAV o antice nazvaného *Encyklopedie antiky*, Praha 1973, a spolu-vydavatelem obdobné encyklopedie v nakladatelství Svoboda pod názvem *Slovník antické kultury*, Praha 1974; jeho vydání úzce souviselo se založením edice překladů z řečtiny a latiny pod názvem *Antická knihovna* (v r. 1969). Prof. Hošek stál i u jejího zrodu a po řadu let se na jejím řízení spolupodílel; sám také do češtiny překládal, např. Platónovu Ústavu, za níž dostal v r. 1994 cenu Josefa Jungmanna.

Přitom se po celý život věnoval vysokoškolské výuce a v plné míře pracoval na rozvoji odborných návyků svých posluchačů. Byl zároveň spolehlivou záštitou svých kolegů učitelů, pro něž měl vždy pohotově nějaký vhodný citát z antiky či ze současného života. Dodnes sám používám některé citáty z jeho repertoáru a plně si vždy uvědomuji, že Radislav Hošek by měl mít na ten či na onen z nich copyright.

Ant. Bartoněk

**Prof. PhDr. Milan Kopecký, DrSc.
(1925–2006). 90. let od narození
významného bohemisty**

V květnu letošního roku uplynulo devadesát let od narození brněnského rodáka, významného literárního vědce a člena korespondenta AV Milana Kopeckého (nar. 14. května 1925 v Brně, zem. 17. září 2006 tamtéž).

Působení Milana Kopeckého je spjato s jeho rodištěm v rozhodující míře – roku 1944 zde uzavřel maturitou své gymnaziální studium a v letech 1945–1948 studoval na Filozofické fakultě MU češtinu a ruštinu. Mezi jeho učitele patřili Jan Vilikovský (1904–1946) a Antonín Škarka (1906–1972), kteří jej pozitivně ovlivnili. Doktorát filozofie získal Kopecký r. 1949. Necelých pět let působil na středních školách v Břeclavi, poté od 1. února 1953 na Filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně. Roku 1959 získal titul kandidáta věd prací *Překlady z italské renesanční a německé reformační literatury od Mikuláše Konáče z Hodiškova* a o tři roky později se habilitoval knihou *Literární dílo Mikuláše Konáče z Hodiškova*. V dubnu 1973 byl jmenován a ustanoven řádným profesorem pro obor dějiny české literatury a hodnost doktora věd a umění získal roku 1980. Kopecký byl členem Literárněvědné společnosti při AV, kde vykonával v letech 1960–1970 funkci vědeckého tajemníka její brněnské pobočky, poté po léta i předsedy medievalistické sekce. Na filozofické fakultě vykonával funkci proděkana (od 1. 9. 1969 do 30. 11. 1972), od 1. 7. 1971 rovněž funkci úřadujícího děkana a v období od 15. 9. 1972 do 31. 8. 1976 byl děkanem fakulty. V letech 1976–1990 byl vedoucím Katedry české literatury. Přednášel na řadě zahraničních univerzit.

Přínos prof. Milana Kopeckého tkví v jeho rozsáhlé činnosti badatelské se spe-

cializací na starší českou literaturu. Svou pozornost věnoval všem jejím periodám, avšak především se zabýval obdobím humanismu a baroka. Z významných prací o období českého humanismu můžeme jmenovat např. kritickou edici Konáčova *Pravidla lidského života* (1961), rozbor dramatické předbělohorské tvorby *České humanistické drama* (1986) či studie o staročeských facetiích *Komu ženu svou poručiti a jiné kratochvilné rozprávky* (1986). Syntézou tohoto bádání je kniha *Český humanismus* z r. 1987. Výzkumu českého literárního baroka věnoval Kopecký soustavnou pozornost od 60. let. Významnou měrou se podílel na organizaci brněnské vědecké konference o baroku (1967). Pod jeho redakcí vyšel i její sborník, do něhož sám přispěl syntetickou prací o barokní homiletice. Vedle četných studií připravil a vydal řadu edic a monografií. Připomeňme z nich alespoň některé: výběr barokní poezie *Kapka rosy tekoucí* (1968), homiletický výběr *Starí slezští kazatelé* (1970), edici *Zdoroslaviček* Felixe Kadlin-

ského (1971), monografii o V. B. Jestřáb-ském (1969) a vydání jeho *Vidění* (1972), nový překlad *Obrany* Bohuslava Balbína vydaný pod názvem *Rozprava krátká, ale pravdivá* (poprvé 1988), soubor tzv. žďárských kázání *Žena krásná náramně* (1988), *Básnické dílo* Fridricha Bridela (1994) či syntézu s 19 medailony barokních autorů *Nic stálého přítomného* (1999).

Kopecký se též zabýval tvorbou J. A. Komenského. Od r. 1973 do r. 1988 působil jako předseda redakční rady pro vydávání J. A. Comenii *Opera omnia*; za jeho vedení vyšlo osm svazků Komenského díla. Z r. 1992 pochází knižní syntéza Kopeckého komeniologických příspěvků *Komenský jako umělec slova*. Pracoval jako šéfredaktor mezinárodní cizojazyčné revue *Acta Comeniana*, jako předseda redakční rady časopisu *Studia Comeniana et historica* a člen redakční rady časopisu *Česká literatura*. Za komeniologickou činnost mu byla udělena medaile „I. A. Comenii iubilaum gentium“ (1970). Je nositelem zlaté medaile Filozofické fakulty a stříbrné medaile UJEP, r. 1985 byl jmenován zasloužilým učitelem.

Vedle aktivit badatelských a pedagogických mu byly vlastní i aktivity popularizační a organizační: do r. 1995 působil prof. Kopecký jako předseda králického Muzejního spolku a zasloužil se o vybudování Památníku Bible králické. V neposlední řadě ve svém díle sledoval i mezislovanské vztahy, reflektoval literární dějiny slovenské, z novočeské literatury vydával některá díla tzv. moravských autorů a rozsáhle se věnoval činnosti recenzensko-referentské.

Profesor Milan Kopecký svou neobyčejně rozsáhlou činností zanechal podnětný odkaz dalším generacím literárních vědců. Ve svém díle dokázal získané poznatky nejen syntetizovat a zobecnit, nýbrž i iniciovat další směry bádání.

H. Krížová

Jubileum jako inspirace

Ani se nechce věřit, že od náhlé tragické smrti doc. Vlasty Vlašínové (24. 5. 1925 až 27. 5. 1977) uplyne záhy 38 let a že by se koncem května letošního roku badatelka dožila již devadesátky. Za ta léta se toho událo tolik, a natolik se změnil styl našeho života, že se jen s obtížemi můžeme přenést do doby tvrdé normalizace a první otevřené protestní akce v podobě Charty 77.

Jediné, co nás se zesnulou může spojit, jsou její knihy, které dodnes nepozbyly svoji aktuálnost. Obě provázely její profesní život. Za práci o překladech Saltykova-Ščedrina získala r. 1964 kandidaturu věd. Analýza překladů z díla Vladimíra Korolenka byla základem její habilitace r. 1969. Obě práce posléze nabyly knižní podoby. Jejich otištění je spjato s jubilejními roky narození – u Korolenka (1853–1921) to bylo 120, u Michaila Saltykova-Ščedrina (1826–1889) 150 let. K fakultnímu vydání své habilitační práce se autorka chystala od jejího obhájení, kniha však vyšla až r. 1975. Pro dobovou situaci šedesátých let je charakteristický badatelčin povzdech, že jí nebyl umožněn studijní pobyt v Rusku, takže se nemohla seznámit s Korolenkovými rukopisy. Obdobnou zkušenost jsem měla i já. Na první ruskou stáž jsem se dostala až roce 1970 – v době, kdy se do Sovětského svazu po okupaci nikomu jet nechtělo. Výmluvný je i podtitul knihy V. Vlašínové *Česká recepce V. G. Korolenka – Příspěvek k dějinám českého překladu*. Jde o systematickou analýzu Korolenkova díla i o hloubkovou sondu do genealogie českého překladatelství. Podobným způsobem ostatně Vlašínová přistoupila k odlehčenému zpracování své kandidátské práce, vydané s více než desetiletým odstupem pod titulem *Satira okřídlená fantazií* (Praha:

Lidové naklad. 1975). Obě knihy tedy vyšly shodou okolností v téže roce. Již vzhledem ke zvolenému vydavatelství je kniha o satirě psána čtivě a počet odkazů je omezen na přijatelnou míru. Autorka se snaží přiblížit dílo významného ruského satirika výstižnou charakteristikou jednotlivých děl, analyzovaných v posloupnosti jejich vzniku, přičemž paralelně upozorňuje na jejich české překlady. Je zajímavé, že někdy jde jen o úplná torza, zpřístupňovaná českým čtenářům v okamžiku, kdy nastala situace, v níž byla slova ruského spisovatele stejně aktuální, jako v tehdejší Rusku. Tak tomu bylo např. s úvodní částí cyklu črt *V cizině*, líčící dojmy z autorky pobytu v zahraničí. Do češtiny byla přeložena r. 1883 jen proto, že je zde kritizováno německé povýšenectví, tehdy u nás výrazně pociťované. V závěru se pak autorka zamýšlí nad tím, proč byl ruský satirik v českém prostředí vždy tak málo znám. Odpověď nachází jak v odlišnosti vývoje obou literatur, tak v neobratnosti českých vydavatelů. Upozorňuje na známou pravdu, že zvláště satira, reagující na aktuální problematiku, nutně ztrácí za změněné situace svoji výpovědní hodnotu. Tomu je nutno přizpůsobit ediční politiku i překladatelskou strategii. Vzhledem

k charakteru české satiry není divu, že V. Vlašínová v díle Saltykova-Ščedrina vyvedá zvláště groteskní část jeho satirického díla, jímž navazuje na evropskou tradici.

Obě monografie V. Vlašínové včetně náběhu na třetí, což měla být recepcce díla Alexeje Pisemského (1820–1881), patří k rozpracovanému projektu postupného zmapování česko-ruských literárních vztahů, jež spolu se zpracováváním dalších literárních vzájemností měly tvořit mozaiku, na níž by bylo možné postupně budovat syntetické komparatistické práce z dějin evropských i širších mezikontinentálních souvislostí a vztahů, především pak ke komplexnímu zpracování dějin českého překladu. Díky řadě translátologických konferencí, pořádaných v posledních letech v Praze, Ostravě i jinde, je sice vytvořen určitý základ, z něhož by bylo možné vycházet, zdaleka však nelze hovořit o systematickém výzkumu, jehož jsme v současné době svědky na Slovensku, kde byla příprava k napsání dějin slovenského překladu, provázená výzkumem národních literatur, po řadu let privilegovaným projektem, dotovaným řadou grantů. Výsledky jsou patrné v úctyhodném počtu prací slovníkového i monografického charakteru. Ukazuje se, jak plodné může být paralelní zpracovávání dějin jednotlivých národních literatur, včetně jejich slovníkového uspořádání a dějin domácí překladatelské tradice. Na Slovensku tak postupně vycházely slovníky ruské literatury (po *Krátkom slovníku ruských spisovateľov*, Univerzita Komenského 2003, následoval *Slovník ruskej literatúry 11.–20. storočia*, Veda 2007, jenž získal Cenu Literárneho fondu za rok 2007 v kategorii „slovníková a encyklopedická literatura“). Není divu, že po takovéto důkladné přípravě mohly vycházet i práce syntetické, jako je na jedné straně *Ruská literatúra 18.–21. storočia* (Veda 2013), na druhé pak první díl *Dějin umeleckého překladu na Slovensku I.* z pera Kataríny

Bednárové (Veda 2013). V této souvislosti je na místě zmínit i někdejší příspěvek Vlasty Vlašínové, jež spolu s Mečislavem Krhounem zpracovala *Malý slovník ruských spisovatelů* (Brno 1970), mapující ruskou literaturu od poloviny 18. stol., v němž jsou u jednotlivých autorů uváděny i nejdůležitější české překlady.

Domnívám se, že je již na čase, aby zajímavý počín pražského translatologického centra, jenž vyústil ve vydání *Kapitol z dějin českého překladu* (Karolinum 2002) konečně našel svoje pokračování v systematickém zpracování dějin českého překladu, podobného projektu slovenskému. Pokud by k takovému týmovému výzkumu došlo, bylo by nepochybně možno využít celé řady dílčích prací, mezi nimiž by čestné místo zaujímaly i studie Vlasty Vlašínové, věnované autorům, kteří to neměli lehké ani v osobním životě, ani ve světě literárním.

D. Kšicová

Malá vzpomínka – Lydia Štědroňová (1915–1996)

Dne 3. června 2015 by se dlouholetá odborná asistentka jazykové katedry Lékařské fakulty MU, Lydia Štědroňová, roz. Linhartová, dožila 100 let.

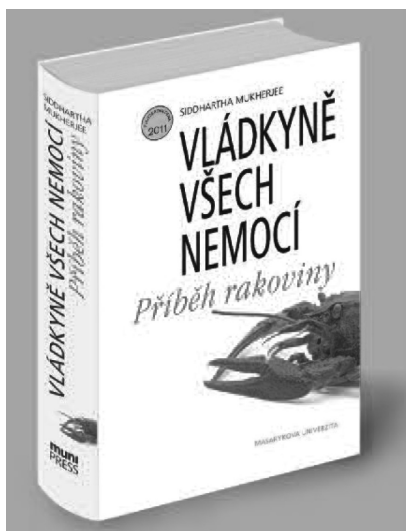
Narodila se v Zell am See v Rakousku v rodině českého stavebního inženýra Stanislava Linharta, místního přednosty železniční stanice, a Anny, pocházející ze severu Itálie, vzdělané a energické ženy. V roce 1918 se rodina se dvěma dětmi přihlásila o české občanství a natrvalo se usadila v Československu. Nakonec všichni zakotvili v Brně, kde Lydia ukončila dívčí reformní reálné gymnázium a kde v letech 1934–39 vystudovala obor čeština-němčina na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Během druhé světové války, v níž zahynul ve Skotsku její starší bratr Leo, letec RAF, učila jako středoškolská

profesorka. Po válce absolvovala další obory na FF MU, angličtinu a ruštinu. Od roku 1952 působila nejprve na rektorátní katedře ruského jazyka, pak až do důchodu v roce 1977 na oddělení jazyků lékařské fakulty, kde podle potřeby učila ruštinu, angličtinu, a zejména němčinu; vyučovala i češtinu pro zahraniční studenty. Připravila řadu skript a příruček k výuce lékařské ruštiny a němčiny. Nejvýznamnější a stále přínosný je její lékařský slovník česko-německý a německo-český (1964, 1965); v roce 1980 vyšla v Avicenu celostátně používaná učebnice *Základy lékařské němčiny*, určená i mladým lékařům. V roce 1995 jí byla udělena medaile Masarykovy univerzity při příležitosti jejich 80. narozenin.

Neuvěřitelně pracovitá a jazykově nadaná lektorka Lydia Štědroňová byla příjemná i přísňá, tolerantní i zásadová, chápající i kritická. Provádala se roku 1947 za předního muzikologa, prof. Bohumíra Štědrone; společně vychovali tři děti. Jako babička se dožila i sedmi vnuků, které vedla jako své děti k důkladnému studiu cizích jazyků. Dalšími jejími dětmi byly značné zástupy studentů, kteří obdivovali její systematickosti a odbornosti, a které dokázala motivovat k poctivé práci. *linkstr*

Panorama knih

První české vydání světového bestselleru oceněného Pulitzerovou cenou vychází v Nakladatelství MuniPress*

Vědecký thriller – *Vládkyně všech nemocí. Příběh rakoviny* – o zhoubném bujení překvapuje čtenáře na celém světě svým strhujícím tempem a hluboce lidským vyzněním. Jeho autor Siddhartha Mukherjee, lékař, vědec a oceňovaný spisovatel, se na nádorové onemocnění dívá s precizností buněčného biologa, s nadhledem historika a se zaujetím životopisce. Výsledkem je úžasně poutavá kronika nemoci, s níž lidé žijí a umírají více než pět tisíc let.

Příběh rakoviny začíná prvními doloženými zmínkami ve starověku, graduje epochální bitvou ve dvacátém století, kdy se lidé snažili nemoc vyléčit, ovládnout a porazit, a zatím končí radikálně novým

pochopením její podstaty. Skutečnými hrdiny této biografie jsou však lidé svádějící neuvěřitelně těžký zápas o život – od perské královny Atossy, jíž řecký otrok vyřízl maligní nádor z prsu, přes první pokusy s jednoduchou radiací a chemoterapií v devatenáctém století až po Mukherjeeho vlastní pacientku Carlu. Příběh rakoviny je totiž příběhem lidské vynalézavosti, houževnatosti a vytrvalosti, ale také arogance, povýšenosti a nepochopení. Mukherjee líčí staletí objevů, omylů, vítězství a úmrtí, promlouvá ústy svých předchůdců i současníků, kteří zasvětili všechno důvtip s nekonečně vynalézavým protivníkem. S protivníkem, o němž se ještě před třemi desítkami let domnívali, že ho jednou provždy porazí. *Vládkyně všech nemocí* nabízí také fascinující pohled do budoucnosti léčby rakoviny. Je to velmi poučná kniha, která přináší naději a světlo těm, kdo chtějí této nemoci porozumět.

Siddhartha Mukherjee byl za své dílo oceněn Pulitzerovou cenou (2011) a cenou deníku Guardian. Časopis TIME knihu zařadil mezi 100 nejvlivnějších anglických knih od roku 1923 a New York Times Magazine mezi 100 nejlepších odborných knih všech dob.

„Kniha amerického lékaře a vědce Siddharthy Mukherjeeho je dějinami onkologie od prvního pozorování této nemoci až po současnost. Přečetl jsem ji jedním dechem, je napsána poutavě, srozumitelně a svojí dramatickostí připomíná téměř detektivku, zatím s nejistým koncem. Popisuje nelehkou a klikatou cestu výzkumu a léčení zhoubných nádorů, cestu plnou omylů a zklamání, ale také velkých nadějí a vítězství. Příběh rakoviny se týká každého z nás, vždyť v České republice v průběhu

života onemocní každý třetí občan zhoubným nádorem a každý čtvrtý na tuto nemoc zemře.

Knihu doporučuji široké čtenářské obci, každý v ní může najít poučení, napětí a také víru, že pokrok ve výzkumu a léčbě onkologických onemocnění je obrovský, i když ještě zdaleka nejsme na konci úspěšné cesty. A kdoví, zda nějaký konec existuje, zda je rakovinu – vzhledem k její povaze – vůbec možné vymýtit.“

prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc., Dr. h. c.
onkolog a internista

„Tato velkolepá studie rakoviny ukazuje, že navzdory všem pokrokům v medicíně nemůžeme vyhrát nad chorobou, která je deformovanou verzí nás samotných.“

The Guardian

„Jen vzácně se podaří propojit vědeckou a intimní stránku nemoci tak elegantně, jako v této erudované, poutavé a vřidné knize.“

Barnes & Noble

Český překlad:

prof. RNDr. Jan Šmarda, CSc.

Vědecká redakce:

prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc., Dr. h. c.

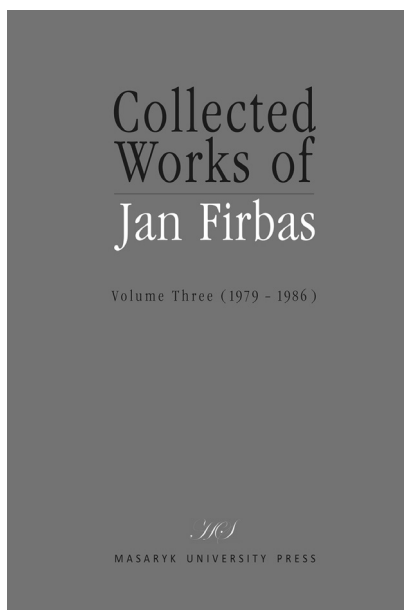
Přeloženo z anglického originálu:

„The Emperor of all Maladies: A Biography of Cancer“. New York, Scribner, 2011.

Vydává:

Brno, Nakladatelství Masarykovy univerzity, 2015.

* Rozsah cca 550 stran, pevná vazba s přebalem, formát 17 × 24 cm. V prodeji od října 2015.

Vychází 3. svazek Sebraných spisů Jana Fibase*

Světově uznávaný brněnský lingvista Jan Firbas (nar. 1921) zemřel před patnácti lety, 5. 5. 2000. Na katedře anglistiky a amerikanistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity pracoval už od svých studentských let (od roku 1945) až do své smrti, celkem tedy plných 110 semestrů. Firbasovu vědeckou práci dosud uznávají a citují mnozí čeští i zahraniční lingvisté. Jan Firbas byl také vynikající učitel a skromný člověk pevného charakteru, který se v minulém režimu nevzdal svého přesvědčení, a z politických důvodů byl proto stále jen docentem a kandidátem věd, přestože práci k udělení titulu DrSc. odevzdal už ve svých padesáti letech. Teprve v roce 1990 se stal držitelem „velkého“ doktorátu a univerzitním profesorem. Mezitím mu však byly uděleny čestné doktoráty v anglickém Leedsu a belgické Lovani (v roce 1986).

Ve své vědecké práci navazoval Jan Firbas na dílo Viléma Mathesia, zejména na jev zvaný aktuální členění větné. Analýzou a srovnáváním češtiny s angličtinou, ale i s mnohými jinými jazyky, zjišťoval postupně, které faktory činí z větných členů základ, přechod nebo jádro výpovědi (angl. theme, transition, rheme; functional sentence perspective). Na stupeň výpovědní dynamičnosti větného členu má vliv nejen linearita (slovosled), ale také kontextová zapojenost a dynamická sémantika, v mluvené řeči pak též intonace. Teprve souhra těchto čtyř faktorů FSP určuje funkční perspektivu každé věty.

Profesoru Janu Firbasovi vyšla jediná monografie (*Functional Sentence Perspective in Written and Spoken Communication*, Cambridge University Press, 1992), jinak jsou výsledky jeho bádání v oblasti FSP roztroušeny v desítkách článků, uveřejněných v českých i zahraničních lingvistických časopisech a sbornících. Sebrané spisy (*Collected Works of Jan Firbas*), jejichž iniciátorem byl prof. Aleš Svoboda, jsou proto velmi užitečným a záslužným počinem. Vycházejí od roku 2010 a jsou rozvrženy do pěti svazků. Právě vycházející 3. svazek obsahuje články z let 1979 až 1986, v nichž se např. z funkčního hlediska osvětluje „ordo naturalis“, nebo se vysvětluje pojem „základní rozložení výpovědní dynamičnosti“. Většina článků je napsána anglicky, ale i český čtenář ocení, že texty jsou systematické, jasně formulované a srozumitelné.

E. Golková

Vladimír Spousta: Vizualizace edukologických jevů*

Stejně jako většina vědních oborů i široké spektrum pedagogických disciplín reaguje v kontextu soudobé informační společnosti na prudký rozvoj komunikačních zdrojů a technologií intenzivně uplatňujících vizualizaci prezentovaného obsahu. Především na půdě didaktické informace se tak využívá schémat, obrázků, grafů a tabulových přehledů ve snaze obohatit vzdělávací proces přehledností, systematickostí a názorností. Dlouholetý pedagog a plodný badatel doc. Vladimír Spousta se cestou přehledně zpracované a názorně pečlivě a srozumitelně formulované monografie pokusil průkopnickým způsobem osvětlit širší odborné veřejnosti základní teoretické a terminologické aspekty širokého spektra edukologické problematiky. Přitom se důsledně drží zásad logické návaznosti, srozumitelnosti, významnosti a aktuálnosti zkoumaných jevů, které v úvodní teoretické části nahlíží prizmatem hledisek gnozeologických, psychologických, sociologických, pedagogických a v souladu se zaměřením celé monografie především didaktických. Má přitom stále na mysli skutečnost, že moderní komunikační technologie se nevyhnou transferu informací nejen bezbariérového, ale i, či právě proto, i srozumitelného. Jako vysoce vzdělaný a zkušený pedagog v této souvislosti připomíná to, na co mnohdy zapomínáme: Úroveň vzdělanosti určuje především schopnost relevantní informace zpracovat a promyšlenou cestou je uvést do širších interdisciplinárních souvislostí. Tato zásada je organicky provázána nejen s vizuálním myšlením, nýbrž i s vizuální gramotností ve smyslu schopnosti využít tyto prostředky jak v procesu učení, tak v širokém spektru komunikace.

* *Collected Works of Jan Firbas*, Vol. III. Brno: Masaryk University Press, 2015, 397 s.

Vysokou informační hodnotu nabízí práce doc. Spousty v části zabývající se typy vizuální (s. 36–66), když následně vhodně připomíná fenomén kognitivní imaginace ve smyslu schopnosti zpracovávat informace. Sociologická dimenze problematiky je pak ilustrována poznámkou o významu symbolů, znaků kódů a piktoqramů, které ve zjednodušené formě pohotově informují masy lidí v kontextu zrychleného (a mnohdy chaotického) rytmu soudobé postmoderní společnosti zaměřené na rychlou proměnlivost jevů a zážitků. Vizualizaci z pohledu pedagogického snad nelze lépe ilustrovat než autorem monografie trefně aktualizované zásady J. A. Komenského: „Budiž učitelům zlatým pravidlem, aby všechno bylo předváděno všem smyslům, kolika možno“. Pro praxi vyučovacího procesu pak monografie pro práci s informacemi razí na půdě vizuální výchovy zásadu vnímavosti, aktivní manipulace, variantnosti a tvořivosti. Tedy schopnosti zobrazení nejen čist, ale také je vytvářet.

Na praxi vizualizace pedagogických disciplín zaměřených závěrečných cca 250 stran textu je pozoruhodná systematická zpracování tohoto nesporně náročného úkolu: Počínaje přehledným vymezením základních pedagogických disciplín až po zcela novátorskou prezentaci vizualizace aplikovaných edukologických speciálních oborů. V této široce tematicky rozkročené problematice zaujmou zřejmě čtenáře příslušné tabulky týkající se koncepce vzdělávání, forem výchovy, stylů výchovy se zřetelem ke kázeňským požadavkům, třídimenzionální struktura osobnosti učitele či podrobná Wilmsenova pozorovací škála adaptability.

Bohatě obrazově a tematicky uceleně koncipovaná monografie doc. Vladimíra Spousty je vybavena vedle literárních odkazů i jmenným a věcným rejstříkem; nad běžný rámec i zamyšlením nad nesporně

obdivuhodnou životní a profesní dráhou autora a výňatky z názorů tří recenzentů práce. Mnohaleté systematické a nezpochybnitelně plodné úsilí autora fruktifikované v této obsáhlé mnohostranně využitelné monografii nesporně naplní zamýšlený cíl: Zprůhlednit a zpřístupnit širší pedagogické veřejnosti ty edukologické problémy, které tvoří teoretickou a terminologickou výbavu oboru.

A. Sekot

* Brno: Tribun EU, 2014, 326 s.

Martin Dosedla: Profesní orientace žáků s lehkou mentální retardací*

Jednou ze závažných otázek týkajících se osob se zdravotním postižením je problematika jejich adekvátního pracovního uplatnění. Práce patří mezi základní potřeby, je charakteristickým atributem dospělosti a samostatnosti každého člověka, bez ohledu na to, zdali jde o jedince zdravého, nebo zdravotně handicapovaného. Dílčím aspektem této aktuální problematiky se ve své monografii *Profesní orientace žáků s lehkou mentální retardací s akcentem na využití multimediálních výukových opor* věnuje Ing. Martin Dosedla, Ph.D.

Pozornost zaměřuje na žáky základních škol s lehkou mentální retardací, u nichž z výchovně-vzdělávacího pohledu řeší problematiku profesní orientace a volby povolání. Jde o přepracovanou verzi disertační práce, kterou autor obhájil na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v roce 2013. Kromě pečlivého teoretického uchopení profesní orientace a volby povolání žáků s lehkou mentální retardací v ní autor zprostředkovává poznatky

z vlastního empirického šetření a představuje návrh multimediální výukové opory.

V první kapitole, jež je rozšířeným úvodem, jsou vymezeny základní pojmy a koncepty, které jsou podrobně rozpracovány v dalších částech práce. Ve druhé kapitole jsou popsány aspekty vzdělávání žáků s mentálním postižením a zhodnoceny klady a zápory vzdělávacích trendů prosazovaných v českých podmínkách. Třetí kapitola je věnována profesní orientaci a volbě povolání žáků s lehkým mentálním postižením. Vedle vymezení profesní orientace a kariérových teorií se zde autor podrobně zabývá možnostmi dalšího vzdělávání a specifiky kariérového poradenství určeného této skupině žáků. Čtvrtá kapitola je zaměřena na deskripci progresivních metod využitelných při přípravě žáků na volbu povolání. Výchozíkem je teorie programovaného učení, jež je v monografii prezentována v kontextu e-learningu a e-contentu. Přínosem kapitoly je rovněž základní přehled a konstruktivní posouzení dostupných on-line opor pro volbu povolání žáků s lehkou mentální retardací a metodika tvorby výukové opory, která syntetizuje didaktický přístup s obecnými postupy vývoje softwarového produktu. Vědecký přínos monografie lze spatřovat v empirickém šetření, jehož metodologie je pečlivě popsána v páté kapitole. Autor si vytkl cíl poznat a popsat charakteristiky profesní orientace žáků s lehkou mentální retardací z pohledu učitele (zaměřuje se např. na preference oborů a profesí žáky, typické problémy profesní orientace, podporu k volbě povolání ve školních podmínkách), zjistit potřebu učitelů a vhodnou náplň výukové opory pro naplnění edukačních cílů v oblasti profesní orientace. K naplnění cílů zvolil autor hloubkové polostrukturované rozhovory se šesti učiteli základních škol praktických. Výsledky kvalitativní analýzy jsou předloženy v šesté kapitole.

Nové poznatky jsou doplněny vhodně vybranými citacemi z rozhovorů. Na základě empirického šetření je v sedmé kapitole navržena ucelená multimediální výuková opora pro podporu volby povolání žáků s lehkou mentální retardací. Závěrečná osmá kapitola obsahuje výsledky pilotního ověření výukové opory. Zjištěné nedostatky vyústily v návrh změn a doporučení pro perspektivní tvorbu výukových opor.

Úskalím monografie M. Dosedly je její široký záběr. Monografie je průsečíkem tří hlavních problematik: (1) volby povolání, profesní orientace a kariérového rozhodování, (2) výuky žáků s lehkým mentálním postižením, (3) tvorby multimediálních výukových opor a jejich využití ve výuce. Důsledkem je zpracování převážně bazálních teoretických poznatků, které navíc stojí vedle sebe, bez snahy autora o jejich důkladnější provázání. Předností vědecké monografie je její interdisciplinární charakter a přesah do aplikační roviny. Zde se projevuje erudovanost a schopnost analytického myšlení autora jak v oblasti informačních technologií, tak metodicko-didaktické. Monografie otevřela otázky, jejichž intenzivní řešení je jedním z předpokladů zlepšení budoucího uplatnění žáků s lehkým mentálním postižením na trhu práce.

P. Hlad'o

* Brno: Masarykova univerzita, 2014, 175 s.

Muchina, Ludmila – Vaculík, Jaroslav a kol.: Dějiny Čechů na Ukrajině*

Odborná erudovanost brněnského historika Jaroslava Vaculíka přispěla k úspěchu publikačního počínu, který shodou okolností reaguje na zvýšený zájem veřejnosti o dění na neklidné Ukrajině. Dílo

představuje výstup projektu České národní rady Ukrajiny, jehož řízení se ujala předsedkyně Ludmila Muchina, zatímco Jaroslav Vaculík dohlížel na vědecké standardy projektu. Dvojazyčný text vydání (český je následován ukrajinštinou) uvádí editorial z pera předsedkyně rady.

Jaroslav Vaculík byl mj. pověřen zpracováním první kapitoly věnované dějinám Čechů na Volyni od počátků až do roku 2013. Autor zúročil své mnohaleté badatelské zkušenosti a ve zdařilém výsledku představuje nejprve barvitý obraz české sociálněekonomické emigrace ve 2. polovině 19. století do tehdejšího carského Ruska. Druhá dílčí pasáž popisuje dopady válečných událostí, účast v bojích i poválečné rozdělení území mezi Polsko a SSSR. Třetí část kapitoly vymezená obdobím 1945–2013 akcentuje reemigraci a adaptaci ve vlasti i situaci volyňských Čechů v současnosti.

Svetlana Dmytruk věnuje pozornost jak české emigraci na Krymu, tak i osídlení pevninské části jižní Ukrajiny. Zaměřuje se na příčiny a průběh procesu, přičemž zkoumá ekonomickou, sociální, osobnostní, školskou či náboženskou problematiku i perzekuce sovětské éry.

Serhij Kovalenko mapuje dějiny českého osídlení v Kyjevské gubernii. Kromě obdobných témat uvedených výše v textu, sleduje také firmy s českým vlivem, případně zcela české.

Kapitola z autorské dílny Petra Kalety je věnována dějinám Čechů v Haliči a na Bukovině, přesněji oně části území, které po 2. světové válce připadlo Ukrajinské SSR.

Petr Kozelka a Jaroslav Vaculík konciipovali pasáž věnovanou Čechům na Zakarpatské Ukrajině tvořícím páteř zdejšího prvorepublikového úřednictva i osudu krajanů po vídeňské arbitráži.

Pod názvem *Spolky a kulturní život* přibližuje v samostatné kapitole autorský tan-

dem Ludmily Muchiny a Alexandra Drbala historii i aktivity jednotlivých spolků jako doklad úsilí, které ve svém výsledku pomáhá uchránit naše krajany před úplnou asimilací.

Neméně komplexní pohled, tentokrát věnovaný českým periodikům na Ukrajině, vytvořil Alexandr Drbal. Vřadil jej do širších dějinných souvislostí a doplnil shrnující tabulkou.

V závěru jsme seznámeni s badatelskými výhledy sledované problematiky, následuje standardní pomocný aparát a funkční obrazová příloha. Komentáře k fotografiím bohužel vykazují celou řadu drobných korekturních přehlédnutí či občasných jazykových nepřesností, což platí rovněž o textech přeložených kapitol.

O mnohostranném přínosu recenzovaného díla nicméně nelze pochybovat. Zatímco smíšený autorský kolektiv historiků zabezpečuje multiperspektivní přístup ke sledované problematice, dvojazyčné vydání je nositelem potenciálu oslovení co nejširšího okruhu čtenářů.

K. Štěpánek

* Dějiny Čechů na Ukrajině / Історія чехів в Україні. Kyjev: Česká národní rada Ukrajiny, 2013, 600 s., ISBN 978-966-598-842-7.

Petr Hrubý a kol.: Centrální Českomoravská vrchovina na prahu vrcholného středo- věku*

Když před několika lety se prostřednictvím článků v odborné literatuře veřejnost seznamovala s výsledky archeologického bádání o důlní činnosti na Českomoravské vrchovině, bylo zřejmé, že tato problematika představuje zajímavé téma, které v oboru montánní archeologie může obo-

hatit poznání nejen u nás, ale také ve střední Evropě. Dvě rozsáhlé publikace výsledků, zpracované buď samostatně, nebo pod redakcí Petra Hrubého v letech 2011 a 2012 to plně potvrdily (Hrubý P.: Jihlava – Staré Hory. *Disertationes archaeologicae brunenses pragensesque* 9, Praha – Brno 2011; Hrubý et al.: *Středověký úpravnický a hornický areál Cvilínek u Černova na Pelhřimovsku. Památky archeologické* 103, 2012, 339–418). Důležitých a v mnoha případech i překvapivých výsledků bylo dosaženo za spolupráce odborníků z přírodovědných oborů a předložená publikace je zaměřena především na dokumentaci jejich práce.

V úvodu se čtenář seznámí s otázkami, které se autoři prostřednictvím různých metod snažili řešit. Především šlo o to zjistit počátky středověké kolonizace Českomoravské vrchoviny na základě písemných, archeologických a přírodovědných pramenů a pokusit se je vzájemně sladit. Systematické osídlování začalo v tomto území již ve 12. stol., a to na moravské straně aktivitou trebičských benediktinů, jejichž klášter byl založen roku 1101, ale i dalších církevních institucí, k nimž od roku 1144 patřil na české straně klášter v Želivu. Zatím známé archeologické prameny však toto osídlení příliš nedokládají, což může být způsobeno nepříliš hustým osídlením, ale především stavem výzkumu a rozlišitelností keramiky. Jako prvořadý úkol vidí badatelé „...vytvoření chronologické řady keramiky 13. století, na jejímž základě bude možno vyčlenit keramiku období předcházejících“ (s. 24). Archeologické nálezy výrazněji dokládají osídlení až od první čtvrtiny 13. stol., kdy se do kolonizace Českomoravské vrchoviny zapojily šlechtické rody, a to na moravské straně od dvacátých let 13. stol. a na české straně o něco později. Podstatné doplnění znalostí o počátcích osídlení znamenají drobné archeoenviromentální od-

běry v nivách, z nichž lze usuzovat na charakter a proměny přírodního prostředí. Některá dendrochronologická data (Kostelec u Jihlavy, Opatov) se týkají již samotného počátku 13. stol. Některá data radiometricky datovaná metodou ¹⁴C jsou ještě starší a zasahují až do 12. stol. (Česká Bělá, Jihlava). Souvislost s charakterem osídlení však zůstává otevřená.

Ložiska zlata na Humpolecku, Pacovsku, Havlíčkobrodsku a u České Bělé vytvářela předpoklady pro jejich exploataci, která však zatím není blíže datovaná. Nebývá tedy než doufat, že archeologii se podaří zdokumentovat doklady časného rýžování, tak jak se to v poslední době podařilo v Suché Rudné na Jesenicku.

Velmi výrazně se do proměny zkoumaného území zapsalo stříbrnorudné hornictví od sklonku první třetiny 13. stol., které je výrazně zachyceno archeologickými výzkumy dokládajícími jednotlivé technologické kroky od těžby až po zpracování kovů. Důležité také je, že tyto skutečnosti lze sledovat také v geochemii půd a paleobotanickém záznamu.

Druhá část publikace je věnována případovým lokalitám, na nichž jsou demonstrovány použité postupy, ať již se jedná o archeologické výzkumy, výzkumy půdních profilů, a to s využitím geochemie, archeobotaniky, dendrochronologie a radiometrie. Výsledky popsanych metod jsou pak ukázány na konkrétních lokalitách jako Česká Bělá, Květinov, Jihlava a Cvilínek.

Získané poznatky jsou pak sumarizovány v třetí části, kde jsou uvedeny možnosti a hranice jednotlivých metod. Výsledkem je pak jasnější obraz proměn sledované oblasti ve 12. a 13. stol. Především se podařilo doložit, že „...lesy mycené ve 13. století již s jistotou nebyly panenským hvozdem, ale porostem, který byl již desetiletí ovlivňován a proměňován člověkem“ (s. 196). Od počátku 13. stol. se v skladbě lesa výrazně projevoval smrk,

který nahrazoval jedli. Výskyt jalovce je pak indikátorem lesní pastvy dobytka. Rozbory dřeva ukázaly na rozdíly v použití dřeva jako paliva nebo stavebního materiálu, mlecí kameny existenci rudných mlýnů na ruční, zvířecí či vodní pohon a obilky na skladbu potravy. Na jedné straně na lokalitě Cvilínek oves, ječmen, žito a proso dokládají chudé lokální obilnářství, na druhé straně vysoký podíl pšenice, zastoupené více než padesáti procenty v Jihlavě, dokládá zásobování z úrodných oblastí.

Předložená práce představuje výrazný posun znalostí o osídlení Českomoravské vrchoviny ve středověku, čehož bylo dosaženo cílenou a účelnou spoluprací s přírodovědnými obory. Je dobré, že práce je doplněna rozsáhlým anglickým resumé, které výsledky zpřístupní i cizině. Co se týče autorů, čtenář by se asi rád dozvěděl více než jméno a pracoviště, i když něco napoví, kromě posledního z autorské přetice, také údaje v literatuře. Pokud bychom

hledali nedostatky, které rozhodně nemohou oslabit význam této publikace, pak by se jistě lépe uplatnil větší formát, na němž by lépe vynikly některé obrázky, které jsou na hranicích rozlišitelnosti (obr. 61, 72, 90). Rovněž i některé fotografie nejsou příliš čitelné (obr. 32, 42) a některým obrázkům by lépe slušela barevnost (obr. 53, 78), navíc když je známe i odjinud v barevném provedení (obr. 77). Informační hodnota některých vyobrazených zlomků keramiky je velmi nízká (obr. 54:8–14, 69:8, 10, 11, 13). To jsou ovšem zanedbatelné nedostatky a nezbyvá tedy než se těšit na další práce autorského kolektivu, které dále doplní naše znalosti o osídlení Českomoravské vrchoviny a zpracování drahých kovů.

J. Unger

- * Spisy Masarykovy univerzity v Brně. Číslo 422. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 264 str., 116 obr., anglické resumé.

ČTVERO ROČNÍCH OBDOBÍ OČIMA PŘÍRODOVĚDCE*

LÉTO

V křovinách, lemujících lesní cesty, i na jiných stinných místech roste u nás keř z příbuzenstva známého bezu černého. Je to kalina obecná (*Viburnum opulus*).

Kalina obecná je zajímavým příkladem adaptace na život v zastíněném prostředí. Její květy vydávají jen velmi slabou vůni, nemají nektar a opylujícímu hmyzu mohou nabídnout jen malou zásobu pylu. Aby květy v takovém případě přilákaly hmyz, který by zprostředkoval jejich opylení, vyvinuly se u kaliny adaptace, které lákavost květů mají zvýšit. Především se drobné kvítky slučují do vrcholíků na konci květů, jak je tomu i u řady jiných rostlinných druhů. U kaliny však adaptace k zvýšení lákavosti květů postoupila ještě dále.

Květenství kaliny se skládá z květů plodných a neplodných. Funkce plodných květů je zřejmá: po oplození se z nich vyvinou plody, jimiž se kalina rozmnožuje. Tyto drobné kvítky tvoří střed květenství. Okraj květenství lemuje prstenec květů neplodných, které nenabízejí nektar, ani nevoní. Oproti plodným kvítkům mají však mnohem větší a nápadnější, zářivě bílé koruny. Jejich funkcí je pouze zvýšit nápadnost celého květenství a tím přilákat opylovače k usednutí a opylení plodných kvítků.

Jak uvidíme dále, tento princip se vyskytuje i u četných dalších rodů a čeledí rostlin.

Všichni známe kukačku obecnou a víme také o tom, že svá vejce snáší do hnízd jiných ptáků a tak jim přenechá péči o výchovu kukaččího mláďete. Tento způsob využívání práce a zásob jiných jedinců se nazývá sociální parazitismus.

Málokdo však ví, že tento jev známe také u hmyzu, zejména u včel, ať už žijí samotářsky nebo v koloniích. Známe řadu včelích rodů a druhů, které se specializovaly na tento způsob života a využívají ve svůj prospěch zásob potravy, které shromáždily samičky jejich hostitelských druhů.

Pokud jde o čmeláky, jejich sociál-

ními parazity jsou druhy jediného rodu jménem pačmelák (*Psithyrus*). Každý z těchto druhů cizopasí většinou jen u jediného druhu čmeláka a je k tomu přizpůsoben i svým vzhledem. Na snímku saje z květu kozince vičencolistého (*Astragalus onobrychis*) jeden z takových „kukaččích“ druhů, pačmelák cizopasný (*Psithyrus rupestris*). Je celý černý, má tmavá černohnědá křídla a osrstění jeho těla je poněkud řidší, než u jeho hostitele, čmeláka skalního (*Bombus lapidarius*), jehož vzezření připomíná. Samička pačmeláka vnikne do čmeláčího hnízda a po překonání odporu strážkyň kolonie se v ní usadí, živí se zásobami a klade svá vajíčka do zásobních buněk hostitele.

Tento květ patří naší známé, planě rostoucí růži šípkové (*Rosa canina*). Vonné květy nemají nektar, zato však hmyzu nabízejí ve svých prašnicích hojnou zásobu pylu.

Růže šípková roste nejčastěji kolem polních cest, na stráních, na mezích a na okrajích lesů. To jsou místa, která většinou leží na rozhraní dvou odlišných prostředí (biotopů). V ekologickém pojetí označujeme tato hraniční místa jako ekotony. Ekoton je tedy pásmo, kde se stýkají dvě zcela odlišná rost-

linná společenstva, doprovázená odlišným složením živočišných druhů, které je obývají. Příkladem může být okraj smrkového lesa, který hraničí s loukou, nebo křovinatá mez oddělující dvě odlišná pole.

Ekoton je místem, kde se výskyt organismů ze sousedních prostředí překrývá a tím přispívá k vyšší druhové pestrosti i rozmanitosti obyvatel ekotonu. Nadto jsou ekotony ještě místem, kde žijí organismy, které se v obou přilehlých prostředích nevyskytují. K běžným obyvatelům ekotonů patří kromě keřů růže šípové, trnky, černého bezu, hlohů a dalších křovin i bylin také druhy hmyzu, které jsou na ně svým životem vázány, i řada druhů ptáků, kteří hnízdí právě v ekotonální vegetaci.

Ekotony mají většinou tvar dlouhých pásem, a proto v krajině hrají významnou úlohu tzv. biokoridorů, které navzájem spojují různé typy prostředí a jejichž prostřednictvím se organismy mohou v krajině šířit.

Podle dlouhých tykadel většina z nás pozná, že tento brouk je tesařík. Patří k nejhornějším tesaříkům, kteří se u nás vyskytují, a přesto nemá český název. Zato jeho latinský název vydá za dva, jak je dlouhý: *Agapanthia villosoviridescens*.

V přírodě i na obrázku se zdá, že tělo i nohy tohoto až 22 mm dlouhého tesaříka jsou žlutavé nebo žlutohnědé. Toto zbarvení, do jisté míry také krycí, vyvolává porost světlých chloupků, které na černém nebo jinak tmavém podkladu vytvářejí stěsnané či v pruzích sestavené husté skupiny. Tykadla jsou lysá, jejich světle zbarvené články mají na koncích tmavé prstýnky.

S názvem „tesařík“ se mnohým z nás vnucuje představa, že jsou to brouci, kteří mají co činit se dřevem. Ve většině případu to platí, ale larvy některých druhů této čeledi (včetně toho vyobrazeného) se vyvíjejí v lodyhách bylin. Nejčastěji jsou to různé druhy bodláků a pcháčů, ale i jiných bylin, pokud mají dostatečně objemnou lodyhu.

Larva tohoto druhu je tedy polyfág, což znamená, že hmyz takto označený se může živit nebo vyvíjet na četných druzích hostitelů. Naproti tomu monofág je druh, způsobený na vývoj nebo zdroj potravy jen z jednoho určitého druhu hostitele.

Možná, že jste už někdy v jehličnatém lese našli podivný houbovitý útvar, který připomíná známé choroše, ale na rozdíl od nich neroste na kmeni stromu, nýbrž přímo ze země. Nemýlíte se: je to skutečně houba z čeledi chorošovitých (Polyporaceae).

Jmenuje se hnědák Schweinitzův (*Phaeolus schweinitzii*). Na rozdíl od jiných chorošovitých hub neroste na kmenech stromů už odumřelých nebo nějak chřadnoucích, nýbrž cizopasí přímo na jejich zdravých kořenech, kterým tak způsobuje mnohdy vážné poškození. Napadá především kořeny modřínů, smrků a borovic. (Ve starší literatuře se tento druh dokonce uvádí jako jeden z činitelů podílejících se na vývratech borovic.)

Plodnice této houby najdeme v lesích dosti běžně po celé léto a až do listopadu. Mladé plodnice jsou pružné, jakoby gumové, staré plodnice jsou dřevnaté, stejně jako plodnice jiných příbuzných druhů chorošů. Není snad zapotřebí připomínat, že ani mladé plodnice se nehodí k jídlu.

Snad jste se už někde setkali s touto tajemnou rostlinou a nevěděli jste, co to je. Nuže: jmenuje se zvonečník klasnatý (*Phyteuma spicatum*) a patří do čeledi zvonkovitých (Campanulaceae). Ve starší botanické literatuře je uváděna pod názvem „řepka klasnatá“ podle řepovitě utvářeného kořenu. Název byl poději změněn, aby se to nepletlo s názvem polní plodiny zvané řepka olejná (*Brassica napus*), která se zvonkovitými nemá nic společného.

Ale na snímku květenství zvonečníku žádné zvonky nevidíme. Z bělavých, nazelenalých, trubkovitých květů vyčnívají jen dvojklané blizny na ohnutých dlouhých čnělkách. Teprve v další fázi kvetení se trubkovitá koruna začne odspodu nadouvat a objeví se v ní pět štěrbin, které postupně otevřou přístup k nektaru a k pylu, který se ještě před rozkvetením nahromadil na části čnělky pestíku, jako je tomu u všech druhů zvonkovitých. V průběhu kvetení postupují štěrbiny směrem k vrcholu květu, až nakonec rozdělí korunu na pět úzkých cípů.

Zvonečník klasnatý je rozšířen spíše ve vyšších polohách ve vlhkých listnatých lesích a na lesních loukách. Místy je hojný, ale na jiných místech zcela chybí.

Lilie zlatohlavá (*Lilium martagon*) roste v naší přírodě jen místy ve světlých listnatých lesích a na křovinatých stráních. Pro svoje velké a nápadné růžové, nachově skvrnité květy je též pěstována jako zahradní květina a bylo vyšlechtěno několik kultivarů, například bez typických tmavších skvrn, jako na obrázku.

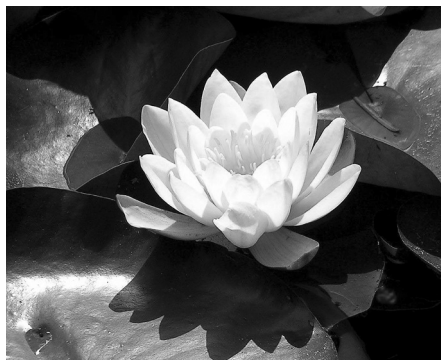
Zajímavý je způsob, jakým jsou květy této rostliny opylovány. Květy jsou převislé a jejich silné okvětní lístky jsou ohnuté vzhůru. Středem spodní části každého z nich se táhne podélná rýha, v níž se vylučuje nektar. Povrch lístku je hladký a pokrytý olejovým povlakem, takže je pro lezoucí hmyz neschůdný. Květy vydávají příjemnou vůni, která se večer a v noci zesiluje. Láká především noční motýly, nejčastěji lišajovitě (*Sphingidae*), kteří dovedou čerpat nektar za vířivého letu na místě. Přitom se nevyhnou styku s dlouhými, červenými prašníky, které vyčnívají z květu na dlouhých a tuhých nitkách. Později se mezi nimi objeví dlouhá kyjovitá čnělka pestíku, která stejným způsobem sbírá pyl, který ulpěl na těle motýla.

Z oplozeného semeníku se vytvoří tobolka, která se po dozrání vztyčuje, takže semena, která z ní vytrásá vítr, se mohou rozptýlit do větší vzdálenosti od mateřské rostliny.

Nymphaea alba! Už samo latinské pojmenování tohoto květu dovede ve vnímavé mysli vyvolat představu tichého lesního jezírka nebo klidného říčního ramene, jehož vodu zdobí veliké, půvabné květy a kolem něhož tančí bájeslovné nymfy a nájady starých řeckých mýtů. Podle jednoho z nich se v leknín proměnila jedna z nymf, když zemřela nenaplněnou touhou po objetí bájného hrdiny Hérakla.

Jiné, dnes již méně známé pojmenování, *nenúfar*, rovněž vzbuzuje pocity spojené s orientálním půvabem.

U nás rostou dva druhy této rostliny, hojnější leknín bílý a vzácnější leknín bělostný. Veliké květy leknínů mají zajímavou stavbu. Jejich bílé květní plátky, sestavené do soustředných kruhů, směrem do středu květu postupně mění tvar, až se z nich nakonec uvnitř květu vytvoří tyčinky se zlatožlutými prašníky. Květy nevoní, ani nevyklučují nektar. Lákaají k sobě opylovače pouze svou nápadnou velikostí, která se ostře odráží od barvy plochých zelených listů nebo od klidné vodní hladiny, a také zásobou pylu. Navštěvují je však jen některé druhy dvoukřídlého hmyzu a brouků a jejich činnost není pravidelná, takže častěji se květy leknínu opylují vlastním pylem.

Pětičlenné koruny květů divizen (*Verbascum* spp.) vypadají jako pravidelné, ale jako u všech krtičníkovitých rostlin (Scrophulariaceae) je i zde spodní cíp koruny poněkud zvětšený, takže květy jsou vlastně souměrné. Květy divizen mají pět tyčinek, z nichž buď všechny, nebo alespoň horní tři mají nitky porostlé huňatými chlupy. U čtyř z našich druhů divizen jsou tyto chlupy zbarveny načově. Se žlutavou barvou korun tvoří toto nápadné zbarvení tyčinek výrazný kontrast, který účinně přispívá k přilákání různých forem k návštěvě květu a k jeho opylení.

Na snímku jsou květy divizny černé (*Verbascum nigrum*). Koruny těchto květů jsou talířovité a zaujímají více méně svislou polohu. Hmyzím návštěvníkům nabízejí jen velmi malé množství nektaru, který se tvoří na horním okraji mělkého pohárku uprostřed květu. Ani produkce pylu není u divizen nijak bo-

hatá. Zato huňaté chlupy na nitkách tyčinek nabízejí potravu těm formám hmyzu, jejichž ústní ústroje jsou uzpůsobeny k jejímu získání. Chlupy jsou jednobuněčné, pokryté pokožkou jako jiné části květu, a jejich buněčná šťáva obsahuje velké množství cukrů. Četná pozorování svědčí o tom, že hlavními návštěvníky květů divizen jsou různé druhy pestřenek (Syrphidae), které svými poduškovitými labelami na konci sosačky dovedou chlupy rozmačkat a získat tak přístup k jejich sladkému obsahu. Nápadné květy divizen však lákají i mnohé jiné formy hmyzu, které mohou zprostředkovat opylení. Bez jejich pomoci by autostérilní květy nevytvořily semena.

Seznamte se s dalším členem řádu vážek (Odonata). Je to vážka rudá (*Symptetrum sanguineum*). S touto vážkou se obvykle setkáme i na místech vzdálenějších od vody, na slunných úsecích lesních cest, lesních pasekách a světlínách od nížin do horských pohoří, a dokonce i na horských rašeliníštích.

Na snímku je dobře vidět, že hlavním smyslovým ústrojem vážek, šídel i dalších druhů těchto dravých forem hmyzu je zrak. Největší část jejich hlavy tvoří veliké oči, složené z mnoha tisíc jednotlivých oček (omatidií), která jsou rozlišitelná jen pod mikroskopem.

Všimněme si též, že nohy vážek nejsou uzpůsobeny k pohybu po podkladu, nýbrž pouze k přichycení na něm. Všechny tři páry nohou jsou na hrudi umístěny těsně u sebe, takže vážkám slouží jako lapací koš, do něhož vážka v letu chytí kořist a v letu jej také může pohodlně pozřít. A všimněme si konečně i toho, že druhy čeledi vážkovitých (Libellulidae), do které patří i zobrazený druh, v klidu rozkládají křídla většinou tak, že jejich konce směřují dopředu před hlavu.

Vážky této čeledi nesetrvávají v letu tak dlouhou dobu jako šídla, nýbrž často a opakovaně usedají na několik stálých vyhlídkových míst, na kterých číhají na kolem letící kořist. Přitom si bedlivě střeží zvolené území, z něhož aktivně vyhánějí každého příslušníka svého druhu, který se v něm objeví. Toto teritoriální chování není omezeno jen na vážky, ale můžeme je pozorovat i u vytrvale létajících šídel, která také útočí na vetřelce v území, které si obsadily nad hladinou vody podél určité části břehu.

Chrpa čekánek (*Centaurea scabiosa*) přilákal na svůj nachově zbarvený úbor jednoho z okáčů (Satyridae), a to právě ten jediný druh této čeledi, jehož křídla jsou pestře bíle a černě zdobená. Ostatní druhy okáčů jsou vesměs zbarveni různými odstíny hnědé až černohnědé barvy a na křídlech mají nevýrazné oční skvrny.

Okáč bojínkový (*Melanargia galathea*) je rozšířen po celém území naší vlasti. Létá od června do srpna, převážně na suchých místech, jako jsou úvozové cesty, meze a stráně, suché louky a stepi. Jeho housenky se vyvíjejí na různých druzích trav. Nezkušený pozorovatel by si tento druh mohl splést s nějakým podivným běláskem, ale z omylu ho snadno vyvede to, že okáči (stejně jako babočkovití, Nymphalidae) mají jen dva páry kráčívých nohou.

Sotva jsem zmáčkl spoušť fotoaparátu, okáč uletěl. Abych se přesvědčil, že ho na snímku ještě mám, vrátil jsem si snímek na displej. A teprve teď jsem uviděl, že vpravo dole pod kulovitým zákrovem chrpy se odehrává ještě něco dalšího. Abych lépe viděl, co se tam děje, ihned jsem z jiného pohledu udělal další snímek.

Jen málokdy se podaří na jednom snímku zachytit motýla – symbol volnosti a bezstarostného života – a současně okamžik, ve kterém život zaniká, když se predátor zmocní kořisti a usmrtí ji.

Pozdní léto je také obdobím pavouků. Všichni dobře známe našeho nejhojnějšího pavouka, křížáka obecného (*Araneus diadematus*), podle bílých skvrn v podobě kříže, který má křížák na hřbetní straně těla. Na snímku je spodní strana samičky tohoto křížáka. Rozeznáme skupinu pěti snovacích bradavek na vrcholu zadečku, na spodním konci černé břišní skvrny vidíme otvory vedoucí do vzdušných vaků a mezi nimi tyčinkovitý orgán označující vstup do pohlavního otvoru, ještě níže kyčle osmi noh naspodu hlavyhrudi a úplně dole ústní ústroje (chelicery) a makadla.

Pavouk visí na zbytcích své kolové sítě, kterou si vybudoval v časných ranních hodinách a nyní na sklonku dne už jsou z ní pouhé trosky. Kolové sítě se tak nejmenují proto, že by snad byly okrouhlé. Jejich název pochází od toho, že všechny se vyznačují vlákny, které se paprskovitě rozbíhají ze středu sítě jako paprsky kola. Mezi nimi pak je napjatá hustá lapací spirála z lepkavého vlákna.

Křížáci mohou ve svých snovacích žlázách vytvářet několik různých druhů vláken podle toho, jakému účelu má vlákno sloužit. Nosná vlákna sítě jsou pevná, paprsky jsou z vláken tenčích a pružnějších. Nejtenčí a nejpružnější jsou lepkavá lapací vlákna. Další typ hustého a pevného vlákna vylučuje pavouk

v pruzích, do nichž nejprve zavine chycenou kořist a pak teprve do ní vetkne jedovaté drápky svých chelicer.

Hromady kmenů čerstvě pokácených stromů, i dříví složené v metrech jsou místa, která k sobě lákají četné formy štíhlých blanokřídlých ze skupiny, která byla kdysi nazývána kladélkatí (Terebrantia). Do této skupiny patří značný počet čeledí a nadčeledí blanokřídlého hmyzu, které převážně žijí jako cizopasníci jiných forem hmyzu. Z nejznámějších jmenujme lumky (Ichneumonidae) lumčíky (Braconidae) a některé žlabatky (Cynipoidea). Na snímku je samička lumčíka *Coeloides bostrichorum*, který cizopasí u kůrovců. Jak už název napovídá, vyznačují se samičky těchto parasitoidů kladélkem. Je to útvar, který si zaslouží naši pozornost, jak uvidíme.

Kladélko je přeměněné žihadlo, není však spojeno s jedovou žlázou a neslouží jako zbraň, nýbrž slouží ke kladení vajíček do těl nebo na těla těch druhů hmyzu, které budou hostiteli pro vývoj larev těchto cizopasných skupin.

Kladélko se skládá z vodící lišty, podél níž se pohybují dvě ostré a na konci jemně ozubené lišty, které střídavým pohybem navrtávají pletiva rostlin, ve kterých žijí budoucí hostitelé, nebo přímo jejich tělní pokryv. Kladélkem vede kanálek, jímž prochází vajíčko do hostitele. Nejdelší kladélka mají samičky lumků rodu *Rhyssa*. Dovedou jimi navrtat i tvrdé dřevo, v němž žijí larvy hostitelů, například pilořítek, až pět centimetrů hluboko. A přitom kladélko není z ušlechtilé oceli, nýbrž z chitinu, a je pružné a tlusté jen jako koňská žíně. A vajíčko, které jím má projít, se musí z vejčitého tvaru změnit v tenkou nitku, která se v těle hostitele zase zakulatí.

* Četba na pokračování, navazuje na Universitas 1/2015, str. 66–72, text a fotografie Ing. Rtdr. Radoslav Obrtel, CSc. (R. Obrtel, Co oči nevidí, v rukopise 2008).

Redakci Universitas došlo

pokračování ze str. 107

Petr Peňáz a kol. (eds.), **Proceedings of the Conference Universal Learning Design, Paris 2014**. Masaryk University. Brno 2014. ISBN 978-80-210-6882-7.

Sborník příspěvků čtvrtého ročníku konference ULD konané od 9. do 11. července 2014 v Paříži jako samostatná sekce v rámci mezinárodní konference ICCHP. Program konference byl rozdělen do několika hlavních tematických sekcí: 1. Standardy pro zajišťování obecné přístupnosti vysokých škol a testování osob se specifickými nároky; 2. Jazyková kompetence sluchově postižených a role znakových jazyků v terciárním vzdělávání; 3. Obecná přístupnost elektronických dokumentů a veřejných knihoven pro účely terciárního vzdělávání; 4. Kompenzační nástroje specifických poruch učení a dalších typů diversity v terciárním vzdělávání.

Jana Mikulová, **Základní kurz latiny I**. Masarykova univerzita. Brno 2014.

ISBN 978-80-210-7039-4.

Učebnice *Základní kurz latiny I* je určena začátečníkům, kteří mají zájem o studium latiny. Je rozdělena do 24 lekcí. Každá lekce obsahuje výklady gramatiky, slovní zásobu, cvičení a od 7. lekce dále i krátký upravený text. Součástí gramatických výkladů jsou praktické postupy a návody pro překlad. Obsahuje množství cvičení, která jsou zaměřena nejen na zvládnutí základních tvarů, ale i na pochopení souvislostí a gramatického systému latiny. K jednotlivým lekcím je k dispozici rovněž e-learningová cvičebnice, přístupná on-line, která umožňuje samostatné procvičování vybraných jevů s klíčem.

Tomáš Sirovátka – Markéta Horáková – Pavel Horák (eds.), **Česká politika zaměstnanosti v době krize a po krizi**. Masarykova univerzita. Brno 2014.

ISBN 978-80-210-7149-0.

Politika zaměstnanosti je ve světové a evropské odborné literatuře významným tématem. Také kolektiv autorů spojených s Katedrou sociální politiky a sociální práce Fakulty sociálních studií MU provedl v posledních letech v této oblasti řadu originálních výzkumů. Jedním z výstupů je tato kniha, která hodnotí politiku zaměstnanosti v České republice v letech 2008 až 2013, tedy v období krize a navazující ekonomické stagnace. Autoři identifikují několik zásadních omylů a problémů české politiky zaměstnanosti, a nabízejí tak příležitost k reflexi a výzvu k přehodnocení jejího směřování.

Marie Vítková, Petr Kopečný, **Strategies in the Education of Students with Severe Disabilities Extending into Young Adulthood**. Masarykova univerzita. Brno 2014.

ISBN 978-80-210-7194-0.

V anglicky psané knize je prezentována část z výzkumu podpořeného mezioborovým výzkumným projektem MUNI/M/0012/2013 *Inkluze ve škole jako interdisciplinární problém. Východiska, podmínky a strategie realizace* a s finanční podporou Institucionálního plánu rozvoje PdF MU. Úspěšná inkluze souvisí s kvalitou života lidí, rovností ve vzdělávání, humanizací ve škole. Hlavním výzkumným prostředím jsou základní školy speciální, určené pro žáky s těžkým postižením. V publikaci je použita komparace přístupů k inkluzi v rámci vzdělávací politiky Německa a České republiky. V poslední kapitole je prezentován výzkumný projekt zaměřený na analýzu přístupů k rozvoji komunikačních dovedností mladých dospělých osob s těžkým zdravotním postižením.

Miroslava Bartoňová, Marie Vítková, Martin Vrubel, **Inclusion in Education for Students with Special Educational Needs from the Perspective of Research**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7152-0.

V knize v anglickém jazyce je představena část z výzkumu podpořeného mezioboro-

vým výzkumným projektem MUNI/M/0012/2013 *Inkluze ve škole jako interdisciplinární problém. Východiska, podmínky a strategie realizace* a s finanční podporou Institucionálního plánu rozvoje PdF MU. Hlavním výzkumným prostředím jsou běžné základní školy realizující inkluzivní vyučování, ve kterém se v heterogenních skupinách vzdělávají i žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Náš pohled je zaměřen jak na žáky, tak jejich učitele a rodiče. Celý text je proložen výzkumnými šetřeními podávajícími analýzy a nová zjištění v kontextu inkluzivního vzdělávání ve srovnání se zahraničními přístupy. V poslední kapitole je prezentovaný výzkumný projekt zaměřený na komparaci postojů managementu škol k facilitátorům inkluzivního vzdělávání žáků se zrakovým postižením.

Radovan Plášek, **Odborný text**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7175-9.

Cílem publikace je přiblížit některé základní aspekty odborného psaní tak, aby bylo zřejmé, co je to odborný styl a odborný text, jaká je „anatomie“ odborné stati, jakou roli v odborném psaní hraje intertextovost, jak postupovat při vytváření textu z hlediska autor-ské etiky i z hlediska jazykového, jakých doporučení při tvorbě odborného textu využívat a jakým nástrahám se vyhnout. Teoretická východiska jsou na některých místech rozšířena o příklady, jež by měly ukázat obecnou informaci v konkrétním světle.

Ondřej Krčál, **An Explanation of the Inverted-U Relationship Between Profitability and Innovation**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7423-1.

V anglicky psané knize jsou formulovány dva inovační modely, které vysvětlují vztah mezi ziskovostí a inovacemi ve tvaru obráceného U a vztahy mezi ziskovostí a rozdíly mezi produktivitou jednotlivých firem v daném odvětví, které nachází Aghion et al. (2005) a Hashmi (2005). Základní model (basic model) přináší jednoduché a obecné vysvětlení těchto stylizovaných faktů a prospektově teoretický model (prospect-theory model) předkládá specifické vysvětlení stylizovaných faktů, které obsahuje behaviorální teorii manažerského rozhodování. Pro určité hodnoty parametrů generují oba modely predikce, které odpovídají vztahům, jež nachází Aghion et al. (2005) a Hashmi (2005). Dále je zde ukázáno, že oba modely vytvářejí realistické předpovědi i pro širší rozmezí parametrů kolem těchto specifických hodnot. Kniha vyšla také jako e-book.

Zuzana Frantová, **Hereze a loajalita/Heresy and Loyalty. Slonovinový Diptych z pěti částí z pokladu katedrály v Miláně/The Ivory Diptych of Five Parts from the Cathedral Treasury in Milan**. Masarykova univerzita. Brno 2014. ISBN 978-80-210-7413-2.

Předmětem předkládané studie jsou dvě vyřezávané slonovinové desky uložené v pokladnici katedrály v Miláně známé jako „Diptych z pěti částí“. Na základě použité zlatnické techniky cloisonné je bylo možné zařadit do kontextu umělecké produkce Ravenny a určit jejich přesnější dataci. Tou je období vlády jednoho z posledních císařů Západořímské říše Majoriana (457–461) a pontifikátu biskupa Neona (450–473). Z detailní ikonologické analýzy navíc vyplývá, že by milánský Diptych mohl být dán do souvislosti s osobou papeže Lva I. Velikého a jeho snahou o prosazování výsledků koncilu v Chalcedonu konaného v roce 451. Objasněním vztahů Ravenna–Řím bylo nakonec možné za pravděpodobného objednavatele diptychu označit ravennského biskupa Neona I., jenž se svou objednávkou mohl veřejně přihlásit k hlavním cílům Lvovy politiky, k boji s monofyzitskou herezí a k udržení pevné hierarchie v církvi, jejíž jednota byla v této době vážně narušena. Publikace vyšla v řadě Spisy FF.

Aktualita

Nakladatelství Masarykovy univerzity vás zve na návštěvu

MARTINA TLACHOVÁ

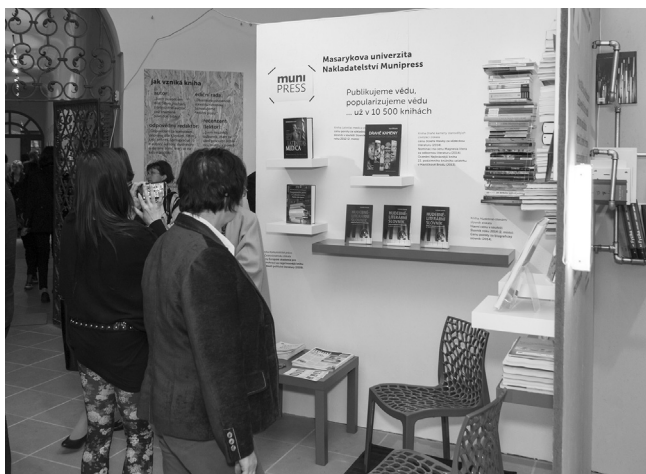
Památník písemnictví na Moravě, který sídlí v prostorách benediktinského kláštera v Rajhradě, pořádá v rámci svého výstavního cyklu „Moravská nakladatelství se představují“ výstavu NA NÁVŠTĚVĚ u nakladatelů brněnských univerzit. Výstava představuje čtyři brněnská univerzitní nakladatelství: Ediční středisko Janáčkovy akademie múzických umění v Brně; Nakladatelství Masarykovy univerzity Munipress; Vydavatelství Mendelovy univerzity a Nakladatelství VUTIUM Vysokého učení technického v Brně.

Posláním univerzitních nakladatelství je vydávat odborné knihy a časopisy, a šířit tak výsledky vědecko-výzkumné a vzdělávací činnosti univerzit. V Česku vloni vyšlo více než 18 tisíc knih, z toho téměř tři tisíce právě v univerzitních nakladatelstvích a z nich tisíc bylo vydáno v Brně. Univerzitní nakladatelé mohou díky zázemí silných univerzit vydávat i takové knihy, které by si komerční nakladatelství nemohla dovolit. Přispívají tím k rozmanitosti knižní produkce, takže své knihy si najdou i čtenáři, kteří si v běžném knihkupectví nevyberou.

Výstava se koná v Památníku písemnictví na Moravě v prostorách benediktinského kláštera v Rajhradě **od 21. května do 4. října 2015**. Otevřeno je denně kromě pondělí 9–17 hodin. Více informací o otevření době a vstupném najdete na adrese: rajhrad.muzeumbrnenska.cz

Ze zahájení výstavy – doc. Ing. V. Bartoš, Ph.D., prorektor VUT v Brně (vlevo), PhDr. A. Mizerová, ředitelka Nakladatelství MU (uprostřed), doc. PhDr. T. Janík, Ph.D., proděkan PedF MU (vpravo), v pozadí N. Kalinová, autorka výtvarného řešení výstavy (druhá zleva).

Výstavu společně zahájili 20. května zástupci všech čtyř univerzit. Reditel Památníku, dr. L. Kalina, návštěvníky vernisáže přivítal „v domě, kde je zhruba 100 tisíc knih“, přičemž nezapomněl podotknout, že „je to možná trochu pošetilé, stále vydávat nějaké další nové knihy když zde těch knih už máme tolik a přiznávám, že nepřečtených.“ Dále však také zdůraznil, že univerzity se významnou měrou podílejí na knižní produkci, a vstupují tak svým nesmazatelným otiskem právě do sféry písemnictví.

Autorka výtvarného řešení, Nikola Kalinová, pojala výstavu komorně. Každé nakladatelství si v prostorách památníku vybavilo jeden „pokojíček“ svými knihami a nábytkem, který vybízí k posezení a začtení se do knih, v jiném případě zase navozuje industriální atmosféru technického prostoru. Na výstavě nechybí

ani exponáty z univerzitních archivů, nejstarší vydané knihy a zakládací listiny. Historii však vyvažují také nové technologie: univerzity představují elektronické studijní texty nebo například hmatové knihy pro zrakově hendikepované studenty.

Nakladatelé brněnských univerzit by vám rádi ukázali, že vám mají co nabídnout, i když právě na univerzitě nestudujete. Přijďte se i vy přesvědčit, že univerzitní nakladatelství vydávají kromě skript i krásné knihy!

Do Rajhradu jezdí z Brna vlaková linka S3 ve všední den každou půlhodinu a o víkendu každou hodinu. Na vlakovém nádraží v Rajhradě je možnost přestupu na autobus (směr Blučina), který navazuje na vlakový spoj a zastavuje přímo u kláštera. Autobusy (směr Židlochovice) odjíždějí z autobusového nádraží Zvonařka každou hodinu.

Fotografie Mgr. R. Gomola.

Výstava představuje
ediční činnost Janáčkovy
akademie múzických
umění v Brně, Masarykovy
univerzity, Mendelovy
univerzity v Brně
a Vysokého učení
technického v Brně.

Bude otevřena
od 21. května
do 4. října 2015
denně mimo pondělí
od 9 do 17 hodin.

Srdečně Vás
zveme
na výstavu

NA NÁVŠTĚVĚ u nakladatelů brněnských univerzit

v areálu
benediktinského
kláštera
v Rajhradě

Památník písemnictví
na Moravě,
Klášter 1, 664 61 Rajhrad
www.muzeumbrenska.cz

Do Rajhradu jezdí z Brna
vlaková linka S3 ve všední
den každou půlhodinu
a o víkendu každou hodinu.
Na vlakovém nádraží
v Rajhradě je možnost
přestupu na autobus (směr
Blučina), který navazuje
na vlakový spoj a zastavuje
přímo u kláštera. Auto-
busy (směr Židlochovice)
odjíždějí z autobusového
nádraží Zvonařka každou
hodinu.

Muzeum Brněnska, p. o.,
Památník písemnictví na Moravě

si Vás dovolují pozvat
na výstavu

NA NÁVŠTĚVĚ u nakladatelů brněnských univerzit

**REVUE
MASARYKOVY UNIVERZITY**

ROČNÍK 48

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA

ŠÉFREDAKTORKA:

Ivana Holzbachová

ČLENOVÉ REDAKČNÍ RADY:

Hana Bočková

Eduard Fuchs

Petr Knecht

Filip Křepelka

Jakub Mácha

Lea Novotná

Jiří Pavelka

Jiří Rambousek

Jaroslav Sedlář

Aleš Sekot

Soňa Skulová

Vladimír Spousta

Vojtěch Šimíček

Mirka Wildmannová

Ondřej Zahradníček

Karel Zeman

OBÁLKA:

Pavel Jílek

GRAFICKÁ ÚPRAVA, SAZBA:

Lea Novotná, Nakladatelství MU

VYDÁVÁ:

Masarykova univerzita, Žerotínovo
nám. 9, 601 77 Brno, IČO 00216224

TISKNE:

Litera Brno, Tábor 43a, 612 00 Brno

Registrováno

na Ministerstvu kultury ČR
pod číslem MK ČR E 19582

OBJEDNÁVKY A PŘEDPLATNÉ:

Redakce a administrace Universitas
Rybkova 19, 602 00 Brno-Krávi hora

e-mail: dockalova@rect.muni.cz

<http://universitas.muni.cz>

tel.: 549 498 539

Vychází: 4× ročně

CENA DVOJČÍSLA: 40 Kč

REDAKČNÍ UZÁVĚRKA ČÍSLA 2–3:

15. 5. 2015

ISSN 1211-3387 (print)

ISSN 1212-8139 (online)

<https://journals.muni.cz/universitas>

JIŘINA JEDLIČKOVÁ-KARGEROVÁ

(1935), MUDr. Emeritní krajská ordinářka pro hematologii (1976–1989). Emeritní primářka Krevní banky FN u sv. Anny v Brně (1993–2001), kde založila ambulanci pro autotransfuze. Poté ambulantní lékařka při Krevní bance do roku 2010. Z historického hlediska se zabývala profily významných lékařů minulého století z oboru hematologie a hepatologie a dějinami hematologie v Brně. (Publikováno v odborných časopisech k 90. výročí MU). Od roku 2010 včetně působí na Centru kardio a transplantací chirurgie jako garant hematologické laboratoře.

TOMÁŠ SVOBODA

(1985), Mgr. Absolvoval Právnickou fakultu Masarykovy univerzity, kde je v současnosti interním doktorem na Katedře správní vědy a správního práva. Dále spolupracuje s organizací Frank Bold. Odborně se zaměřuje zejména na oblast odpovědnosti za škodu (či obecněji újmu) způsobenou při výkonu veřejné moci.

KRISTÝNA NOVOSADOVÁ

(1990), Mgr. V roce 2015 absolvovala Právnickou fakultu Masarykovy univerzity. Odborně se zaměřuje na oblast správního práva.

MIROSLAV ŠEBELA

(1951), RNDr., CSc. Zoolog, dlouholetý kurátor zoologických sbírek Moravského zemského muzea, absolvent PřF MU. Ve své odborné práci se specializuje na výzkum ekologie mokřadů s důrazem na jejich vertebratofaunu, podnikl mnoho výzkumných expedic do různých koutů planety, při nichž sbírá materiály pro muzejní sbírky. Je autorem řady populárně naučných publikací a je také držitelem ceny Jana Šmardy za ochranu přírody a domoviny na Moravě a ve Slezsku za rok 1995.

